



T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**BAZI MODERN FİNANSAL İŞLEMLERİN İSLAM AKİTLER NAZARİYESİ
AÇISINDAN TAHLİLİ**

-FİNANSAL KİRALAMA VE SİGORTA ÖRNEĞİ-

(DOKTORA TEZİ)

Ahamedsha Ahamed JAMSATH

BURSA 2023



T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**BAZI MODERN FİNANSAL İŞLEMLERİN İSLAM AKİTLER NAZARİYESİ
AÇISINDAN TAHLİLİ**

-FİNANSAL KİRALAMA VE SİGORTA ÖRNEĞİ-

(DOKTORA TEZİ)

Ahamedsha Ahamed JAMSATH

DANIŞMAN

Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

BURSA - 2023

TEZ ONAY SAYFASI

T. C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 711523026 numaralı Ahamedsha Ahamed JAMSATH'nın hazırladığı “**BAZI MODERN FİNANSAL İŞLEMLERİN İSLAM AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN TAHLİLİ**” konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, .../...../ 20.... günü - saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ali KAYA

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ahmet GÜÇ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Davut YAYLALI

Bayburt Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Balıkesir Üniversitesi

...../...../ 2023



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/05/2023

Tez Başlığı / Konusu: BAZI MODERN FİNANSAL İŞLEMLERİN İSLAM AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN TAHLİLİ -FİNANSAL KİRALAMA VE SİGORTA ÖRNEĞİ-

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 149 sayfalık kısmına ilişkin, 10/05/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %11'dir. Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar hariç

5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim

10/05/2023

Adı Soyadı: Ahamedsha Ahamed JAMSATH

Öğrenci No: 711523026

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: Doktora

Statüsü: ☐ Lisans ☒ Doktora

10/05/2023

Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Bazı Modern Finansal İşlemlerin İslam Akitler Nazariyesi Açısından Tahlili -Finansal Kiralama ve Sigorta Örneği-” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Ahamedsha Ahamed JAMSATH

Öğrenci No : 711523026

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Programı : İslam Hukuku

Statüsü : Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ahamedsha Ahamed JAMSATH

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı : İslam Hukuku

Tezin Niteliği : Doktora Tezi

Mezuniyet Tarihi : ... / ... / 2023

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Halil İbrahim Acar

Bazı Modern Finansal İşlemlerin İslam Akitler Nazariyesi Açısından Tahlili - Finansal Kiralama Ve Sigorta Örneği-

Bu tez giriş bölümüne ek olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacı, İslam'ın çağdaş finansal işlemler üzerindeki konumunu anlamaya çalışmaktır. Çünkü bu konu, temel ile modernliği bir araya getirmektedir. Bu da araştırmacıya konuyla ilgili bir takım fıkhi konularda âlimlerin sözlerini inceleyerek, ümmetin büyük fakihlerinin sözlerinin derinliklerini araştırma fırsatı verir.

Giriş bölümünde; çalışmanın önemi, konunun seçilme nedeni, çalışmanın amacı, çalışma yöntemi ve daha önce bu konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır.

Birinci bölümde, akdin (sözleşme) tanımının yanı sıra çağdaş finansal işlemlerin tanımı ve kavramı araştırılmıştır. Aynı şekilde çağdaş finansal işlemlerin sözleşmelerindeki kuralların araştırılması da ele alınmıştır.

İkinci bölüm, İcâre (kiralama) sistemini ele almaktadır. Bu bölümde; İcâre Müntehiyye Bittemlik akdinin (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi) tanımı ve İslâm'da kira sözleşmesinin meşruiyeti, hükmü ve bunun yanında İcâre Müntehiyye Bittemlik akdi (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi) üzerine olan fıkhi görüşleri ele almaktadır. Bu bölümde ayrıca İcâre Müntehiyye Bittemlik akdinin (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi) kuralları ve son olarak da bankacılık kurumlarında uygulanan durum ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm, sigorta sistemini ele almaktadır. Bu bölümde; sigortanın hakikati, oluşumu ve türleri ele alınmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmı ise ticari ve kooperatif sigorta hükümlerini ele almaktadır. Bu son bölümün üçüncü kısmında ise ticari ve kooperatif sigortasını birbirinden ayıran en önemli noktalar ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ukud (sözleşmeler), Muâmelâtu'l Maliyye (Finansal işlemler), çağdaş, İcâre Müntehiyye Bittemlik akdi, Sigorta sistemi, Fıkıh.

ABSTRACT

Name and Surname : Ahamedsha Ahamed JAMSATH
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : PhD
Degree Date : / / 2023
Supervisor : Prof. Dr. Halil İbrahim Acar

Analysis of Some Modern Financial Transactions in Terms of Islamic Contracts Theory - Financial Leasing And Insurance Example-

This thesis consists of three parts in addition to the introduction part. The aim of this study is to try to understand the position of Islamic Sharia on contemporary financial transactions. Because this subject brings together the basic and modernity. This gives the researcher the opportunity to investigate the words of the great jurists of the Ummah by examining the words of scholars on a number of fiqh subjects.

In the introduction section, the importance of the study, the reason for choosing the subject, the purpose of the study, the study method and previous studies on this subject were discussed.

In the first chapter, besides the definition of contract, the definition and concept of contemporary financial transactions are investigated.

In the same way, the investigation of the rules in the contracts of contemporary financial transactions is also discussed.

The second chapter deals with the Ijarah (rental) system. In this chapter; It deals with the definition of Icare Müntehiyye Bittemlik agreement (lease ending with ownership) and the legitimacy and provision of rental agreement in Islam, as well as the jurisprudence on the Icare Müntehiyye Bittemlik agreement (lease ending with ownership). Also in this section, the rules of Icare Müntehiyye Bittemlik contract (lease ending with ownership) and finally the situation applied in banking institutions are discussed.

The third section deals with the insurance system. This section; It deals with the truth, formation and types of insurance. The second part of this chapter deals with commercial and cooperative insurance provisions. The third part of this last section deals with the most important points that distinguish commercial and cooperative insurance.

Finally, in the conclusion part, the research is concluded by mentioning some of the results of the study.

Key words: Contracts, Financial transactions, Contemporary, Lease Contract Ending by Ownership, Insurance system, Fiqh.

ÖNSÖZ

Hamd, Allah’a aittir. Salat ve selam, Rasulullah’ın, ehlinin ve ashabının üzerine olsun.

İslâm fikhı, ibadet fikhı ve muamelat fikhı olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. İbadet fikhı, insanın Rabbi ile olan ilişkisini, muamelat fikhı ise insanların birbiriyle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Her bölümden farklı fıkıh babları tarafından düzenlenen birçok dal ayrılmıştır. Bunlardan Muâmelâtu’l-Maliyye (Finansal İşlemler) fikhı, muamelat fikhının en önemlilerindendir. Muâmelâtu’l-Maliyye fikhı ile para ve akit teorisi gerçekleşmektedir. Bu fikhın önemi, paranın helal ve haram olmasının ölçüldüğü bir terazi olması gerçeğinde yatmaktadır. Muâmelâtu’l-Maliyye (Finansal İşlemler) teorisi, dünyanın finansal sorunlarına çözüm sağlamasıyla, bugün şeriatın küresel ekonomiye en çok müdahale eden dalı haline gelmiştir.

İslâmî bankacılığın tüm dünyaya yayılması, varlıklarının ve müşterilerinin iki katına çıkması, Allah Teâlâ’nın nimetlerinden bir nimettir.

İslâmî bankacılığın bu büyük niceliksel genişlemesinin sevinci ve coşkusuyla birlikte en önemli şey, İslâmî bankacılığın kalite ve içerik olarak gelişmesine destek olmak için daha fazla çaba sarf etmektir. Bu da; İslâmî bankaların seyrini şer’î açıdan incelemekle ve müşterilerine sunmuş olduğu hizmet ve ürünleri yeniden ele alıp değerlendiren hem teorileştirme hem de uygulama açısından şeriatın hüküm ve kurallarına uygunluğundan, seyrinin doğru ilerlediğinden, şeriatın ve İslâm ekonomisinin amaç ve hedeflerini yerine getirir olduğundan emin olmakla gerçekleşir.

Allah Teâlâ bana, Türkiye’de bulunan Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne doktora yapmak için kayıt olmayı müyesser eyledi. Bu üniversitede yüksek uluslararası doktora derecesi almanın gereksinimlerinden biri, bir konu belirleyerek o konu üzerinde bir araştırma tezi yazmaktır.

Bu amaçla ilk önce uygun bir konu aramaya başladım ve bunun; teori ile uygulamayı birleştiren, literatüre yeni ve faydalı öğelerin eklendiği, güncel İslâmî

bankacılık ve onun gelişmeleri ile ilgili önemli konuları ele alan bir konu olması hususunda özen gösterdim.

Araştırma ve incelemelerden sonra seçimim; “Fıkhi analiz” ışığında güncel Muâmelâtü’l-Maliyye (Finansal İşlemler) hususunda uygulanan finansal kiralama ve sigorta konuları üzerinde gerçekleşti.

Bu tezimi tamamladığım için Allah’a hamd ve şükür ettikten sonra, bana verdiği yararlı bilgilerden, beni yönlendirmesinden ve araştırma aşamasının başlangıcından bu tezin tamamlanmasına kadar olan çabasından, tavsiyelerinden ve rehberliğinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Halil İbrahim Acar’a en içten teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Yine tezime önemli katkılarından dolayı Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin saygıdeğer Dekanı hocam Prof. Dr. Ali Kaya ile tezimi inceleme zahmetine katlanan Doç. Dr. M. Salih Kumaş ve Tez İzleme Komitesi üyesi olarak katkı sunan Prof. Dr. Ahmet Güç hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Yine tezimi okumak suretiyle katkıda bulunan Dr. Abdurrahim Güler ve Arş. Gör. Muhammet Eren Karadağ’a da teşekkür ediyorum.

Ayrıca bana küçük yaşta ilim sevgisini aşılayan, fikirlerinden istifade ettiğim sevgili anne ve babama, özellikle her zaman destekleriyle yanımda olan eşime, çocuklarıma ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Ahamedsha Ahamed JAMSATH

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA SORUNLARI VE SINIRLAMALARI	1
2. KONUNUN ÖNEMİ VE SEÇİLME NEDENLERİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI.....	3
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	3
5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	4
6. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL İŞLEMLERDE AKDİN YERİ VE TURLERİ

1. AKİD (SÖZLEŞME) KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI	9
2. AKDİN RÜKÜNLERİ.....	11
2.1. İCAP VE KABUL (İRÂDE BEYANI).....	11
2.2. AKDİN TARAFLARI	12
2.3. AKDİN KONUSU	12
2.4. AKDİN ŞARTLARI	13
2.4.1. İcap ve Kabul ile İlgili Şartlar.....	13
2.4.2. Taraflarla İlgili Şartlar.....	14

2.4.3. Akdin Konusu İle İlgili Şartlar.....	15
2.5. AKDİN (SÖZLEŞMENİN) TÜRLERİ.....	17
2.5.1. Amaca Göre Akdin Türleri	17
2.5.2. Meşru Olma Açısından Akdin Türleri	17
2.5.3. Pazarlık Açısından Sözleşme Türleri	18
2.5.4. Konusuna Göre Sözleşme Türleri	18
2.6. SÖZLEŞMEDEKİ ŞART	18
2.6.1. Hanefîlerin Görüşü.....	19
2.6.2. Hanbelîlerin Görüşü	20
3. FİNANSMAN KAVRAMI.....	20
3.1. FİNANSMANIN ANLAMI.....	20
3.2. MALİYE VE EKONOMİ BİLİMLERİNE GÖRE FİNANSMAN.....	21
3.3. FİNANSMAN ÇEŞİTLERİ	22
3.3.1. Kaynağına Göre Finansman Çeşitleri	22
3.3.2. Denetim ve Yönetim Açısından Finansman Çeşitleri.....	22
3.3.3. Ödeme Vadesi Açısından Finansman	22
4. ÇAĞDAŞ FİNANSMAN İŞLEMLER.....	24
4.1.TANIMI	24
4.2. ÇAĞDAŞ FİNANSAL İŞLEMLERİN HAKİKATİ	24
4.2.1. Çağdaş Finansal İşlemler	27
4.2.2. Finansal işlem sözleşmeleri (Özel isim ve lakap olarak kastedilen işlemlerle ilgili ilkeler).....	28
4.3. FİNANSAL İŞLEMLERİN ÖZELLİKLERİ	32
5. FİNANSAL İŞLEMLERDE ARANAN FİKHİ KRİTERLER	33
5.1. DİNEN HELAL ALANDA OLMA.....	34
5.2. ZULÜM OLMAMASI.....	35
5.3. GARAR İÇERMEMELİ.....	36
5.4. FAİZ (RİBA) İÇERMEMELİ.....	40
5.5. KUMAR İÇERMEMELİ	41
5.6. DÜRÜSTLÜK VE GÜVENE DAYALI OLMALI.....	42
5.7. KÖTÜLÜĞE YOL AÇMAMALI	44
6. İSLÂMÎ BANKACILIK İŞLEMLERİ BAĞLAMINDA AKİTLER.....	46

6.1. İSLÂMÎ BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI	46
6.2. İSLÂMÎ BANKANIN TANIMI	48
6.2.1. İslâmî Bankacılık ve İslâmî Finansın Kapalılığını Gidermek.....	49
6.2.2. Etik Konular	50
6.3. İSLÂMÎ BANKALARIN ÖZELLİKLERİ.....	50
6.4. İSLÂMÎ FİNANS VE YATIRIMIN EKONOMİDEKİ ÖNEMİ	52
6.5. İSLÂMÎ FİNANSIN TEMEL İLKELERİ	53
6.6. İSLÂMÎ BANKALAR TARAFINDAN SAĞLANAN TEMEL BANKACILIK HİZMETLERİ	55

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMİNİN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK -FİNANSAL KİRALAMA- AKDİNİN TANIMI (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ).....	59
1.1. KİRALAMA VE MÜLKİYETİN TANIMI	59
1.2. KİRA (İCÂRE) SÖZLEŞMESİNİN MEŞRUIYETİ VE HÜKÜMLERİ	60
1.3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ)	63
1.4. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	66
1.5. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNDE İCAP-KABUL (SİĞA).....	68
1.6. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ŞEKİLLERİ	69
1.7. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ ÜZERİNE FİKHİ GÖRÜŞLERİN TARTIŞILMASI	71
1.8. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ŞEKİLLERİNİN HÜKMÜ	79
1.8.1. İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinin Şekillerinin Hükmü	80
1.8.2. Malın Satışı İle Birlikte Kiralama Şekline İlişkin Hükmü.....	82
1.8.3. Satış Vaadi İle Bitişik Olan Kira Sözleşmesinin Hükmü	84
1.8.4. Hediye Vaadi İle Bitişik Olan Kiralama Şekline İlişkin Hüküm	85

1.8.5. Malı Satma, Kiralama Süresini Uzatma Veya Malı Sahibine İade Etme Vaadiyle Birlikte Kiralama Şekline İlişkin Hüküm	86
2. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN(MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ) ÖLÇÜLERİ.....	86
2.1. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ) UYGULANMASINDAKİ RİSKLER	86
2.2. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ) NİN UYGULANMASINA İLİŞKİN ÖLÇÜLER.....	88
2.3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ)NDEN BEKLENEN EKONOMİK FAYDALAR.....	90
3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNE İLİŞKİN FETVA KURUMLARININ GÖRÜŞLERİ	95
3.1. İSLÂM FIKİH AKADEMİSİN KARARI	95
3.2. HİNDİSTAN FIKİH AKADEMİSİ'NİN KARARI.....	96
3.3. SUUDİ ARABİSTAN BÜYÜK ÂLİMLER KURULUNUN KARARI.....	97
3.4. İSLÂMÎ FİNANS KURUMLARI MUHASEBE VE DENETİM KURUMU'NUN KARARLARI	98
4. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK UYGULAMA ÖRNEKLERİ	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTACILIKTA YAPILAN İŞLEMLERİN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. SİGORTA	106
2. SİGORTANIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	108
3. İSLÂMÎ SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ	110
3.1. ŞER'Î HÜKÜMLERE MUHALEFET ETMEMESİ.....	111
3.2. BAĞIŞ VE İŞ BİRLİĞİ	111
3.3. KOOPERATİF SİGORTACILIĞININ YÖNETİMİNDE VEKİL OLMAK	111
3.4. YATIRIMLARDAN ELDE EDİLEN FAZLALIK VE KARLARIN DAĞILIMI	111

3.5. ŞİRKET HESAPLARI İLE SİGORTALILARIN HESAPLARININ AYRILMASININ GEREKLİLİĞİ	112
3.6. SİGORTALILARIN YÖNETİME KATILIMI	112
3.7. SABRETME VE PERFORMANSA GERÇEK KATILIM.....	112
4. TİCARİ VE KOOPERATİF SİGORTASI ARASINDAKİ FARK.....	112
4.1. TAZMİNAT AÇISINDAN.....	113
4.2. ŞEKİL OLARAK.....	113
4.3. AMAÇ AÇISINDAN.....	113
4.4. TAKSİTLİ OLARAK	114
4.5. REZERVLERİN VE YATIRIMLARIN GETİRİSİ AÇISINDAN	114
4.6. TEHLİKELERE KARŞI ÖNLEM ALINMASINA ETKİSİ BAKIMINDAN	114
5.SİGORTA TÜRLERİ	115
5.1. SİGORTA SÜRECİNİ YÖNETİRKEN ALDIĞI ŞEKİL BAKIMINDAN ..	115
5.1.1. Ticari Sigorta.....	115
5.1.2. Kooperatif Sigortası	115
5.1.3. Sosyal(Genel) Sigorta	116
5.2. SİGORTALANAN RİSKLER VEYA SİGORTA İLE KORUNMAK İSTENEN MENFAATIN NİTELİĞİ BAKIMINDAN	117
6. TİCARİ SİGORTACILIĞIN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN HÜKMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	119
6.1. HARAM OLDUĞU GÖRÜŞÜ	119
6.2. CAİZ OLDUĞU GÖRÜŞÜ	120
6.3. DELİLLER VE TARTIŞMA.....	120
7. KOOPERATİF SİGORTACILIĞININ AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN HÜKMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	128
7.1. BASİT KOOPERATİF SİGORTASI	129
7.2. BİLEŞİK KOOPERATİF SİGORTASI.....	130
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA	134
ÖZGEÇMİŞ.....	149

KISALTMALAR

- AAOIFI : (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial
Institutions/ İslâmî Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve
Denetleme Kurumu),
- a.s. : Aleyhi's-selam/aleyhimu's-selam
- b. : Bin (oğul)
- bk. : Bakınız
- bs. : Baskı
- bt. : Bint (kız)
- by. : Baskı bilgisi yok
- Ç. : Çeviren
- h. : Hicrî
- Hz. : Hazreti
- İSAM. : İslam Araştırmaları Merkezi
- ö. : ölüm
- r.a : Radıyallahu anh, anhuma, anhum, anhâ, anhunne
- s. : Sayfa
- s.a.v : Sallallahu aleyhi ve selem
- Sy. : Sayı
- t.y. : Tarihi yok
- T.D.V : Türkiye Diyanet Vakfı
- thk. : Tahkik
- v. : Vefatı
- vd. : Ve devamı

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA SORUNLARI VE SINIRLAMALARI

İslâm; her türlü sahtekârlığı, insanları kandırmayı ve haram yollardan para kazanmayı yasaklamıştır. İnsanlığın iyiliği için çalışmak, onları kötülükten sakındırmak ve hayatlarını iyileştirmek, dinin amaçlarından olup İslâm fıkhnının temel bir kuralıdır. Bu sebeple İslâm; finansal işlemleri adalet ve her iki tarafın menfaatlerini gözeterek ilkelere tabi tutmuştur. İslâm, finansal işlemlerde taraflardan birinin zulmederek diğer tarafın haklarının çiğnememesi ve adaletin sağlanmasını hedeflemiştir.

Bu mütevazi araştırma, bilimsel bir teori ve uygulamalı bir süreç olmak üzere iki konuyu içermektedir. Bu çalışmada, teori ile uygulama bir araya getirilmiştir.

Finansal işlemler, insanların hayatında önemli bir yere sahip olan konular arasındadır. Kişilerin işlemlerinde, İslâmî açıdan işlemin doğruluğu ve yanlışlığı üzerinde önemle durmaları, bu hükümleri bilmenin ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle İslâm ekonomisi alanında çalışan Müslümanların aklına; “Akdi (sözleşme) hakikati, bunun şer‘î kuralları ve çağdaş finansal işlemlerdeki etkisi nedir?” “Çağdaş finansal işlemlerde sözleşmelerin uygulama örneği nasıl olmalıdır?” şeklinde sorular gelebilmektedir.

Sözleşme; sözleşmenin kuralları, etkisi ve güncel uygulaması hakkındaki soruların da doğru bir şekilde yanıtlanması büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle klasik ve modern dönem hukukçuların, sözleşme kavramı ve çağdaş finansal işlemlerdeki kontroller konusundaki sözlerinin yeniden gözden geçirilmesinin önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle sözleşmelerin finansal işlemler üzerindeki fıkhi etkisinin açıklığa kavuşturulması ve çağdaş finansal işlemlerdeki uygulamaların tasvir edilmesi gerekmektedir. Biz bu çalışmamızda bahsi geçen konuları değerlendirmeye çalışacağız.

2. KONUNUN ÖNEMİ VE SEÇİLME NEDENLERİ

Konunun önemi ve seçilme nedenlerini şöyle zikredebiliriz.

Tez konusu, gelenek ve modernliği bir araya getiren bir konudur. Bu da araştırmacıya, ümmetin büyük fakihlerinin sözlerinin derinliklerinde gezinerek görüşlerini keşfetme fırsatı vermektedir. Bu durum, konuyla ilgili bir takım fıkhi meselelerde, büyük fakihlerin sözlerini inceleyerek, ortaya koydukları hükümleri; çağdaş İslâmî bankacılıktaki ürünler ve finansman sözleşmeleri açısından değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu konunun, en büyük haramlardan biri olan faiz konusu ile bağlantılı olması, hükümlerinin açıklanması, en önemli ilim ve bilgilerden biridir. Nitekim yeni finansman sözleşmelerinin çoğu, yasaklanmış faiz finansman sözleşmelerine izin verilen yasal bir alternatif olacak şekilde formüle edilmiş ve yapılandırılmıştır.

Bazı faiz meselelerinin sıkıntılı olması: Mü'minlerin Emiri Ömer b. el-Hattab şöyle demiştir: *“Ey insanlar! Şu üç konuda Rasulullah'ın, kendisine başvuracağımız bir emir bırakmasını çok arzuladım: Dedenin mirası, kelâlenin mirası (çocukları, anne-babası olmayan ölmüş kimse) ve faizin bazı çeşitleri”*¹

Çağdaş İslâmî bankacılıkta yeni geliştirilen ve ortaya çıkan finansman sözleşmelerinin çoğunun sıkıntı oluşturmaları ve bunun doğru tanımı ile şer'î hükmü hakkında sıkça sorular sorulması: Bu sözleşmelerin fıkhi hükümlerini araştırma çabasıyla birlikte, bu sözleşmeleri doğru tanımlamak ve doğru açıklamalar yapmak önemli bir çabayı gerekli kılmaktadır.

Çağdaşlığın en belirgin sonuçlarından biri, bankaların farklı gruplar ve istekler için tasarlanmış olması, dolayısıyla da farklı finansman sözleşmeler yoluyla bankalara borçlanan insanların çoğalmasındır. Bu konularla ilgili hükümleri ilim ehlinin izah etmesi gerekmektedir.

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire, Matbaa Salafiya, 1980, “Kitabu'l-Eşribe”, 4; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Abu Kutaibe, Kahire, Daru el-Tayyiba, 2006, “Kitabu'l-Tefsir”, 6.

Beni bu konuları incelemeye sevk eden sebeplerden bazıları bunlardır. Allah Teâlâ'dan tevfik, isabet ve yardım isterim. Çünkü O, benim yardımcımdır ve buna kâdir olandır.

3. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Araştırmanın amaçları şu şekilde özetlenebilir:

Çağdaş İslâmî bankacılıkta ortaya çıkan önemli finansman sözleşmelerinden bazılarının doğru bir şekilde açıklanması; böylece söz konusu yeni finansman sözleşmelerinin şer'î hükmünün incelenmesinde araştırmacıya yardımcı olunması.

Yeni finansman sözleşmelerin hükümlerinin fıkhi temellerinin belirlenmesi. Bunun yapılabilmesi ancak ilgili konularda fakihlerin farklı görüşlerine ulaşılmasıyla mümkün olur.

Araştırmanın konusu olan yeni finansman sözleşmeleriyle ilgili şer'î hükümlere ulaşmak.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamı, çağdaş İslâmî bankacılıkta ortaya çıkan finansman sözleşmelere ilişkin şer'î hükümlerin araştırılması ve incelenmesi ile sınırlıdır. Bunlar; doğru bankacılık tanımı açısından bilimsel bir çalışma ile yeterince incelenmemiş ve şeriat hükümleri yeterince araştırılmamış, çağdaş İslâmî bankacılıkta sonradan çıkmış olan finansman sözleşmeleridir. Bunun üzerine:

- 1- Araştırmacı, finansman dışı ürünleri araştırmayacak veya incelemeyecektir.
- 2- Araştırmacı, faizli tahvilleri olan finansman şirketleri ve faizli krediler gibi açık faiz finansman ürünlerini araştırmayacak veya incelemeyecektir.
- 3- Araştırmacı, yeni olmayan finansman sözleşmelerini ve belgesel kredileri araştırmayacak veya incelemeyecektir.

5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Üniversitemiz İslâm alanında önemli araştırmalara imza atmış olsa da İslâmî bankacılık kurumlarıyla ilgili çağdaş iş uygulamalarını ve sigortacılık çalışmalarını çağdaş İslâmî araştırma yöntemleriyle karşılaştırmanın zor olduğu bir gerçektir. Çalışmalarını sunarken bu zorluğu hesaba katmayan birçok araştırmacı bulunmaktadır. Finansal işlemlerle ilgili birçok etkin çalışma; Arapça, Türkçe ve İngilizce olarak yapılmıştır. Bu sebeple çalışmamızda; birçok araştırma, çalışma ve yöntem kullanılmıştır. Ayrıca birçok cevaba göre farklılık gösteren yönleri değinilecektir. Nitekim bu araştırma, Müslümanların kaçınamayacağı iki iş yapma şeklini basitleştirmesi ve birleştirmesiyle önceki çalışmalardan farklı olacaktır.

Üniversitemizde ve diğer üniversitelerde konumuzla ilgili yapılan tezleri araştırıp, inceledikten, uzmanlarına sorduktan ve veri tabanını taradıktan sonra, bilimsel olarak tam haliyle Finansal Kiralama ve Sigorta olmak üzere bu iki konuyu birleştiren bir tez veya kitap çalışması bulamadım. Bununla birlikte konu ile ilgili bulduğum önemli çalışmaları şu şekilde zikredebiliriz.:

Abdullah b. Süleyman el-Menî', *Et-Te'mîn beyne'l-helâli ve't-tahrîmi*

Abdulkadir Arpacı, *Kira Hukuku ve Uygulaması*

Abdülaziz Hayyat, *Nazariyyetü'l-Akd ve'l-Hıyârât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*

Abdusselam es-Süleymani, *el-İctihad fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*

Ahmet Mehmet Kılıçoğlu *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*

Ali Muhyiddin Karadâğî, *Mebde'ü'r-Rıza fi'l-Ukûd*

Ali Muhyiddin Karadâğî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi Li't-Te'mini'l-İslâmî*

Ali Tuğlu; Özkan Atila, *Finansal Kiralama İşlemleri*

Ayhan Yalçın, *Sorulu-Cevaplı Kira El Kitabı*

Cemal Çakan, “*Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*”,Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Gupta, N.. “Differences in Accounting Treatment of Ijarah: A Case Study of UAE Islamic Banks”, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Birleşik Arap Emirlikleri, 2015.

Halid b. Abdullah el-Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye bi't-Temliki fî Dav'i'l-Fıkhi'l-İslâmî*

Hasan Ali el-Şâzelî, “İcâretü'l-Müntehiye bi't-Temliki”, *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kuveyt, 1988, C. 4, S. 5.

Hüseyin Muhammed el-Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*

Hüseyin Muhammed Semhan, *Esesu'l 'ameliyyati'l-Masrafiyyeti'l-İslâmîyye*

Îsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*

İsmail Yıldırım, “Tekafül (İslâmî) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2014.

Mahmut Yardımcıoğlu, “İcâre (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslâmî Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2016.

Mehmet Sedik Kayar, *İslâm Hukukunda İcâre Akdi*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Muhammed Akil Muflih, *Mukaddimetun fî'l-İdarati'l-Maliyye ve't-Tahlili'l-Maliyye*.

Muhammed Biltaci, *Ukudu't-Te'mîn*

Muhammed Emîn Şinkıtî, *Dirasatun Şer'ıyyatun li Ehemmi'l-Uküdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*.

Muhammed Şebir, *el-Muamelatı'l-Maliyyati'l-Muasarati*

Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmîyye*

Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukuku*

Nurullah Mücahitöğlü, “Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması Ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Refik Yûnus el-Mısırî, *el-Ḥaṭar ve ’t-te ’mîn*, Dimeşk, Daru’l-Kalem, 2001.

Sami Raihana ve Arkadaşları *Mevsu ’atu ’l-Mali ve ’l-İktisadi ve İdareti ’l-A ’mali*

Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*

Serdar Demirci, “Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019.

Sıla Uydacı, *Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Şeriff, R.A.M.; Rahman, A.R.A. “An Exploratory Study of Ijarah Accounting Practices in Malaysian Financial Institutions”, *International Journal of Islamic Financial Services*, 2003.

Tarık el-Hac, *Mebadiu ’t-Temvil*

Turgut Akıntürk, Derya Ateş, *Borçlar Hukuku- Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri-*

Vehbe Zuhaylî, *el-Mu ’amelatü ’l-Maliyyetü ’l-Muasıra*

Yusuf Kaya; Mehmet Utku, “Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 8 (Ffms 8 İcâre Ve İcâre Müntehiye Bittemlik) Çerçevesinde Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Aralık, 2021, C.23, S.4.

Bu eserler genel olarak İslâmî bankacılıktan bahsetmiş ve bir dizi sözleşme ve finansman ürününe değinmiştir. Ancak planımızda yer alan tüm finansman sözleşmeleri, bu başlıklarda yer almamıştır.

Bunların dışında İslâmî finans ve bir takım finansman ürünlerine temas eden çalışmaları da şöyle zikredebiliriz.

6. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma yönteminin ana özellikleri aşağıdaki noktalarda özetlenmiştir:

1- Çalışmanın amacını netleştirmek için - konuyu tasvir etmek gerekiyorsa – hükmünü açıklamadan önce amaçlanan konuyu doğru bir şekilde tasvir etmek.

2- Mesele, ittifak edilen konulardan biriye; hükmünü, -varsa- delillerle gerekçesini, dikkate alınan varsayımları belgeleriyle birlikte belirtmek.

3- Mesele, ihtilaflı ise aşağıdaki aşamaları izlemek:

Birinci Aşama: Meselenin bazı kısımları ihtilaflı ve bazı kısımları ittifak edilenlerden ise ihtilaflı olan kısmı açıklamak.s

İkinci Aşama: İhtilaflı tarihsel olarak eskiden yeniye doğru dikkate alarak fıkıhsal eğilimlere göre sunulmasına özen göstererek meseleyle ilgili görüşleri ve ilim ehlinin bu görüşü benimseyenleri belirtmek.

Üçüncü Aşama: Muteber olan fıkhi mezheplerle sınırlı kalmak. Eğer ki konuyla ilgili herhangi bir mezhebin görüşüne vakıf olunamazsa tahric yolunu izlemek.

Dördüncü Aşama: İlk olarak, tercih edilen ve daha sonra diğerleri olacak şekilde mesele ile ilgili görüşleri zikretmek.

Beşinci Aşama: Görüşleri kaynaklarından araştırıp doğrulamak.

Altıncı Aşama: Her görüşün delilini, delil alınan yönünü, delil üzerine yapılan tartışmalar ve verilen cevapları zikretmek.

Yedinci Aşama: Sebebini belirterek görüşler arasında tercih yapmak ve –varsa- ihtilafların faydasını zikretmek.

4- Düzenleme, derleme, doğrulama ve tahricte ana kaynaklara ve asıl merci'lere itimad etmek.

5- Başka konulara sapmadan araştırma konusuna odaklanmak.

6- Özellikle gerçek olan örnekleri vermeye dikkat etmek.

7- Araştırmaayla açıkça bağlantılı olduğu tespit edilen konulara dikkat etmek.

8- Dipnotta sure adı ve ayet numarasını belirterek ayetlere atıfta bulunmak. Araştırmada zikredilen hadisleri asıl kaynaklarından vererek kitap ve bab numaralarını zikretmek. Hadisler sahih değilse ilim ehlinin bu hadisin derecesi ile alakalı görüşlerini zikretmek. Hadis sahih ise sadece hadisin kaynağını zikretmekle yetinmek.

9- İtimat edilen dil sözlüklerinden anlamları doğrulamak ve maddesini, bölümünü ve sayfasını zikretmek.

10- Arap dilinin kurallarına, imla ve noktalama kurallarına dikkat etmek.

11- Sonuç bölümünde, araştırma yoluyla ulaşılan sonuç ve önerilere yer vermek.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL İŞLEMLERDE AKDİN YERİ VE TÜRLERİ

1. AKİD (SÖZLEŞME) KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

Akid kelimesi, kökünde masdar olup daha sonra isim olarak kullanılmış ve ukud şeklinde çoğaltılmıştır.² Etimoloji/kökenbilim imamlarının belirttiğine göre akid kelimesinin kökeni, “hall” kelimesinin zıddıdır.³

“Lisanu’l-Arab” adlı sözlükte “Akid” kelimesinin çeşitli anlamlara geldiği ifade edilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

1- İcap (öneri), anlaşma ve yükümlü kılma: Satış, icap (öneri)⁴ anlamındadır. Akid kelimesinin terimsel manasına en yakın olan bu manadır.⁵

2- Bağlamak ve sıkmak: Akid kelimesi “hall” çözme kelimesinin zıddıdır. Bunun için Arapçada; ‘ipi bağladım veya tacı kafama sıkıca yerleştirdim’ derken, akid kelimesi kullanılır.⁶

3- Donma, koyulaşma ve katılaşma: Nitekim Arapçada şöyle denmektedir: (عَقْدُ السَّائِلِ عَقْدًا) Sıvı, ısıtma veya soğutma ile katılaşıyor veya donarsa ‘Sıvı katılaştı’ denir.

4- Birikim, üreme ve toplama:⁷ Buna şu söz örnek olarak verilebilir. (عَقْدُ الرَّمْلِ) Kum birikti ve toplandı. Bu anlamdaki akid kelimesinin çoğulu ise (أَعْقَاد) şeklindedir.⁸

² bk. Ebu'l-Kasım el-Huseyin b. Muhammed, er-Ragıb el-İsfahani, *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*, (İstanbul, Kahraman Yayınları, 1986),.577.

³ Muhammed Murtazâ Zebidi, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdüssettâr Ahmed, (Kuveyt, Matba'at Hükûmat al-Kuveyt, 1965). 115.

⁴ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, (Mısır, Mustafa el-Babi ve Evladuhu, 1969), 4/ 86.

⁵ bk, Ragıb el-İsfahani, *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*,.576-577.

⁶ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dar el-Sadîr, 1990), 10/ 220.

⁷ bk.İsmail b. Haddad el-Cevheri, *Sihahu'l-Luga*, thk. Ö. Attar, (Beyrut, Lübnan, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn Yayınevi, 1990), C.2,S. 510.

⁸ İbn Faris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, (Mısır, Mustafa el-Babi ve Evladuhu, 1969), 4/ 87-88

5- Bağlılık: Bununla ilgili Rasulullah'ın şu hadisi örnek verilebilir. “*Kıyamet gününe kadar atların alınlarına hayır düğümlemmiştir.*”⁹ Buradaki düğüm kelimesinin manası akid lafzından verilmiş olup bağlılık manasına gelmektedir.¹⁰

6- Bükülme, eğmek ve çarpıklık: Arapçada şöyle denmektedir: “(عَقَدَ الشَّيْءُ عَقْدًا) Bir şey büküldü; yani sanki bağlanmış gibi oldu.”¹¹ Nitekim Araplar şöyle de demektedirler: “(جاء فلانٌ عاقداً عُنُقَهُ) Falanca, boynu bükük geldi.”¹²

Akdin terim anlamı; klasik fıkıh literatüründe “îcap ve kabul ile malın malla mübadelesi” olarak tanımlanan bey’ akdinin tanımından hareketle akid, “Şer’an eseri akdin mahallinde zahir olacak şekilde taraflardan birinin îcabının diğerinin kabulü ile bağlanmasıdır”¹³ şeklinde tanımlanmıştır.

Mecelle akdi şöyle tarif etmiştir.”Tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüd etmeleridir ki, icab ve kabulün iritibatından ibarettir.”¹⁴

Kadri Paşa akdin tanımını şöyle yapmıştır. “Akid, taraflardan birinden sâdır olan icabın, akdin mevzûunda (ma’kûd aleyh) eseri zahir olacak şekilde diğer tarafın kabulü ile bağlanmasıdır.”¹⁵

Fıkıh terminolojisinde akdin iki anlamı bulunup; biri genel diğeri ise özeldir. Genel anlamıyla akid: Fakihler akdi kişinin kendisine taahhüt ettiği şey olarak alırlar. Akid

⁹ Buhâri, “Cihad”, 43; Müslim, “İmare”, 96-99.

¹⁰ bk. Cevheri, *Sihahu'l-Luga*, 2 510; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 10. 222; Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, 8. 396-397.

¹¹ bk. İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemü'l-Vasîl*, (Kahire: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye, 2004), 1/614.

¹² bk. Cevheri, *Sihahu'l-Luga*, 2/ 510, İbn Faris, *Mu'cemu Mekayîsi'l-Luga*, 4/ 87-88, İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 10 222; Zebidi, *Tacu'l-Arus*, 8 396-397.

¹³ Serahsî, Şemsüleimme, *el-Mebsut*, (Lübnan, Daru'l-Ma'rife, 1989), 12/108-109; Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, thk, Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed Abdul Mecud, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5/ 199; Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, thk., Talal Yusuf, (Lübnan: Darul İhyai'-Turasi'l-Arabi, 1986, ts.), 1/323; Kemâlüddîn, İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr Yayınevi, 2003),. 6/ 248; Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn, Kitâbü't -Ta'rîfât, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 153; İbn Abidin, Muhammed b. Ömer, *Reddu'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l Muhtar Şerhu Tenviru'l-Ebsar*, thk, Adil Ahmed Abulmecud, (Beyrut: el-Kutubu'l İlmiyye, 1994), 4/ 504; Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el- Bâbertî *el-İnâye*, (Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1440 h), VI/248.

¹⁴ bk.Mecelle mad. 103.

¹⁵ Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-Hayrân*, Kahire, Bulak, 1891, md. 168.

kelimesinin genelliğinden de bahsederler. Bu, ister ibadetlerde ister muamelatta olsun yine iki taraf arasında –satış gibi- veya tek tarafta olsun –adak gibi- böyledir.¹⁶

Borçlar hukukunda ise akid kavramı “iki şahsın bir konu üzerinde karşılıklı sözleşmesi” şeklinde tarif edilir. Bu sözleşme neticesinde taraflar, akdin gereğini yapmaya söz vermiş ve buna borçlanmış olurlar.¹⁷

Akdin amacına bakıldığında, bazı çağdaş araştırmacılar tarafından sözleşmenin tanımı, “bir borç ilişkisinin (borç) kurulması veya mevcut bir borç ilişkisinin sona ermesidir”¹⁸ şeklinde yapılmıştır

2. AKDİN RÜKÜNLERİ

Bir şeyi oluşturan parçalardan her birine rükün denir. Hanefî ve Hanbelîlere göre akdin rüknü karşılıklı irade beyânından (sığadan) ibarettir. İrade beyanı ise icap ve kabul ile gerçekleşir. Onlara göre akdin konusu ve ehliyetli tarafları (tarafeyn) birer rükün değildir. Bunlar irade beyânının içinde zımnen saklıdır. Çünkü iki taraf olmadan ve üzerinde anlaşma yapılan bir konu bulunmadan karşılıklı irade beyânının gerçekleşmesi mümkün değildir. İslâm Hukukunda akit teorisini ele alan modern çalışmalarda da bu yaklaşımın esas alındığı görülmektedir. Bununla birlikte Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde irade beyanı yanında akdin konusu ve tarafeyn de akdin birer rüknü olarak kabul edilmiştir.¹⁹

2.1. İCAP VE KABUL (İRÂDE BEYANI)

Akitler karşılıklı olarak haklar doğurur. Hakların sabit olması ve devredilmesinde rızanın bulunmasının büyük bir önemi vardır. Aksi takdirde akitlerden beklenen gaye gerçekleşmez ve akit, anlaşma olmaktan çıkıp bir anlaşmazlık (nizâ) sebebi haline gelir. Ancak, rıza soyut bir kavramdır. Bu nedenle rızâ, ancak rızâyı ifade eden bir beyân ile anlaşılabilir. İrade beyanı akdin esas olan rızânın karşılıklı olarak ifade edilmesi

¹⁶ bk. Cevheri, *Sihahu'l-Luga*, 2/ 510, İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 10/ 220.

¹⁷ Kadri Paşa, md. 168; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, (Konya: Tekin Kitabevi, ty), 3.

¹⁸ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2009), 39; Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017) 95; Turgut Akıntürk; Derya Ateş, *Borçlar Hukuku- Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri-*, (İstanbul, Beta Basım, 2010) 21.

¹⁹ Abdullah Kahraman, *İslam Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 23

anlamına gelmektedir. İrade beyânı genellikle şifâhî olarak yerine getirilir. Bununla birlikte farklı yollarla da icâb ve kabûlde bulunulabilir.²⁰

İcap ve kabul, akdın sigasını oluşturur. Müctehidler icap ve kabulün ne olduğu konusunda iki farklı yaklaşım sergilemişlerdir.

a- Hanefilere göre icap; taraflardan birinden ilk olarak meydana gelen irade beyanıdır. Kabul ise birinci tarafın ortaya koyduğu iradeye uygun olarak diğer taraftan meydana gelen irade beyanıdır.

b- Cumhura göre icap; irade beyanını ister ilk, ister ikinci olarak ifade etmiş olsun mal sahibinin irade beyanıdır. Kabul ise bedeli ödeyen tarafın irade beyanıdır.²¹

2.2. AKDİN TARAFLARI

Akdin tarafları, karşılıklı irade beyanında bulunmak suretiyle birbirleriyle akid ilişkisi kuran kişilerdir. Bunlar gerçek kişiler olabileceği gibi tüzel kişiler de olabilir. Akdın her bir tarafını tek kişi temsil edebileceği gibi, birden fazla şahıs da temsil edebilir. Ayrıca taraflar akde asaleten taraf olabilecekleri gibi, vekil, veli veya vasî sıfatlarıyla başkalarını temsilen de akde taraf olabilirler. Akdın tarafları için ehliyet şartı aranır. Akdın sahih olabilmesi için de ehliyet şarttır.²²

2.3. AKDİN KONUSU

Akdin konusu, akdın kendisi sebebiyle yapıldığı ya da üzerinde gerçekleştiği husustur. Buna *ma' kudun aleyh* veya *akdin mahalli* denir. Akdın konusu, eşya, menfaat ya da iş olabilir. Sözgelimi alım-satım akdinde akdın konusu satılan mal, kira akdinde kiralanan şeyin menfaati, istisna akdinde ise yapılacak olan iştir.

Akdin konusu, akdın türüne göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin satım gibi muavazalı (karşılıklı ivazlı) akitlerde akdın konusunu somut bir eşya (ayn) oluştururken; kira gibi kullanma akitlerinde ise akdın konusu menfaatten ibaret olmaktadır. Bu

²⁰ Şirbîni, Muhammed b. Muhammed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc*, (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/324

²¹ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğni*, thk., Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Abdülfettâh Muhammed, (Kahire, Dâru Hecr, 1993), 4/48.

²² Abdulkerim Zeydan, *Medhal li-diraseti'ş-şeriatî'l-islamiyye*, (Beyrut: Lübnan, 2002), 274.

bakımdan akdin ismine göre, akdin konusu farklı isimler almaktadır. Örneğin; Bey’ akdinde, satıma konu olan eşya mebi, hibeye konu olan mal, mevhub ismini alır.

2.4. AKDİN ŞARTLARI

Bir sözleşmenin düzgün bir şekilde yapılabilmesi için bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Bunlardan bazıları icap ve kabul ile alakalı iken, bazıları da sözleşme tarafları ve sözleşme yeri ile alakalıdır. Bu şartlardan birinin eksikliği durumunda akit kurulamayacağı için hüküm de ifade etmeyecektir.²³

2.4.1. İcap ve Kabul ile İlgili Şartlar

Bir akdi gerçekleştirmek amacıyla, diğer tarafa tevcih edilen teklif nitelikli rıza beyanına “icap”; kendisine akid teklifi yöneltilen diğer tarafın akde muvafakat ettiğine dair mukabil beyanına yani icaptan sonraki rıza beyanına “kabul” denir. İcab’ın muhatap tarafından kabul edilmesi ile birlikte akid gerçekleşmiş olacağı için icabın, akid ile gerçekleştirilmek istenen amacı ve akdin içeriğini tam olarak ortaya koyacak biçimde açık olması gerekmektedir.²⁴

İki tarafın rızası ile meydana gelen icap ve kabulün sahih olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekmektedir.²⁵

a- İcap ve Kabul Lafızları Haber Lafızlarıyla Olmalıdır. Akid, dil ve örf bakımından kuruluşa işaret eden siğa ile gerçekleşmektedir. Sözleşme akdi, dil ve örf bakımından mazi (geçmiş zaman) siğası ile gerçekleşir. Satıcının müşteriye, “Sana bu malı şu paraya sattım” demesine müşterinin “kabul ettim” şeklinde cevap vermesi buna örnektir. Aynı şekilde muzari (şimdiki ve geniş zaman) siğası ile de olmaktadır. Ancak muzari kalıbının kullanılması halinde sözleşmeyi hemen yapma niyetinin olması gerekmektedir. Gelecek zaman niyeti içermemelidir. Çünkü muzari siğası hem şimdiki zaman hem de gelecek zaman manası içermektedir.²⁶

b- İcap ve Kabulün Onayı. Akid bir sözleşme olduğuna göre söz veren ile söz isteyen sözlerinin yani kabulün icaba uygun olması gerekir. Bu durumda onay, kabulün

²³ Ahmet Yaman, Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, ts, 263

²⁴ Zerkâ, Medhal, 1/572

²⁵ Zerkâ, Medhal, 1/ 572

²⁶ Zerkâ, Medhal, 1/572

icap ile tam bir mutabakat içinde olduğu anlamına gelir. Örneğin satıcı, sattığı şeyin özelliklerinden detaylı bahsederek “Arabamı şu şu özelliklerde sattım” der ve alıcı da “kabul ettim” diyerek mukabelede bulunur. Ancak, satıcı özellikleri belirtmeden; size arabamı bu kadar fiyata sattım demekle yetiniyorsa ve satıcının da birden fazla arabası varsa bu satış, satış olarak kabul edilemez. Çünkü alıcı, satıcının en iyi arabasını zihninde canlandırır ve buna göre kabul edebilirken satıcı ise başka bir arabayı kasetmiş olabilir.²⁷

c- Akdin Aynı Mecliste Gerçekleşmiş Olması. Akid meclisi kavramı, sadece akdin yapıldığı yeri değil akdin gerçekleştiği yer ve zamanı (akid ortamını) ifade eder. Yani, buradaki meclis, sadece fiziki anlamda akdin yapıldığı yeri değil, aynı zamanda belli bir süre içinde gerçekleşen akid olgusunu ifade eder. Akid meclisi zaman bakımından icap ile başlar, akid meclisinin sona ermesine kadar devam eder. Akid meclisinin sona ermesi ise, taraflardan birisinin doğrudan akitten vazgeçtiğini gösteren bir davranışta bulunması ya da icabın yapıldığı (akid teklifi) yeri terk edip gitmesi ile olmaktadır. Buna sözleşme meclisinin birliği denmektedir. Meclis birliği, tarafların bedenlen birbirlerinden ayrılması, konuşmalarda akdin söz konusu olmaktan çıkması ve tarafların akdi reddettiğini gösteren her hangi bir tavır almaları halinde sona erer.²⁸

d- İcap ve Kabul Mektup, Yazışma, Telefon, Teati ve Dilsiz Olunması Halinde İşaret Yoluyla Yapılması. Bu, taraflardan her birinin sözleşmeye ilişkin yükümlülükleri ve sözleşme taraflarından birinin veya her ikisinin sorumlu olduğu seçimler üzerindeki etkileri nedeniyle önemli bir konudur.

2.4.2. Taraflarla İlgili Şartlar

Akidler iki taraflı hukûkî işlemlerdir. Buna göre; akidden bahsedebilmek için karşılıklı iki tarafın bulunması gerekir. Ayrıca taraflarda birtakım nitelikler bulunmalıdır. Sözleşme taraflarının hukuki ehliyeteye sahip olmaları gerekmektedir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı ve sarhoşluk gibi sebeplerle temyiz kudretinden mahrum olan kişilerin irade beyanları muteber değildir. Dolayısıyla mümeyyiz olmayan çocuktan ve mecnundan akit sahih olmaz.²⁹

²⁷ Kâsânî, *Bedâiu 's- sanâî*, 4/115

²⁸ Zeydan, *Medhal*, s. 275

²⁹ Zeydan, *Medhal*, s. 275

Fukaha mümeyyiz çocuğun tasarrufuna hibe ve sadaka gibi lehine olması halinde cevaz vermiştir. Hibe, borç ikrarı veya ibrâsı, kefalet, vakıf, boşama gibi hukukî işlemler, kişinin mal varlığında azalma meydana getirdiği için hem mümeyyiz küçüğe hem de kanunî temsilcisine bu tür işlemleri yapma veya onaylama yetkisi verilmemiştir.

Mahiyeti itibariyle hem kâr hem de zarar yönü bulunan alım satım, kira, selem, şirket, evlenme gibi ivazlı akidler (muâvadât) daha yoğun bir dikkat ve özen gerektirdiğinden mümeyyiz küçükler bu tür hukukî işlemleri ancak kanunî temsilcilerinin izin veya onayı ile yapabilirler. Bu tedbir çocukların uğrayabileceği muhtemel zarar riskine engel olma amaçlıdır.

Ayrıca müçtehitler akdin geçerli olmasının rızanın bulunmasına bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre rıza olmadan akit gerçekleşemez.

2.4.3. Akdin Konusu İle İlgili Şartlar

Sözleşmenin konusu para, mal, menfaat veya iş olabilir. Sözleşme konusunda yerine getirilmesi gereken en önemli şartlar arasında şunlar yer almaktadır:

a- Akde Konu Olan Şeyin Akid Sırasında Fiilen Mevcut Olması

Ortada vücudu bulunmayan bir şeyin akde mahal olamayacağı açıktır. Dolayısıyla mevcut olmayan şeyin satışı caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Yanında bulunmayan malı satma”*³⁰ Buna göre dışı devenin rahminde bulunan cenini satmak, bitmemiş ekini satmak, harap olmuş bir evi kiralamak gibi olmayan veya olması mümkün olmayan bir konuyla ilgili akid yapmak caiz değildir. Ancak, Rasulullah insanların ihtiyacı için bazı istisnai durumlarda var olmayan bir şey için sözleşme yapılmasına müsaade etmiştir. Bu bağlamda selem, musakat ve istisnâ’ sözleşmelerine cevaz verilmiştir.

b- Sözleşme Konusunun Temiz Yani Helal Olması

Şer’an temiz olmayan şeyler akde mahal olamaz. Domuz eti satmak veya Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı bir cana kıymak için bir katil kiralamak veya alkol satmak

³⁰ Buhâri, “Büyu’”, 55.

asla caiz değildir. Aynı şekilde zina ve ölüye ağlama gibi haram olan menfaatler üzerine de akid caiz değildir. Buna göre akdin konusu hukuki muameleye uygun olmalıdır.

Hanefî mezhebi bir şeyin akde mahal olması için temiz olmasını şart koşmamış mütekavvim olmasıyla yetinmiştir. Örneğin, hayvan gübresi temiz olmadığı için satılmaz ve akde mahal olmaz. Ancak Hanefiler gerek yakıldığı ve gerekse tarlada kullanıldığı için gübrenin satışının caiz olduğunu söylemişlerdir.

c- Sözleşmeye Konu Olan Şeyin Makduru't-Teslim Yani Sözleşme Anında Teslim Edilebilir Olması

Mal sahibi sözleşme konusu malın zilyetliğini alıp sahibine teslim etmedikçe sözleşme geçerli olmaz. Güçlerinin yetmeyeceği şeylerin akdin mahalli yapılması caiz değildir. Örneğin, ağaçlar satıcıya ait bir bahçede olsa bile, ağaç üzerindeki kuşu satmak caiz değildir. Yine henüz avlanmamış deniz içinde yüzen balığın satışı da caiz değildir.

d- Sözleşme Konusunun Cehaleti Ortadan Kaldıracak Şekilde Bilinmesi

Bilinmeyen şeyler çekişmeye sebebiyet vereceği için akde mahal olamaz. Bilinmeyen bir malı satmak veya bilinmeyen bir evi kiralamak caiz değildir.

Takas sözleşmelerinde iki taraf tarafından da sözleşmenin konusunun; cinsiyet, tanım ve değer yönünden bilinmesi, işlemlerin istikrarını korumak ve toplumun fertleri arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemek açısından önemlidir. Örneğin, satılan şey hurma ise birinci derece Medine hurması olup olmadığı, fiyatı ve ağırlığı bilinmelidir. Fiyatı, her ton için belirlenmelidir. Şayet sözleşme konusu her iki tarafça tam olarak biliniyorsa, açıklamaya gerek yoktur. Satıcının alıcıya (eliyle işaret ederek) “Sana bu bir kilo hurmayı satacağım” demesi gibi. Buradaki hurma, türünden bahsedilmeksizin her iki tarafça da bilinmektedir. Kısaca satım akdine konu olan mal, diğerlerinden ayırt edilebilmelidir.³¹

³¹ Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 3/58

2.5. AKDİN (SÖZLEŞMENİN) TÜRLERİ

Akitler birçok açıdan taksimata tabi tutulmuştur. Biz burada amaç, meşru olma, pazarlık ve konusuna ilişkin hususlar açısından akit türlerinden bahsetmekle yetineceğiz:

2.5.1. Amaca Göre Akdin Türleri

Bu çeşit sözleşme, mülklerin mülkiyetinin veya mülklerin faydalarına ilişkin hakların edinilmesiyle ilgilidir. Bu kategoriye giren sözleşme türlerini şöyle ifade edebiliriz.

a-Mülkiyet Sözleşmeleri: Bu sözleşmenin gerekliliği olarak belirli bir varlığa (satış sözleşmesinde olduğu gibi) veya belirli bir varlıktan faydalanmanın mülkiyetine (kira sözleşmesinde olduğu gibi) belirli bir fiyat (belirli bir bedel) karşılığında sahip olunması. Bazen de sadaka ve bağışta olduğu gibi varlığın veya faydasının mülkiyeti herhangi bir karşılık (bedel) ödmeden gerçekleşmektedir.³²

b. Onaylama Sözleşmeleri: Bunlar ipotek sözleşmesi ve kefalet sözleşmesi gibi genellikle takas sözleşmelerinin sonuçlarının belgelendiği sözleşmelerdir.

c. Saklama sözleşmeleri: Mevduat sözleşmeleri gibi fonların tutulduğu sözleşmelerdir.

d. Serbest Bırakma Sözleşmeleri: Bu sözleşmeler, vekalet sözleşmesi gibi başkalarına işin kontrolünün serbest bırakıldığı sözleşmelerdir. Kısıtlama sözleşmeleri gibi diğer sözleşmeler.³³

2.5.2. Meşru Olma Açısından Akdin Türleri

Meşru olma açısından akdin türleri ikiye ayrılmaktadır:

Meşru akidler; hukûkî işleme konu olmalarında dinen bir sakınca bulunmayan, başka bir ifade ile akdin konusunu, mübah iş, hizmet ve eylemlerin oluşturduğu ve usulüne uygun olarak gerçekleştirilen akidler meşru akid olarak kabul edilmiştir.

³² Abdülaziz Hayyat, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hiyârât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, el-Me'hedu'l-Arabi Li'd-Dirasati'l Maliyye ve Masrafîyye, 2004, 88.

³³ Hayyat, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hiyârât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 85-100.

Meşru olmayan akidler; İslâm hukukunun caiz görmediği akidler bu türdendir. Anne karnındaki ceninin satışı ve alkol satışı yasaklanan akidler kapsamında yer almaktadır.

2.5.3. Pazarlık Açısından Sözleşme Türleri

Pazarlık sözleşmeleri; bunlar kiralama ve satış sözleşmesi siğasına ulaşınca kadar tüm tarafların, şartlarını diğer taraflarla tartışmakta özgür olduğu sözleşmelerdir.

Kabul sözleşmeleri; taraflardan birinin şartları belirlediği ve diğer tarafın bu şartları kabul etmesi gerektiği ve sözleşmenin bu şekilde akdedildiği sözleşmelerdir. İkinci taraf bu şartları kabul etmez ise sözleşme gerçekleşmez. Telefon şirketleri, elektrik şirketleri ve İslâmî bankalar tarafından yapılan satış sözleşmeleri gibi günümüzde kullanılan birçok sözleşme bu şekildedir.

2.5.4. Konusuna Göre Sözleşme Türleri

a- Satış sözleşmeleri gibi nesneler (maddi varlıklar) üzerinden alınan sözleşmeler

b- Kira sözleşmeleri gibi fayda sağlayan sözleşmeler

c- İş sözleşmesi gibi işle alakalı sözleşmeler

Bu bölüm, İslâm fıkında sözleşmenin ve türlerinin hızlı bir sunumudur. Sunumun amacı, ilerleyen bölümlerde İslâmî usullere göre hizmet veren bankalarda uygulanan sözleşmeleri sunmaktır. Bu yöntem, ilerleyen bölümlerde İslâmî bankalarda uygulanan sözleşmelerin her birinin kavramını, şartlarını ve hükümlerini açıklayabilmek ve belirtebilmek içindir.

2.6. SÖZLEŞMEDEKİ ŞART

Akid taraflarından her biri sözleşmede, menfaatini elde etmeyi düşündüğü koşulları belirleme hakkına sahiptir. Buradaki kural, tarafların dinen haram olmadığı sürece herhangi bir şartı koymasının caiz olmasıdır. Örneğin, kişi bir depo kiraladığında kendisine deponun temiz olarak teslim edilmesi gerektiği şartını koyabilir.

Abdülaziz el-Hayyat, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hıyârât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* adlı kitabında, şartların taksimi konusunda fakihlerin görüşlerine yer vermiştir. Bu kitabın bölümlerinin öneminden dolayı şu alıntıyı yapıyorum.

2.6.1. Hanefîlerin Görüşü

Hanifelere göre şartlar üç kısma ayrılır:

Geçerli Şart: Bu, Allah'ın belirtmiş olduğu veya (geçerli) örf üzerine hareket eden ya da sözleşmenin gerektirdiği veya gerektirdiğini onaylayandır. Bu da dört şekildir:

- 1- Sözleşmenin gerektirdiği bir şart. Yani satıcının malı alıcıya teslim etmesi şartı.
- 2- Sözleşmeyi tekit ettiren bir şart. Bu şart sözleşmeye uyan ve onu onaylayan, sözleşmenin tamamlayıcısı niteliğindedir. Örneğin, satıcının alıcı üzerindeki şarta bağlı olarak fiyata kefil sağlamasıdır.
- 3- Selem satışında olduğu gibi fiyat veya satışta bir sürenin belirtilmesi gibi şariat tarafından öngörülen bir şart.
- 4- Satıcının bir yıl boyunca düzenli bakımını üstlenmesi şartıyla, araba satın almak gibi geçerli örfün öngördüğü bir şart.

Geçersiz Şart: Yukarıda sayılan dört türden birine girmeyen ve haksız yere taraflardan birinin menfaatini sağlayan bir şarttır. Bu, kendisini evine bırakması şartıyla araba satan veya sonradan başka birisine bir yıllığına kiralaması şartıyla falanca kimseye arazi satan kimsenin durumu gibidir. Bunlar, bağış ve hediye gibi takas sözleşmelerinde ihtilafa yol açtığı için geçersiz şartlardır. Bu durumda sözleşme geçerli fakat şart geçersiz olur.

Hükümsüz Şart: Bu şart, yok gibidir. Dolayısıyla sözleşmeyi geçersiz kılmaz. Aksine şartı iptal eder, ancak sözleşme geçerli olur. Örneğin; bir kişinin araba satarken alıcıya, üç gün boyunca kimsenin kullanmamasını şart koşması gibi.³⁴

³⁴ Hayyat, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hıyârât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 88.

2.6.2. Hanbelilerin Görüşü

Hanbelîler, şartlara geniş ölçüde müsaade etmişlerdir. Kur'an, Sünnet veya icmâ ile çelişmemek kaydıyla, sözleşme tarafının şart koşulmasında menfaati olan her şeye izin vermişlerdir. Hanbelîlere göre şartların en önemli bölümleri şunlardır:

- 1- Satıcının satılanı teslim etmesi gibi sözleşmenin gereği olanlar.
- 2- Vade, opsiyon ve ipotek gibi sözleşme taraflarının menfaati ile ilgili olanlar.

3- Sözleşmenin gereklerine aykırı olanlar. Yani bir kişinin arabayı satıp, alıcının onu satmamasını veya başkasına vermemesini şart koşması gibi. Bu, hükümsüz ve geçersiz bir durumdur ancak sözleşme geçerliliğini korur.

Mâlikîler, Şafîîler ve tabiinden önde gelenlerin çoğu ile birçok çağdaş fakih, Hanbelîlerin görüşüyle aynı görüşe sahiptir. Onların bu görüşleri insanlar için bir kolaylıktır. Takas sözleşmelerinde meydana gelen büyük gelişmeye uygundur.³⁵

3. FİNANSMAN KAVRAMI

3.1. FİNANSMANIN ANLAMI

İslâmî finans kavramı, genel olarak her türlü finansal faaliyet ve işlemlerin İslâmî kurallar çerçevesinde uygulandığı sistemdir. İslâmî literatür ve eski eserlerde bu anlama yakın olarak “temvil” kelimesi kullanılmaktadır. “Temvil” kelimesi, “mevvele” fiilinden türeyen bir mastardır. Bu kelime, bir kişi mal edindiği zaman “(تَمَوَّلَ الرَّجُلُ)” şeklinde kullanılır.³⁶ Aynı şekilde mal sahibi olmaya da delalet etmektedir.³⁷

İslâmî finans kavramı genel olarak her türlü finansal faaliyet ve işlemlerin İslâm kurallar çerçevesinde uygulandığı sistemdir

³⁵ Hayyat, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hıyârât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 88.

³⁶ İbn Faris, *Mu'cemü Mekayisu'l-Luğa*, 5/ 285.

³⁷ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabul-'Ayn*, thk: Abdul Hamid Hindavi, (Beyrut, Dâru'l-Kutub el-İlmiyya, 2003), 8/ 344; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye* (nşr. Şehâbeddin Ebû Amr), Beyrut 1418/1998, 4/822; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 14/ 152.

3.2. MALİYE VE EKONOMİ BİLİMLERİNE GÖRE FİNANSMAN³⁸

Finans, kişi ve kurumların yararlanabileceği para, fon ya da sermayeye denir. Finansman ise ağırlıklı olarak finans ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte para ve sermayenin sağlanmasını ifade eder.

Finansör ve ekonomistler, finansman kavramının anlam ve içeriğine ilişkin benzer tanımları sunmuşlardır. Para piyasalarının en çok kullanılan kavramlarından biri de finansmandır. Para yönetimine dair birçok kararlar alabilmek için finansman gibi temel kavramların tam olarak neyi karşıladığının bilinmesi gerekir. Böylece paranın yönetimi daha isabetli kararlar alınarak yapılabilir.

Finans sadece yatırım aracı değildir. İşletme veya bireyin yaptığı harcamalar da finans kalemleri arasından yapılır. Dolayısıyla finans kavramı için özet olarak şunu söylemek mümkündür: Firma ve bireyin çalışarak elde ettiği kazancın yine işletme ve kurum ihtiyacına yatırım stratejisine uygun şekilde kullanılmasıdır.

İslâmî bankalardaki bir dizi sözleşme ve finansman ürününün temel ve uygulamalı olarak incelenmesiyle ilgili olan bu tezin girişinde, finansman kavramına ve türlerine ilişkin kısa genel bir bakış sunmak büyük bir önem taşımaktadır.

Çünkü bu özet, bu sözleşmeler ve ortaya çıkan ürünlerle ilgili yasal konuların daha doğru bir şekilde kavranmasında ve belirli teknik boyutların ve arka planların görselleştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir.³⁹

³⁸ Tarık el-Hac, *Mebadiu't-Temvil*, (Amman: Dar el-Sefa, 2016, 2.b.) 21-53; Münir İbrahim Hindi, *el-Fikru'l-Hadis fi'l-İstismar*, (Mısır, Mensetul-Ma'rif, 1998), 5/21; Muflih, Muhammed Akil, *Mukaddimetun fi'l-İdarati'l-Maliyye ve't-Tahlili'l-Maliyye* (Amman, Daru'l-Mustakbel, 2000), 401-407; Samih Raihana ve Arkadaşları, *Mevsu'atu'l-mali ve'l-İktisadi ve İdareti'l-A'mali*, (Beyrut, Dar en-Nebliis, 2004) 3/42-45.

³⁹ Mali ve ekonomik gelişmelere ilişkin bazı şeri' araştırma ve çalışmaların sonuçlarındaki kusurun bir kısmının algı eksikliğinden kaynaklandığını belirtmek belki bu açıdan yerinde olur. Nitekim İslâmî bankacılıkta birçok yeni ürün ve sözleşme, haram olan geleneksel bankacılık sözleşmeleri, ürünleri ve araçlarına alternatifleri formüle etme ve uzlaştırma girişimidir.- Bu alternatiflerin sözde “İslâmî” formlarında fakih veya araştırmacının fihki değerlendirmesinde mubah veya haram olup olmadığına bakılmaksızın - Belki de sözleşmeyi veya yeni ürünü yargılamadan önce araştırmacı için faydalı olan ve hatta Alternatif ürün kavramına girmeden ve ürünün İslâmî formlarda olduğunu değiştirilmiş haliyle ayrıntılarına girmeden önce - bankanın veya kendisine itiraz eden tarafın açıklamasına göre -, geleneksel ve haram olan ve bunu İslâmî formlarda alternatifini çıkarılan ürünün amaçlarının, aşamalarının ve hedeflerinin incelenmesi ve algılanması daha kapsamlı ve kusursuz olacaktır. Uzman ve işinin ehli olan –ekonomi ve finans bankalarından – kişilere bizzat sorarak onların terimlerini herhangi bir değiştirme

3.3. FİNANSMAN ÇEŞİTLERİ

Finansör ve ekonomistler, finansmanı çeşitli hususlara göre ayırmışlardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

3.3.1. Kaynağına Göre Finansman Çeşitleri

Kaynağına göre finansman çeşitleri üçe ayrılmaktadır:

a- İç Kaynaklardan Sağlanan Finansman: Kaynağı işletmenin kendisinden örneğin; varlıklarının bir kısmının satılması veya kuruluşundan daha sonra işletmeye konmuş olan özkaynaklardan sağlanan finansman çeşitidir. İç finansman, öz kaynak sermayesi olarak da adlandırılmaktadır.

b- Dış Kaynaklardan Sağlanan Finansman: İşletme dışından sağlanan veya sahiplerinin dışında banka veya devlet tarafından sağlanan finansman kaynaklarıdır. Dış finansman, dış kaynak sermayesi olarak da adlandırılmaktadır.

c- Otof finansman: İşletmenin maddi açıdan tamamen kendi kendine yetebilmesidir. Elde edilen gelirin gerek kanun tarafından, gerekse işletme yönetiminin kararıyla dağıtılmayıp işletme içinde bırakılması şeklindeki finansman kaynağıdır.

3.3.2. Denetim ve Yönetim Açısından Finansman Çeşitleri

Denetim ve yönetim açısından finansman çeşitleri ikiye ayrılmaktadır:

a- Yönlendirilen Finansman: Harcamanın, finansörün gözetimi ve yönlendirmesi altında olduğu durumlardır.⁴⁰

b- Yönlendirilmeyen Finansman: Borçlunun(finans sağlanan) kısıtlama, denetim veya yönlendirme olmaksızın parayı kullanmada serbest olma durumudur.

3.3.3. Ödeme Vadesi Açısından Finansman

yapmadan öğrenilebilir. Böylece kendisi yerine alternatif getirilen-haram olan geleneksel ürün-, anlaşılırsa araştırmanın konusu olan veya hakkında hüküm ve fetva verilmesi gereken İslâmi alternatifini anlamak kolaylaşır.

⁴⁰ Suudi Arabistan Krallığı ve diğerleri gibi bazı Arap ülkelerindeki Endüstriyel Finans Fonundan alınan krediler gibi

Ödeme vadesi açısından finansman üçe ayrılmaktadır:

a- Uzun Vadeli Finansman: Bunlar, geri ödeme süresi on yıl veya daha uzun olan finansmanlardır. İşletmelerde arsa, bina, makina gibi varlıkların finansmanında ya öz kaynaklara başvurulur ya da uzun vadeli finansman yolu kullanılır. İşletmeler uzun vadeli finansmana belli dönemlerde başvururlar.

Uzun vadeli finansmanın en önemli kaynakları ve şekilleri arasında şunlar bulunmaktadır:

e1-Mülk Fonları: Örneğin; sıradan hisseler, imtiyazlı hisseler ve dağıtılmamış karlar gibi.

Üçüncü bir taraftan borç alma veya finansman sağlama. Örneğin, uzun vadeli banka kredileri, ticari krediler, tahvil, leasing, forfaiting, avanslar ile depozito ve teminatlar gibi.

b- Orta Vadeli Finansman: Geri ödeme süresi bir yıldan on yıla kadar olan krediler ve finansmanlardır. Bu finansman türü daha çok ekonomik getirisi nispeten hızlı olan projeleri finanse etmek, makine ve ekipman ile üretim ihtiyaçlarını satın almak veya inşaat ya da iyileştirme yapmak için kullanılmaktadır. Genellikle orta vadeli finansmanda alınan faiz oranları veya alınan kâr, uzun vadeli kredilerdeki faiz ve kârlardan daha düşüktür. Orta vadeli finans kaynakları arasında şunları sayabiliriz. Orta vadeli banka kredileri, taksitli donatım kredileri, rölatif (dönen krediler), orta vadeli satıcı kredileri, leasing (finansal kiralama).

c- Kısa vadeli finansman: Finansör tarafından elde edilen ve genellikle bir yılı geçmeyen bir süre içinde iade etmekle yükümlü olunan paradır. Kısa vadeli finans kaynakları arasında şunları sayabiliriz: Kısa vadeli banka kredileri, ticari krediler, finansman bonusu, varlığa dayalı menkul kıymet, faktöring, stokların finansmanı (Barter) ile avanslar, depozito ve teminatlar, vergi ve fonlar, ödenecek sosyal güvenlik kesintileri gibi kendiliğinden oluşan kaynaklar.

4. ÇAĞDAŞ FİNANSMAN İŞLEMLERİ

4.1.TANIMI

Muamelat, (işlemler) kelimesi muamele kelimesinin çoğuludur. Bu kelime, (a-me-le) fiilinden türetilmiştir. Bu fiil mükellefin yapmayı kastettiği her fiili kapsayan genel bir lafızdır.

Çağdaş kelimesi, sözcük olarak (العصر) vakit kelimesinden alınmıştır. Bu kelime üç manaya gelmektedir:

1- Ömür ve vakit. İbn Faris’e göre (ayn, sad ve ra) harfleri temelleri sahih olan harflerden olup “asr” kelimesi vakit anlamına gelmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “İkindi vaktine (Asra, çağa) andolsun ki, İnsan hiç şüphesiz hüsrân içindedir.”⁴¹

2- Sıkmak, baskı yapmak, bir şeyin suyunu çıkarana kadar sıkmak.

3- Sığınmak. Bir yere sığınmak (اعتصر بالمكان). Bu kelimenin anlamları arasında; bir krallığa, devlete, doğal veya sosyal gelişmelere atfedilen zaman manası da bulunmaktadır. Örneğin: Abbasi çağı, elektrik çağı, atom çağı, eski çağ, orta çağ, modern çağ vb. anlamlarda da kullanılır.⁴²

Çağdaş meseleler ifadesi ile, kendi dönemine atfedilen, içinde bulunulan çağ ve bu çağda meydana gelen meseleler kastedilir.

Sonuç olarak çağdaş finansal işlemlerin tanımı şu şekilde ifade edilebilir. Zamanımızda ortaya çıkan ve var olan finansal konular.

4.2. ÇAĞDAŞ FİNANSAL İŞLEMLERİN HAKİKATİ

Geçmişte fakihler; fikhî bölümlerin düzenlenme, rasyonel ve sistematik bir şekilde ayrılma teorisini önemsememişlerdir. Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybani'nin “el-Cami’u’s-Sağir” adlı kitabı öncülüğünde, bu düzenleme için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu düzenlemeyi doğal ve makul görürken bazen de ek zahmet isteyen bir

⁴¹ İbn Faris, *Mu’cemü Mekayisu’l-Luğa*, 4/340.

⁴² İbrahim Mustafa vd., *el-Mu’cemü’l-Vasîf*, 1/ 604.

iş olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı fikir açısından bazen birbirlerine yakın iken bazen de uzak olmuşlardır.⁴³

Muhammed b. Ahmed b. Cüzî el-Gırnati el-Mâlikî, meşhur Kavaninu Ahkamu'ş-Şer'îyye isimli eserinde uyguladığı metot ile fikhî terimleri ayırma görüşünün sahibi ve önderi olan kişi olarak görülmüştür. Nesnel olarak fikhî iki bölüme ayırmıştır. İbadat ve Muâmelat. Her bölümü, on kitap ve her kitabı da on konu içerecek şekilde bölmüştür. Bu sebeple eseri, yirmi kitap ve iki yüz konudan oluşmaktadır. Abdülvahap Süleyman bu konuda şöyle demektedir: “Düzenlemede kendisine genişlik sağlayan bu kapsamlı bölme, kendisine yeni kitaplar ortaya koyabilme imkânı sağlamıştır. Her konuyu kendi has bölümüne dahil etmesine ve her kitabın başlığının altına onunla alakalı bölümleri koymasına olanak sağlamıştır. Böylece bazı bölümleri kendilerine uymayan kitaplar içerisine koyma yükünden de kurtulmuştur.”⁴⁴ İbn Cüzey, fikhî kitaplarındaki bu sorunun farkındaydı. Bu durum kendisinin, sorundan elinden geldiğince kaçınmasına sebep olmakla birlikte onu, bölümleri düzenleme ve konulara bölmeye yöneltmiş ve şöyle demiştir. “...kitapları ve bölümleri bu sayı ile sınırlandırdım. Belki de insanların birçok konu içinde anlattıklarını ben; uyum, yakınlık ve özetleme arzusu ile bir konu içinde anlattım.”⁴⁵

İslâm fikhî sistematğinde finansal işlemler, diğer fikhî meselelerin kendi bölümlerinde yaşamadıkları ihtilafları yaşamıştır. Konu içerisinde yer alanlardan bazıları şunlardır: Satış, selem, kira, şirket, ipotek, kefalet, vekâlet ve benzeri konular. Müçtehitler finansal işlemleri, sözü edilenler vb. olanlarla sınırlandırmıştır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilerle birlikte birçok güncel müellifin yaptığı da budur.

Müteahhir Mâlikîler fikhî ikiye ayırmışlardır: Birincisi, ibadetler ve ekleri. İkincisi, satış ve satışa tabi olanlar. Daha sonra da her bölümü kendi içinde iki bölüme ayırmışlardır: Birincisini, ibadetler ve nikâh ile ona tabi olanlar, ikincisini ise satış ve

⁴³ Abdülvahap İbrahim Ebu Süleyman, *Tertibu'l-Mevduati'l-Fikhiyye ve Münasebetuhu fi'l-Mezahibi'l-Erba'a*, Mekke, Ummul Kura Üniversitesi, 1988, 91.

⁴⁴ Abdülvahap İbrahim, *Tertibu'l-Mevduati'l-Fikhiyye*, 93.

⁴⁵ İbn Cüzey, *Kavaninu'l-Fikhiyye*, thk., Muhammed b. Muhammed, (Lübnan, Daru'l-İbn Hazm, 2013),23.

İcâre (kiralama) ile ona tabi olanlar şeklinde ikiye ayırmışlardır. Böylece fıkıh dört bölüme ayrılmış olmaktadır.

İkinci görüş, Hanefilerin taksimidir. Bu; işlemler, takaslı ve takassız sözleşme ile köleliği, fayda ve malzemeleri, insanlar arası ilişkileri içerir. Şunlar da buna dâhildir: Evlilik, emanet ve miras. İbni Âbidin de Haşiyesinde şöyle demektedir: “İşlemler beştir: Finansal takaslar, evlilik, tartışma, emanet ve miras.”⁴⁶

Abdülvahap Süleyman ise: “İslâm fıkında bölümler arasında uyumlu bir düzenleme yapılmadığı için sorun daha da artmaktadır. Konular bir mezhepte başta gelirken diğerinde sonda gelmektedir. Meselâ, Şafîî ve Hanbelilere göre muâmelat ile ilgili kısım nikâhtan önce, Hanefilere göre ise nikâhla ilgili kısım muâmelattan önce gelmektedir. Buna ek olarak alt başlıklar da bir mezhepten diğer mezhebe farklılık göstermektedir. Meselâ Mâlikî, Şafîî ve Hanbelîlere göre işlemler bölümü, satış akdi ve benzerinden başka bir şey ifade etmez. Buna mukabil Hanefilerde daha geniş ve kapsamlıdır. Hanefilere göre bunlar yukarıda da ifade edildiği gibi finansal takaslar, evlilikler, tartışmalar, emanetler ve mirastan oluşmaktadır” demiştir.⁴⁷

Bu anlatılanlardan yola çıkarak finansal işlemleri, genel olarak dört kategoriye ayırabiliriz:

Takas Bölümü: Kâr, kazanç, ticaret vb. hususlarda takası amaçlanan, satış ve kiralari ile bunlara tabi olanları içeren işlemlerdir.

Bağışlar Bölümü: Hediye, bağış, vakfiye, azat, vasiyet vb. hayır ve iyilik maksadıyla yapılan işlemlerdir.

Şirketler Bölümü: Bu, kâr ve zararda iki veya daha fazla taraf arasındaki ortaklığa dayalı işlemlerdir. Mal ve iş ortaklığının beraber yapıldığı eşit ortaklık şirketi veya emek gücü şirketi veya bir tarafın sermaye diğer tarafın emek gücünü koyduğu ortaklık şirketi veya bu ikisinden biri olmayan yüzlerce şirket gibi.

⁴⁶ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 179.

⁴⁷ Abdülvahap İbrahim, *Tertibu'l-Mevduati'l-Fıkhiyye*, 8.

Tasdik Bölümü: Bu; ipotek, havale, kefalet, hakları garanti etmeye ve güvence altına almaya yönelik diğer sözleşmelerdir.

4.2.1. Çağdaş Finansal İşlemler

Bu, fıkıh terminoloji kitaplarında tanımı olmayan modern bir terimdir. Bunun manasını anlamak için bu terimi ve onunla alakalı terimleri incelemek ve bilmek gerekmektedir.

Müçtehitler fıkıhı dörde ayırırlar. 1-İbadat (ibadetler), 2-Muâmelât (İşlemler), Münakehat (evlenme ve boşanma), 4-Ukubat (cinayet ve yargı hükümleri). Bu taksim, çoğu âlimin ittifak ettiği taksimdir.

İşlemlerden kasıt; finansal işlemler olup bu da iki kısma ayrılmaktadır.

a- Takas Hükümleri: Bunlar; kâr, kazanç, ticaret vb. hususlarda takas edilmesi amaçlanan işlemler olup satış, kiralama, opsiyonlar, şirketler ve bunlara bağlı olan onaylama sözleşmelerini içerir.

b- Vakfetme Hükümleri: Bunlar; hediye, bağış, azat, vasiyet vb. gibi nezaket ve iyiliği hedefleyen işlemlerdir.

İşlemlerden kasdın finansal işlemler olduğunu belirttikten sonra müçtehitlerin parayı üç kısma ayırdıklarını söyleyebiliriz.

1- Nesneler ve eşyalar. Araba, ev, yiyecek, giyecek vb.

2- Faydalar. Evde yaşamanın faydası ve dükkân alıp satmanın faydası gibi.

3- el-Ayn. Bununla kastedilen; altın, gümüş ve onların yerini alan paradır.

Müçtehitler, malı tanımlarken benzer ifadeler kullanarak şöyle demişlerdir: Faydası caiz olan her kaynak veya Allah'ın haram kıldıklarının dışında faydası caiz olan her şeydir.

4.2.2. Finansal işlem sözleşmeleri (Özel isim ve lakap olarak kastedilen işlemlerle ilgili ilkeler)

Finansal işlem sözleşmeleri, farklı açılardan tasnife tabi tutularak iki şekilde ele alınmıştır.

Birincisi; haram olduğuna dair bir delil olmadıkça finansal işlemlerin caiz olduğudur. Bu ilke ile kastedilen, insanlara sözleşmeler yapma ve çıkarlarına uygun gördükleri her şeyi yapma özgürlüğü vermektir. Haram olduğuna dair bir delil bulunmadığı müddetçe, istedikleri şartlarla sözleşme yapabilirler. Buna göre sözleşme, şariat tarafından onaylanmayan ve gerekçesi kabul edilmeyen faiz, aldatma, dolandırıcılık ve benzerlerini içeriyorsa bu sözleşmeyi yapmak caiz değildir. Bu nitelikte muamelenin haram olduğuna işaret eden delil; Ebû Davud, Tirmizî, Beyhakî, Hâkim ve diğerlerinin rivayet ettiği ve Rasulullah'ın buyurmuş olduğu şu sözdür. *"Müslümanlar şartları üzerinedir."*⁴⁸ Bu hadis, akit taraflarının işlemlerine uygun gördükleri koşulları eklemekte özgür olduklarını ifade etmektedir. Aynı şekilde daha önce bilinmeyen sözleşme ve işlemlerin kurulması da böyledir. Buna engel bir delil olmadıkça bunda herhangi bir kısıtlama yoktur.

İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Akitlerin ve şartların temel ilkesi, bunların caiz ve geçerli olmalarıdır. Söyleyenlere göre bir nas veya kıyas ile haram ve hükümsüzlüğünü gösterenler dışında haram veya geçersiz değildir."⁴⁹

İbnü'l-Kayyim bu ilkenin aksini iddia edenlerin hatasını belirterek şöyle demiştir: Onların inançlarına göre; delil, geçerliliğine delalet edene kadar Müslümanların sözleşmeleri, şartları ve işlemleri geçersizdir. Bir şartın, sözleşmenin veya işlemin geçerliliğine dair bir delil yoksa sözleşmenin geçersizliğini kabul etmişler ve bu ilkeye dayanarak birçok insanın işlemlerini, sözleşmelerini ve şartlarını Allah'tan bir delil olmaksızın geçersiz kılmışlardır. Âlimlerin genelinin görüşü ise bunun aksinedir: Sözleşme ve şartlarda temel ilke, Allah'ın geçersiz kıldıkları veya haram kıldıkları dışındakilerin geçerli olmasıdır. Bu, doğru olan görüştür. Bir şeyin geçersiz olduğuna hükmetmek, onun haram veya günah olduğuna hükmetmektir. Bilinen odur ki Allah ve

⁴⁸ Buhârî, "Şurû", 1422.

⁴⁹ bk. Alaüddîn Ebu'l Hasan, *Ahbârü'l İlmiyye min 'el İhtiyârâtî'l Fıkhiyye min Fetavâ Şeyhi'l İslâm İbn Teymiyye*, thk. , Ahmet b. Mehmet, (Riyad: Darü'l Asime, 2010), s. 251.

Rasulü'nün haram kıldığından başka haram, günah kıldıklarından başka da günah yoktur. Aynı şekilde Allah ve Hz. Peygamber'in vacip kıldığından başka vacip kılınan ve aynı şekilde haram kıldığından dışında haram olan ve onların getirdiğinden başka bir din de yoktur. Sözleşmelerde ve işlemlerde esas olan ise, hükümsüzlük ve yasak ispat edilinceye kadar sözleşmenin geçerli olmasıdır. İkisinin arasındaki fark şudur; Allah Teâlâ'ya, peygamberlerinin dillerinden gelenin dışında bir şekilde ibadet edilmemesidir. Çünkü Allah'a ibadet, O'nun razı olacağı ve meşru kıldığı şekilde yapılmalıdır.

Sözleşmeler, şartlar ve işlemler ise yasaklanıncaya kadar muafıdır. İşte bu yüzden Allah Teâlâ, bu iki esasa, yani yasaklamadıklarının haram kılınmasına ve meşru kılmadığı şeylerle kendisine yaklaşmamaları sebebiyle müşriklere lânet etmiştir. Eğer Allah Teâlâ, birinin yapılmasından diğerinin de yapılmamasından dolayı bir şey demeseydi bu yapılan iş muaf olurdu. Yasaklayarak veya geçersiz kılarak hüküm vermek caiz değildir. Helal olan Allah'ın helâl kıldığı, haram olan da yine O'nun haram kıldığı ve helal olarak bildirmediği şeydir.

İkincisi; finansal işlemlerde, sebepleri ve çıkarları dikkate almaktır. Asıl açısından finansal işlemlerin içtihadını karakterize eden şey; makul anlamı, bilinen nedeni, açık amacı olması ve hiçbir şekilde ibadet kabul edilmemesidir. Menfaat getiren ve kötülükleri def eden, meşru amaçlara uygun, tutarlı ve Allah ve Rasulü'nün haram kıldığı şeylerden ari olmalıdır. Böylece, şekil ve biçim bakımından selefin döneminden farklı olsa dahi caiz olur. Çünkü işleme girmekten maksat, sadece onları yapmak değil, asıl amaca ulaşmaktır.

Bu özellik, insanların çıkarlarına ulaşmak için yapılan işlemlerde yenilik, üretim ve gelişimin önemini gösterir. Aynı zamanda milletin ihtiyaçlarını karşıladığı ve hayır getirdiği sürece bu alanda başkalarından menfaat sağlanmasına izin vermeyi ifade etmektedir. Ayrıca bu faydanın sağlanmasında meydana gelecek engelleri elemekten de bahsetmektedir. İzzeddin b. Abdusselam bunu; “Kavaid” kitabında şu şekilde ifade etmektedir: “Amacına ulaşmada engel olan her davranış geçersizdir.”⁵⁰

⁵⁰ İzzüddîn b. Abdüsselâm Abdulazîz b. Abdüsselam b. Ebu'l-Kasım b. Hasan b. Muhammed b. Mühezzeb, *Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1990), 2/ 249.

Şatibi, çeşitli delillerle işlemlerin bu özellikten yararlandığını belirterek şunları zikretmiştir: Âdetlerde asıl olan onların içerdikleri manaları esas almaktır.

Âdetlerde asıl olan şunlardır:

Birincisi, İstikra. Allah'ın, koymuş olduğu hükümlerde kulların maslahatlarını gözetmiş olduğunu, âdetlerle ilgili bütün hükümlerin maslahat etrafında dönüp dolaştığını görmekteyiz. Mesela, aynı şey, maslahat bulunmayan bir ortamda yasak olurken, maslahat var olduğu zaman caiz olmaktadır. Yine karşılıklı mübadelelerde dirhemi dirhem karşılığında veresiye olarak vermek haram kılınmış iken, aynı şey karzda (ödünç akdi) caiz olmaktadır. Yaş hurmanın kuru hurma karşılığında satılması bir maslahat bulunmadığı zaman tam anlamıyla garar içerdiği ve riba/faiz anlamına geldiği için haram olurken, ağır basan bir maslahattan dolayı caiz olmaktadır. Biz akılla kavrayabildiğimiz bu durumu ibadetler bahsinde anlaşılmaz bulmuyoruz. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır”*⁵¹; *“Aranızda mallarınızı haksız yollarla yemeyin.”*⁵²; *“Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister”*⁵³ Hadislerde de şöyle buyrulur: *“Kadı öfkeli iken hükümde bulunamaz”*⁵⁴; *“Katil, vâris olamaz”*⁵⁵; *“Peygamber garar satışını yasakladı”*⁵⁶; *“Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır”*⁵⁷.

Mecellede de şöyle bir kural vardır. “Zarar ve zararlar mukabele yoktur”⁵⁸ Bütün bunlar kulların maslahatlarının dikkate alındığına, illeti belirleme yollarının gösterdiği üzere maslahatın bulunduğu her yerde şari'in izninin de bulunduğu işaret etmekte, hatta açıkça belirtmektedir. Bütün bunlar, âdetlerin Allah Teâlâ'nın taşıdıkları manayı dikkate alarak teşri'de bulunduğu türden hükümler olduğunu göstermektedir.

İkincisi: Daha önce misalleri geçtiği üzere Allah Teâlâ âdetlerle ilgili teşri' kısmında illetlerin ve hikmetlerin açıklanmasına büyük önem vermiştir. Âdetler hakkında illet olarak gösterilenlerin büyük çoğunluğu akılla kavranabilecek türde hükme munasip

⁵¹ el-Bakara, 2/179.

⁵² en-Nisa, 4/ 29.

⁵³ el-Maide, 5/ 91.

⁵⁴ Buhâri, “Ahkam”, 13.

⁵⁵ Ebû Davûd, “Diyat”, 18.

⁵⁶ Ebû Davûd, “Büyu”, 23-24.

⁵⁷ Ebû Davûd, “Eşribe”, 20.

⁵⁸ Mecelle, 19.

olan şeylerdir. Bundan; Allah Teâlâ'nın âdetlerle ilgili konularda onların taşıdıkları manalara tabi olunmasını amaçladığını; aynı zamanda ibadetlerde olduğu gibi nassların getirdiği sınırlarda durulması olmadığını da anlamaktayız. Bu kısımda İmam Malik çok geniş davranmış ve “Mesalihi'l-Mürsele” prensibini bir esas olarak kabul etmiştir. Keza o, “İstihsan” prensibini de benimsemiş ve kendisinden “İstihsan, ilmin onda dokuzudur” sözü nakledilmiştir. Bu bahisler inşallah ileride gelecektir.⁵⁹

Üçüncüsü: Fetret devrelerinde âdetlerle ilgili konularda onların taşıdıkları manalara olan iltifat biliniyor ve sağduyu sahibi kimseler bunları dikkate alıyorlardı. Bunun neticesinde de maslahatları gerçekleştirebiliyor ve genel anlamda da olsa küllî maslahatlar düzenli olarak icra ediliyordu. Bu konuda bilgi sahibi filozoflar ile diğer insanlar arasında fark bulunmuyordu. Gerçi tafsilat kısmında kusur gösterdikleri oluyordu; ancak neticede âdetler doğal seyri içerisinde yürüyordu. Şeriatlar da ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gelmiş oluyordu. Bu da gösteriyor ki âdetler bahsinde şeriatın getirmiş olduğu hususlar, insanlar arasında bilinen şekliyle cereyan etmekte olan esasların detaylarını tamamlamak amacıyla yöneliktir.⁶⁰ Bu noktadan hareketle ki, İslâm şeriatı cahiliye döneminde mevcut bulunan birçok hükmü benimsemiştir: Diyet, Kasâme, Arûbe yani Cuma günü vaaz ve irşad için toplanma, Kırâz (mudârabe), Kabe'nin örtü ile örtülmesi vb. cahiliye devrinde övgü ile karşılanan, güzel ahlâk ve iyi âdetlerden olup aklîselimin kabul edeceği ve İslâm tarafından benimsenen hükümler de bunlardandır.⁶¹ Bu türden olan âdetler çoktur. İbadetle alakalı konulardan olup da cahiliye devri Araplarınca bilinen ve nadir de olsa kendilerine ataları İbrahim'in dininden intikal eden bazı doğru kalıntılar da bulunmaktaydı.

Âlimler, “Sözleşmelerdeki temel esas; kelimeler olmayıp amaçlar ve anlamlardır.” demişlerdir.⁶² Bu temel esas, sözleşmelerin ve finansal işlemlerin; kamu yararına olacak şekilde yeni sözleşme şekillerini ve yöntemlerini kabul edebilmeleri ve meşru bir kuralla

⁵⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28/ 81.

⁶⁰ Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, thk. Uceyl Câsim en-Neşemî (Kuveyt: Vezâretü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslamiyye, 1994), 4/259.

⁶¹ Serahsi, *Usûlü's-Serahsi*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî (Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 2/174.

⁶² bk. Abdülvehhâb Hallâf, *İlmü Usûli'l-Fıkıh*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1984, 12.

çelişmedikçe veya var olan bir kurala aykırı olmadıkça, sözleşme taraflarının haklarını koruyabilmeleri için bir esnekliğe sahip olmalarını sağlar.⁶³

Şâri'in istediği amaca uymayan herhangi bir işlemi değerlendirirken bu işlemin; şeklen şer'î kurallara uyuyor olması onun doğru ve geçerli olduğunu söylemek için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle şeriat; şekil olarak şeri' gibi görünse de içerisinde hile veya aldatma barındıran faiz ve insanların mallarını haksız yere yeme gibi işlemleri geçersiz kılmıştır. Şeriatın amaçlarını dikkate almayan veya buna öncelik vermeyen işlemler de buna dâhildir. Örneğin, lüks ve eğlenceye yapılan harcamada aşırıya kaçmak veya asıl olan ihtiyaçları ihmal etmek de buna dâhildir.

4.3. FİNANSAL İŞLEMLERİN ÖZELLİKLERİ

Finansal işlemler; fazla ayrıntı ve detaya girmeden, asıl olarak genel kurallara ve ilkelere dayanmaktadır. Bu özellik, işlemlerin istikrar ve esnekliği birleştirmesini sağlar. Sözleşmelerdeki rıza kuralı, faiz, hile, tekel ve aldatma gibi durumların engellenmesi, adaletin sağlanması, adaletsizliğin önlenmesi, malın korunması vb. gibi şeriatın amaçlarıyla ilgili olan tüm hükümlerdir.

Esneklikten kasıt ise şudur: Uğraştığımız araç ve yöntemleri modernize etmek ve geliştirmek, müslümanların çıkarlarına hizmet eden ve paralarını, hayatlarını koruyan şeyler icat etmek vb. menfaati sağlamak ve kötülüğü defetmek ilkesine dayalı şeriate tabi bir alandır. Bu özellikler ise aşikârdır ve gereklidir. Nitekim işlemlerde esas olan; caizlik, sebep ve menfaatlerin gözetilmesidir. Ancak bazen yöntemleri ve biçimleri tanımlayan ayrıntılı metinler finansal işlemlerde yer alabilir.

İslâm şeriatının bu bölümde açıkladığı şeyler; yasaklar ve şüpheli olanlardır. Şeriatın işlemlerde gözetlediği ana esas, para ve hakları korumak, menfaati sağlamak, yolsuzluğu önlemek ve işlemleri meşru amaçlar için gerçekleştirmektir.

İslâm şeriatının kaynakları çeşitli ve çoktur. Bunlar: Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in sünneti, icmâ, kıyas, istihab, istihsan, mesalihi'l-mürsele, örf vb. Son üç kaynak ibadetler alanında geçerli olmayıp sadece işlemler ve âdetler alanında geçerlidir. Çünkü ibadetler tevkifidir. İstihsan, istislah ve örf, bu alanda kullanılamaz. İşlemlerde ise

⁶³ Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-fikh el-İslâmî*, (Dimeşk: Matbaatü Camiati'l-Dimeşk, 1990), 24.

tam tersinedir. Orada tamamı geçerlidir. Bu, İslâm şeriatının, tüm işlem, şekil ve modelleri kapsamasını sağlamaktadır.⁶⁴

Ayrıca finansal işlemler, istihsan, istislah ve örfe uygun olmalıdır. Her zamanın ve mekânın kendine özgü bir örfü vardır. Bu da başka bir zamanın örfünü, bir başka zaman ve mekâna uygulamamızın uygun olmadığını göstermektedir. Bu, ilk dönem fakihlerinin örf, istihsan veya maslahata dayalı fıkıh kitaplarında bahsettikleri içtihatları veya Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriften bir nassı anlamada örfün rolünün olduğu manasına gelmemektedir. Çünkü bu saydıklarımız, ana kaynaklardır.⁶⁵

İşlemlerde bu özelliklerden yararlanmayı göz önünde bulundurarak, sözleşmeler ve finansal işlemler alanındaki gelişmeler ve yenilikler konusunda İslâm şeriatının konumunu tasavvur edebiliriz. İslâm şeriatı, arazi inşa etme ve insanların ihtiyaçlarını, refah olmasa bile yeterliliğini garanti edecek şekilde karşılama amacına ulaşan her türlü davranış ve işlemi, bir haram içermedikçe teşvik eder.

Aynı zamanda bu özellikler, İslâm şeriatının; finansal işlemler alanında uygulanması, bankalar, borsalar, uluslararası ticaret kurumları ve devletin uluslararası ticaret kuruluşlarına girmesi ve finansal hayattaki diğer gelişmelerle nasıl başa çıkılacağı hakkındaki sorulara da cevap vermektedir. Kısaca şöyle diyebiliriz: Şeriat bu sahada; sadece halkın menfaati için yapılan bu işlemlerin gerçekleşmesini ve faiz, tefecilik, dolandırıcılık, aldatma, adaletsizlik, yolsuzluk ve hileli işlemler sonucunda milletin başına gelebilecek her türlü kötülük ve zarardan ari olmasını gözetlemektedir. Rasulullah'ın veya şer'î bir delilin; borsa, banka veya sözleşmelerden bahsetmemiş olması bunları haram kılmaz.

5. FİNANSAL İŞLEMLERDE ARANAN FIKHİ KRİTERLER

Finansal işlemlerde, bu işlemlerin İslâm fıkhi açısından caiz olabilmesi için âlimler tarafından fıkhi kriterler aranmaktadır. Bu kriterler, aşağıda başlıklar halinde zikredilecektir.

⁶⁴ Ebu Zehra, Muhammed. *"Usûlü'l-fikh."* (Beyrut: Daru'l-Fikril Arabi, 1958), 262-270.

⁶⁵ Bk., Hallâf, *İlmu Usûli'l-Fikh*, 154.

5.1. DİNEN HELAL ALANDA OLMA

Âlimlerin çoğunluğu, finansal işlemlerin caiz olabilmesi için dinen helal çerçevesinde bulunması gerektiği görüşündedir. Bu konuda icmâ olduğu da söylenmiştir. Ancak zahirilerin bu görüşe aykırı olmasından dolayı tam bir icmâ sayılmamaktadır. Bu kriterin delili, Allah Teâlâ'nın şu sözleridir. *“Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin.”*⁶⁶; *“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.”*⁶⁷ Bütün sözleşmeleri içine alan bu ayetler, sözleşmenin yerine getirilmesini ifade etmektedir.

Aynı şekilde şu ayetler haramları sınırlayıcı şekilde gelmiştir: *“De ki: “Bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir.”*⁶⁸; *“Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.”*⁶⁹ *“Hâlbuki O size, haram olan şeyleri genişçe açıklamıştır.”*⁷⁰ Bu ayetlerde haram olanlar sayılmış olup bunların dışındakiler mubah olarak kabul edilmiştir.

Konumuzla ilgili hadislerden biri şu şekildedir. *“En büyük suçlu, haram olmayan bir şey hakkında soru soran ve bu sorusu yüzünden o şeyin haram kılınmasına sebep olan insandır.”*⁷¹ Bu hadisten anlaşılan şudur: İşlemler ve sözleşmelerde asıl olan, haram olduğuna dair delil bulunmayan bir şeyin helal olmasıdır.

Zahiriler bir mesele hakkında; Kur'an veya Sünnette mubah olduğu zikrediliyorsa, o meseleyi mubah olarak görürler. Onlara göre fıkhıta asıl olan, delili olmayan bir şeyin haram kabul edilmesidir. Nitekim Kur'an veya Sünnette delili olmayan şeylerin haram olduğuna ve kendisiyle işlem yapılmasının caiz olmadığına inanırlar. Buna da Allah Teâlâ'nın şu ayetini delil göstermektedirler: *“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.”*⁷² Zira görüşlerine göre Allah Teâlâ dini tamamlamış olduğundan, Kur'an ve sünnette geçmeyen şeylerin hükmünde asıl olan; o şeyin haram olmasıdır. Bu görüşü şu ayetle de desteklemektedirler:

⁶⁶ el-Maide, 5/1.

⁶⁷ el-İsra, 17/34.

⁶⁸ el-En'am, 6/145.

⁶⁹ en-Nisa, 4/29.

⁷⁰ el-En'am, 6/119.

⁷¹ Ebû Davud, “Sünnet”, 7.

⁷² el-Maide, 5/ 3.

*“Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”*⁷³ Aynı şekilde Hz. Aişe’den rivayet edilen şu hadisi de delil olarak kabul etmişlerdir⁷⁴; *“Allah’ın kitabında bulunmayan her şart, geçersizdir.”*⁷⁵

Âlimlerin çoğunluğuna göre, Hz. Aişe’den rivayet edilen hadiste kastedilen; Allah’ın hükmünde ve O’nun şeriatında olmayan hususlardır. Sonradan ortaya çıkan meseleler için ise şöyle demişlerdir: Bu tür işlemler hususunda asıl olan görüş; âlimlerin çoğunun ortaya koyduğu deliller çerçevesinde bu işlemlerin Allah’ın hükmünde ve şeriatında helal olmasıdır. Nitekim Kur’an’ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır. *“Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”*⁷⁶ Bu ayetle kastedilen helali haram ve haramı da helal kılmaktır. Buna göre “bu tür işlemler hususunda asıl kabul edilen hüküm, bunların helal olmalarıdır.” Bu husus, dört mezhebin de üzerinde ittifak ettiği bir konudur.

Sözleşmelerde yer alan şartlara gelince; İlim ehlinin geneline göre, sözleşmelerdeki şartlarda aranan temel esas onun helal olmasıdır. Sözleşme taraflarından biri tarafından ileri sürülen şartlarda ister sözleşmenin gerektirdiği bir şart; ister sözleşmenin yararına bir şart veya bir tanım ya da yarar şartı olsun ana ilke, o şart ve içeriğinin helal olmasıdır.

Sözleşmedeki şartlarla kastedilen; taraflardan birinin menfaati için şart koştuğu şeydir. Şartın sözleşmedeki yeri, anlaşmadan öncedir. Yani iki tarafın bu şart üzerinde anlaşmaya varmasıdır. Örneğin; satıcının, şu veya bu süre için satıştan faydalanmak istemesi veya alıcının ödemenin ertelenmesini istemesi gibi durumlar. Önemli olan, şartın sözleşmedeki yeridir.

5.2. ZULÜM OLMAMASI

Zulmün kelime anlamı, ihlal ederek bir şeyi yeri olmayan bir yere koymaktır. Şeriattaki anlamı ise sakındırılanı yapmak ve emredileni terk etmektir. Buna göre

⁷³ el-Bakara, 2/ 229

⁷⁴ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *el-Muḥallâ*, nşr. Ahmed M. Şâkir v.dğr., Kahire; 1347, 1/ 205-230.

⁷⁵ Buhari, *Büyu’*, 73.

⁷⁶ el- Bakara, 2/ 229

sakındırılanı yapmak, emredileni terk etmek ve şer'î olarak bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymak zulümdür.

Bu ölçü üzerine ittifak edilmiştir. Tüm şeriatlar, her şeyde adaletin gerekliliği konusunda hem fikirdir. Allah Teâlâ, Kur'an ve Hz. Peygamberi gönderip adaleti emretti ki insanlar arasında adaletli davranılsın.

Zulmün yasaklanması konusunda deliller çoktur. Şu ayetler onlardan birkaçıdır. *“İnsanların mallarını eksiltmeyin.”*⁷⁷ ; *“Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin.”*⁷⁸

Bir diğer delil de Hz. Ebu Bekir'in rivayet ettiği şu hadistir: *“Şüphesiz ki, sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz, birbirinize haram kılınmıştır...”*⁷⁹ Yine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. *“Müslümanın Müslümana; malı, ırzı ve kanı haram (dokunulmaz)dır.”*⁸⁰

Ebu Zer'in rivayet etmiş olduğu kutsî hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: *“Ey kullarım! Şüphesiz ben zulmü kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım; o halde birbirinize zulmetmeyin...”*⁸¹

Bu nedenle Rasulullah, Neceş, Tesriye, Müslümanın başka bir Müslümanın satışı üzerine satış yapmasını ve pazarlığı üzerine pazarlık yapmasını, zulüm ve ihlal olması sebebiyle yasaklamıştır.

5.3. GARAR İÇERMEMELİ

Garar kelimesi sözcük olarak birçok manaya gelmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Azalma, risk, tehlike, yıkıma maruz kalma ve cehalet. Terim olarak ise, akitlerdeki aldatma, hile, bilinmezlik veya teslim gücü yetirilememesi hallerini kapsar. Bu ölçü, ümmetin ittifak ettiği ölçüdür ve işlemlerde gararın yasaklanması gerekmektedir.

Kur'an'ı Kerim'de garar kelimesi bulunmamakla birlikte aynı kökten türeyen “garr” ve “gurur” kelimeleri geçmektedir. Bunlar da “aldanma” anlamındadır. Ancak

⁷⁷ el-A'raf, 7/85.

⁷⁸ el-Bakara, 2/188

⁷⁹ Buhârî, “Hac”, 132.

⁸⁰ Buhârî, “İlim”, 9, 37.

⁸¹ Müslim, Birr, 55.

batıl yoldan kazanç elde etmeyi men eden ayetler⁸² garar yasağının temelini teşkil etmektedir

Garar yasağının Kur'an'daki en kuvvetli dayanağı batıl yoldan kazanç elde etmeyi menedip kınayan ayetlerdir.⁸³ Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği şu hadis de konunun önemine işaret etmektedir. “Hz. Peygamber garar satımını yasaklamıştır.”⁸⁴

Garar satışının yasaklanmasına delalet eden bir diğer rivayet ise; Hz. Peygamber'in, erkek devenin sulbünde ve dişi devenin karnında bulunan ceninin satışını yasaklamasıdır.⁸⁵ Burada kastedilen medamin (dişi hayvanın karnında bulunan cenin veya embriyo), melakih (erkek hayvanın sulbündeki tohum)'in satışının yasaklanmış olmasıdır. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, garar ticaretinin yapılması yasaklanmıştır.

Aynı şekilde mülamese, münabeze ve teslim edilmesi mümkün olmayan bir şeyi satmak da caiz olmayıp bunlarda bu ölçü altına girmektedir.⁸⁶

Âlimler, yasaklanan garar için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartları şöyle zikredebiliriz:

1- Gararın çok olması: Genellikle sözleşmelerde gararın az olması işlemin geçerliliğini engellemez. Müctehidler, temizlenmek için hamama giden kimseleri buna örnek olarak vermişlerdir. Aslında bu durumda garar/kapalılık vardır. Nitekim kimi insanlar hamamda uzun süre kalırken, kimi insanlar kısa süre kalmaktadır. Bazısı çok su kullanırken, bazısı az su kullanmaktadır. Hâlbuki fiyat herkes için aynıdır. Buna benzer bir başka örnek de bir veya iki günlüğüne araba kiralamaktır. Bazısı çok, bazısı az kullanmakta olup kullanım şeklinde dahi farklılık mümkündür. Bu tür işlemlerde garar/kapalılık ve risk bulunmaktadır. Ancak garar oranının az olmasından dolayı şer'an haramlıktan muaftır.

2- İhtiyacın genel olarak bu garara ihtiyaç duymaması: Mecelle'nin 32. maddesine göre “umumi ihtiyaçlar zaruret mertebesine indirilir.” Bu kural, ““Hacet umûmî olsun,

⁸² bk.,el-Bakara, 2/188; en-Nisa, 4/29,161, et-Tevbe, 9/34

⁸³ bk.,el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/29, 161; et-Tevbe 9/34.

⁸⁴ Müslim, “Büyu”, 4.

⁸⁵ Buhâri, “Büyu”, 34; 61.

⁸⁶ Buhâri, “Büyu”, 62, 63.

hususî olsun, zaruret menziline tenzil olunur” Şeklindedir. İbn Teymiyye şöyle demektedir: “Allah, garardan dolayı insanların alışverişte ihtiyaç duyduğu bir şeyi yasaklamaz. Aksine insanların ihtiyaç duyduğu bir şeyi mubah kılar.”

“Umumi ihtiyaçlar zaruret mertebesine indirilir” sözüne göre, eğer şer‘î başka bir alternatifi yoksa var olan ihtiyacın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaç giderilerek kontrol altına alınmalı ve böyle bir duruma düşmekten kaçınılmalıdır. Cüveynî ve diğer âlimlerin zikrettiği üzere ihtiyaç ağır basarsa, zaruret mertebesinde kabul edilir. Rasulullah’ın, olgunlaşmaya başlamadan (büdüvv-i salâh) önce meyvelerin satılmasını yasaklaması” buna delalet etmektedir. Meyvenin olgunlaşmaya başlamadan önce satılmasının yasaklanması hakkında müçtehitler şöyle demişlerdir: “Bu, genel bir ihtiyaçtır” Bu hadisten, taze hurmanın kızarmaya veya sararmaya başladığında satılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu meyvelerin bir kısmı oluşmamasına ve içinde garar olmasına rağmen insanların buna ihtiyaç duymalarından dolayı satılmasına cevaz verilmiştir.

3- Gararın herhangi bir zorluk ve meşakkat olmaksızın anlaşılması: Müctehidler buna örnek olarak evlerin temelleri ve hamile hayvanların karnındakini örnek vermektedirler. Bir kimse ev alırken o evin temeline, kolonlarına ve nasıl yapıldığına bakmaksızın satın almaktadır. Aynı şekilde kişi hamile bir hayvanı satın alırken; karnındakine bakmaksızın erkek mi dişi mi olduğunu bilmeksizin satın almaktadır. Nitekim bunları bilmek mümkün değildir. Şayet bunları öğrenmek istesek zorluk ve meşakkat oluşacaktır. Rasulullah’ın meyveler olgunlaşmaya başlamadan (büdüvv-i salâh) önce satılmasını yasaklaması da buna delalet etmektedir. Zira meyveler oluşmaya başlasa dahi bu meyvelerin tam olgunlaşacağı ve olgunlaştığında nasıl olacağı bilinmemektedir.

4- Yasaklanan gararın takas işlemlerinde olması: Bu görüş İmam Malik ve İbn Teymiyye’nin tercih etmiş olduğu görüştür.

Bağış sözleşmeleriyle ilişkili olanlar takas sözleşmelerinden çıkarılmıştır. Çünkü İmam Malik ve İbni Teymiyye’ye göre bağış sözleşmelerinde garardan arınma şartı yoktur. Cumhur ise takas sözleşmesiyle bağış sözleşmesi arasında ayırım yapmayarak her

ikisinin de garardan arınmış olması gerektiğini söylemektedir.⁸⁷ İcâre ve benzeri işlemlerde de; bilgi ve araştırmanın olması ve garardan arınması gerekmektedir denmiştir. Cumhur, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği “(Rasulullah) Garar satışını yasaklamıştır.” hadisini delil kabul ederek şunu söylemektedirler. “Bağış, hibe, hediye, bahşış ve vakıf gibi sözleşmelerde de garardan arınmış olması şartı gerekmektedir.”

İmam Malik ve İbni Teymiyye ise rivayet edilen şu hadisi delil kabul etmektedirler. “...Adamın biri bir avuç deve yünü göstermiş ve bunu devemin çulunu tamir etmek için aldım demişti. Bunun üzerine Rasulullah şöyle demiştir: “Bana ve Abdülmuttalib oğullarının hissesine düşen devetüyları de senindir”.⁸⁸

“(Rasulullah) Garar satışını yasaklamıştır” hadisini delil olarak getirmede kusur vardır. Nitekim takas sözleşmeleriyle bağış sözleşmeleri arasında fark vardır. Takas sözleşmeleri, kazanmak ve ticaret yapmak isteyen kimse tarafından yapılır. Bu yüzden onlara bağış akdinde gerekmeyen bilgi ve araştırmayı şart koşar. Çünkü bağış sözleşmelerinde kişi para kazanmak değil, iyilik ve cömertlik yapmak ister.

Buna dayanarak, müçtehitlerin bahsettiği birçok konu ortaya çıkmaktadır. Mesela, meçhul bağış. Mesela; bir kimsenin, meçhul bir arabayı veya cebindeki bir şeyi bağışlaması ve cebimdeki dirhemleri bağışladım demesi... Bağışın bilinmesi gerekir mi? Gerekmez mi? Diyoruz ki: Sahih olan görüşe göre bağışın bilinmesi gerekmez.

Aynı şekilde; çalınmış, gasbedilmiş veya yağmalanmış bir şey bağışlamışsa şöyle deriz: Bakıldığında bu, geçerli bir hediyedir ancak âlimlerin çoğu bağış sözleşmelerini takas sözleşmelerine bağladıkları için bu geçerli değildir. Çünkü onlara göre bağışlanan şeyin teslim edilebilmesi gerekmektedir.

Aynı şekilde bir kimseye; kaybolan bir şey veya bir köle bağışlanırsa bu bağış âlimlerin çoğuna göre geçersizdir. Buna mukabil İmam Malik ve İbn Teymiyye'ye göre geçerli bir sözleşmedir. Bu durum bağış sözleşmelerinin takas sözleşmelerinden daha geniş olduğunu ve bağış sözleşmelerinde, takas sözleşmelerinde gereken bilgi ve araştırma şartının gerekli olmadığını göstermektedir.

⁸⁷ Takas sözleşmeleriyle kast edilen, alım satım gibi ticaret ve kâr vb.

⁸⁸ Nesâî, “Hibe”, 1.

Bu konuda İmam Malik ve İbn Teymiyye'nin tercih ettiği görüşün daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

5.4. FAİZ (RİBA) İÇERMELİ

Kelime olarak artmak anlamına gelen faiz, terim olarak, “bir ödünç veya borç karşılığında alınan nema, kira, fazla miktar, fazlalık” gibi anlamlara gelmektedir. İktisadî bir terim olarak; üretim faktörlerinden birisi olan sermayenin getirisi ve parayı belli bir zaman için kullanmanın bedeli şekillerinde tanımlanmaktadır.

Faizin haram kılınması ile ilgili deliller açıktır. İcma da haram olması yönünde hâsıl olmuştur. Faiz, evvelki şeriatlarda da haramdı. Allah Teâlâ Yahudileri kınayarak şöyle demiştir: “*Yasaklandıkları halde faiz almaları*”⁸⁹ Diğer ayetlerde de şöyle buyrulmuştur. “*Ey inananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin.*”⁹⁰ ; “*Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır.*”⁹¹ Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur. “*Faizi yiyen, yediren, şahitlik ve kâtiplik eden lanetlenmiştir.*”⁹²

Faiz (Riba) iki kısma ayrılmaktadır: 1-Ribe'n-Nesîe (Nesie Ribası); 2-Ribe'l-Fadl (Fazlalık Faizi)

1-Ribe'n-Nesie (Nesie Ribası). Cahiliye devrinde bilinen ve uygulanan ribâ çeşidi budur. Bu, satım akdinden veya ödünç (karı) vermekten doğan bir borç için vade durumuna göre eklenen faizdir. Borç, vadesinde ödenmeyince yeni anlaşmalarla faiz ilave edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu çeşit ribaya şu şekilde işaret edilerek yasak hükmü getirilmiştir: “*Ey iman edenler gerçek mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden henüz alınmamış olup da kalanı bırakın*”⁹³

2-Ribe'l-Fadl (Fazlalık Faizi). Bu, hadis-i şeriflerde yer alan riba çeşidi olup, misli tür malı, misliyle, iki ivazdan (bedelden) birisini diğeri üzerine ziyadeyle satmaktır. Meselâ, bir ölçek buğdayı, iki ölçek buğdayla peşin veya vadeli olarak trampa etmek gibi.

⁸⁹ en-Nisa, 4/161.

⁹⁰ Âli İmran, 3/130.

⁹¹ el-Bakara, 2/275.

⁹² Müslim, “Müsakat”, 106.

⁹³ el-Bakara, 2/278, 279.

Ubade b. es-Samit'ten Hz. Peygamber'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla ve tuz tuzla misli misline, birbirine eşit ve peşin olarak takas edilirler. Ama bunların cinsleri ayrı olursa peşin olmak şartıyla, istediğiniz gibi satış yapınız"⁹⁴

İslâm hukukçularının çoğunluğu bu hadiste sayılan altı maddeyi "örnek kabilinden" sayarken, Zâhirîler, yasak hükmünün sadece bu altı maddeye ait olduğunu söylemişlerdir. Buna bağlı olarak ribanın illeti de tartışılmıştır.

Hanefiler faizin illetini cins birliği ve ölçü birimi birliği olmak üzere iki şekilde değerlendirmişlerdir. Buna göre ölçülebilen (keylî) bir mal ölçülebilen bir mal ile tartılan (vezni) bir mal da tartılan bir mal ile peşin bir şekilde mübadele edilirken taraflardan birinin vereceği fazla miktar ise Ribe'l-Fadl kapsamındadır.⁹⁵

Hanbelî mezhebinin Ribe'l-Fadl hakkındaki görüşü, Hanefî ve Şafiîlerin bu konudaki görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Hanbelîlere göre faizin illeti cins birliği yanında malın keyli veya vezni türden olmasıdır. Hanefî ve Şâfiîlerlerde olduğu gibi Hanbelîlere göre de bu türden malların peşin mübadelesinde taraflardan birinin ödeyeceği fazlalık Ribe'l-Fadl kapsamında değerlendirilmektedir.⁹⁶

5.5. KUMAR İÇERMELİ

Kumarın haramlığı üzerinde ittifak edilmiştir. Kumar, Kur'an, Sünnet ve İcmâ ile haram kılınmıştır. Kur'an'dan delili, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz."*⁹⁷

Buhari'de sabit olan sahih bir hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: *"Kim arkadaşına: Gel seninle kumar oynayalım derse, hemen bir sadaka versin."*⁹⁸ Rasulullah'ın bu kişiye sadaka vermesini emretmesi; kumarı sadece oynamanın değil sözünü etmenin dahi günah olduğunu bildirmek ve söylemiş olduğu bu söz için kefaret

⁹⁴ Müslim, "Müsâkat", 81.

⁹⁵ Serahsî, *Mebsut*, 6/ 99, 103.

⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/ 135.

⁹⁷ el-Maide, 5/90.

⁹⁸ Buhârî, "Eyman", 5.

vermesi içindir. Bu da onun haram olan bir şeye davet ettiğini göstermektedir. İcmâ da kumarın haram olması yönünde gerçekleşmiştir.

Bilinmeyeni satmak ve garar da kumara dâhil edilen örnekler arasında zikredilmektedir.⁹⁹ Örneğin; kişinin, bilinmeyen bir arabayı bir fiyata satması. Bu şekilde müşteri ya kâr eden ya da zarar eden konumundadır. Bu arabayı almak için on bin lira ödediyse ve bu arabanın değeri de on bin lira ile eşitse herhangi bir zararı olmadan arabayı fiyatında almış olur. Ancak ödediği on bin lira, arabanın değerinden düşük ise kârdadır, ödediği bu değer arabanın fiyatından fazla ise zarar etmiş olur.

Kumara dâhil edilen örnekler arasında, fiyatın meçhul olması da zikredilmektedir. Bu, malı bilinmeyen meçhul bir fiyata satmaktır. Satıcı bu şekilde ya kârda ya da zararda olur.¹⁰⁰

Kumar ile garar arasındaki fark ise kumar, garardan daha özeldir. Her kumar garardır, ancak her garar kumar değildir. İkisi arasında umum ve hususluk (genel ve özellik) farkı vardır. Garar, kumardan daha kapsayıcı olup, kumar daha belirli olandır. Yapılan işlem garar olurken kumar olmayabilir. Ancak her kumar ifade edildiği gibi garardır. Örneğin, duvar içindeki temel malzemenin bilgisi veya cebin içindeki şeylerin bilinmemesi ve daha olmamış meyvenin bilinmemesi gibi garar olan şeyler, kumar değildir. Buna mukabil fiyatın bilinmemesi hem kumar hem de garardır. Teslim edilmesi mümkün olmayan şeyin satışı hem kumar hem de garardır. Çünkü müşteri bu işlemde ya kâr eden ya da zarar eden kısmına girmekte olup satılan mala ulaşabileceği gibi ulaşamama ihtimali de bulunmaktadır.¹⁰¹

5.6. DÜRÜSTLÜK VE GÜVENE DAYALI OLMALI

Dürüstlük sözlükte; kalbin sükûnet bulması, vefa ve doğrulamak anlamına gelmektedir. Terim anlamı da sözlük anlamından farklı değildir. İşlemlerdeki dürüstlük ise sözleşme tarafının beyanıyla gerçeklerin örtüşmesi ve çelişmemesidir. Güven ise; sözleşmeyi tamamlamak, yerine getirmek ve ihlal etmemek anlamına gelmektedir.

⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, 1/365-380.

¹⁰⁰ Erdoğan Yeşim, *Lise Düzeyindeki Ergenlerin Kumar Oynamaları İle Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.

¹⁰¹ İzzüddîn b. Abdüsselâm, *Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, 2/ 300.

Dürüstlük ve güven ölçüsünün delilleri; Kur'an, sünnet ve icmâya dayanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'den delili Allah Teâlâ'nın şu sözleridir: *"İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin"*¹⁰²; *"Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin."*¹⁰³; *"Yok, eğer birbirinize güveniyorsanız kendisine güvenilen adam üzerindeki emaneti ödesin"*¹⁰⁴; *"Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emrediyor."*¹⁰⁵

Sünnetten delili ise Hâkim b. Hizam'ın rivayet ettiği şu hadistir: "Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdır. Taraflardan herbiri doğruyu (meta' ve bedele ait hususlarında) beyan ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf yalan söyler ve (mal ile semenin ayıbını) gizlerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir"¹⁰⁶

Buhari ve Müslim'de zikredilen ve Ebu Zer'in rivayet ettiği hadis de şu şekildedir: "Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Hem de onlar için can yakıcı bir azap vardır." Ebu Zer, bunlar kimlerdir ey Allah'ın Resulü deyince Hz. Peygamber şöyle cevap verdi. "Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve yalan yere yemin ederek ticaret malını iyi bir fiyatla satmaya çalışandır." ¹⁰⁷ Bu hadis, sözleşme yaparken dürüst ve güvenilir olmanın vacipliğine delalet etmektedir. İmam Gazzâlî de bu ölçüyü zikrederek şöyle demiştir. Kişi kendisine yapılan ve kalbine ağır gelen bir muameleyi kardeşine yapmaz. Sahih bir hadiste Enes b. Malik, Rasulullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sizden biri, kendisi için sevdiğini (istediğini, arzu ettiğini, din) kardeşi için de sevmedikçe (istemedikçe, arzu etmedikçe) gerçek imana eremez." ¹⁰⁸

¹⁰² eş-Şu'arâ, 26/183.

¹⁰³ el-Maide, 5/1.

¹⁰⁴ el-Bakara, 2/283.

¹⁰⁵ en-Nisa, 4/58.

¹⁰⁶ Buhâri, "Büyu", 44.

¹⁰⁷ Müslim, "İman", 171.

¹⁰⁸ Buhâri, "İman", 6.

5.7. KÖTÜLÜĞE YOL AÇMAMALI

“Sed” kelimesi sözlükte, kusurları kapatmak anlamına gelmektedir. “Zerai” kelimesi ise zeria kelimesinin çoğuludur. Araç manasına gelmektedir. Terim manası ise şöyledir. Mubah görünen ancak harama götüren araçların yasaklanmasıdır.¹⁰⁹

Müctehidlerin, engellenmesi üzerinde ittifak ettiği araçlar; din ve dünya işlerinde fesada ve eksikliğe yol açan araçlardır. Örneğin; içki içmek, aklın melekelerini kaybetmesine yol açan bir araçtır. Zina, neslin karışmasına sebep olan bir araçtır. Müctehitler bu araçların engellenmesi hususunda görüş birliğine varmışlardır.¹¹⁰

Müctehidler bu çerçevede üzüm yetiştirmekle alakalı olarak şunları söylemektedir. Her ne kadar üzümlerin bir kısmı satın alınıp içki yapılmak için kullanılsa da müctehidlerin çoğunluğu, üzüm yetiştirmenin mubah olduğu görüşüne sahip olup bunun engellenemeyeceği görüşündedirler. Mâlikî ve Hanbelîlerin meşhur görüşüne göre ise bu aracın engellenmesi gerekmektedir.¹¹¹

Hanefî ve Şâfiîlere göre ise harama götüren ancak mubah olan bir aracın yasaklanması zorunlu değildir. Ancak istisnai meselelerde mubah olan bazı araçların engellenmesi gerektiği görüşündedirler. Fakat bunları Sedd-i Zerai’ kapsamında değerlendirmemektedirler.

Tercih edilen görüş, Mâlikî ve Hanbelîlerin tercih etmiş olduğu görüştür. İbn Kayyım “İ’lamu’l-Muvakki’in” adlı eserinde harama götüren mubah araçların engellenmesi gerektiğine dair doksandokuz delil zikretmiştir.

Sedd-i Zerai’ Ölçüleri

¹⁰⁹ Muhammed Hişâm el-Burhânî, *Seddü’z-zerâ’i fi’ş-şerî’ati’l-İslâmiyye*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1985), 53.

¹¹⁰ İbrahim Kâfi Dönmez, *Fıkıh Usulü İncelemeleri*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 395.

¹¹¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tavdîh ve’t-tashîh li müşkilâti Şerhi’t-Tenkîh*, (Kahire: Dâru’s-Selâm, 2019), 798, Ebû’l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî, *İhkâmu’l-fusûl fi ahkâmi’l-usûl*, thk. Abdullah Muhammed el-Cebbûrî (Beyrût: er-Risâletü’l-Alemiyye, 2012), 2/251; Muhammed Ali Şevkânî, *İrşâdu’l-fuhûl ilâ tahkiki’l-hakk min ilmi’l-usûl*, thk. Ebû Hafs Sâmî (Riyâd: Dâru’l-Fadîle, 2000), 2/1007.

¹¹¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Makâsıdu’ş-şerîati’l-İslâmî*, thk. Muhammed Tâhir el-Mîsâvî (Ürdün: Dâru’n-Nefâis, 2001), 365.

Sedd-i Zerâi', neticeleri ve getireceği zarar veya mefsedetleri itibarı ile üç çeşide ayrılmıştır:

a- Mefsedete sebep olması kesin olan: Mesela, kapının arkasına çukur kazma bu kabildendir. Zira içeri girenin ona düşeceği kesindir. Bu yasaktır ve verilen zarar tazmin ettirilir.¹¹²

b- Nadiren mefsedete sebep olan. Mesela, içine birinin düşme ihtimali çok az olan bir yere çukur kazmak, çoğu zaman kimseye bir zararı olmayan gıda maddelerini satmak gibi. Bunlara şer'an izin verilmiştir, çünkü Şâri', hükümleri; maslahatın nadiren görülmesine değil çoğu zaman bulunur olmasına bina etmiştir. Zaten genellikle mefsedetten tamamen arınmış bir maslahat bulunmaz.¹¹³

c- Çoğu zaman mefsedete sebep olan. Mesela, harbîye silah satma, şarap imal eden kişi ve kuruluşlara yaş üzüm satma bu kabildendir. Günah ve masiyette yardımlaşmaya sebep olduğu ve zannı galib kat'îye dâhil olduğu için bu satışlar nehyedilmiştir.¹¹⁴

Sedd-i Zerai' için engellenen bir şey, ihtiyaç duyulması halinde mubah olur. Meselâ, mahrem olmayan kadının avret yerine bakma meselesi. Müctehidlere göre bakmanın haramlığı, vasıtaları yasaklamak başlığına girer ve ihtiyaçtan dolayı caiz kılınması gerekir. Bu yüzden bir kıza evlenme amacıyla talip olan kişinin, ihtiyaçtan dolayı bakması caizdir denilmiştir. Aynı şekilde doktorun, zaruret halinde mahrem olmayan kadının avret yerine bakması da caizdir.¹¹⁵

Bu durumlarda, olayların gerçekleştiği vaziyete göre hüküm verilir. Nitekim âlimler, bunları; Kur'an ve Sünnet naslarından çıkarmışlardır.

¹¹² Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman es-Misrî el-Karâfi, *Envâru'l-Burûk fî Envâi'l-Furuk*, thk. Muhammed Ahmed Serrâc, Ali Cuma (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2001), 3/1053; Karâfi, *Şerhu Tenkihi'l-fusûl fî ilmi'l-usûl* (Ürdün: Daru'l-Feth, 2020), 863; İbn Âşûr, *Makâsıdu's-şerîa*, 366-367.

¹¹³ İbn Âşûr, *Makâsıdu's-şerîa*, 366.

¹¹⁴ Selâhaddin Telab Ferac, "Kâ'idetü sedd-i zerâi' ve' tatbikâtuhâ'l-Mu'âşarati", *Câmi'atü'l-İslâmiyye li'd-dirâsâtil-İslâmiyye*, 2015, 190-191.

¹¹⁵ İbrahim b. Musa, Şâtibî, el-Muvâfakât, ts., 3/57-58.

6. İSLÂMÎ BANKACILIK İŞLEMLERİ BAĞLAMINDA AKİTLER

6.1. İSLÂMÎ BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI

Arap İslâm ülkelerindeki finans kurumları, bu ülkelerin güçlü ve olgunluk çağlarında oldukları bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar, Beytü'l-Mal'in öncülüğünde Müslümanların işleriyle hem birey hem de gruplar bazında ilgilenmiş ve ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Modern çağda, her alanda değişen yaşam koşullarının ardından kâğıt para ve ardından da özellikle Avrupa'da sadece yahudilerin ve daha sonra hristiyanların yararlandığı faizle işlem yapan finans kurumları ortaya çıkmıştır. İslâm toplumlarına istem dışı sokulan bu kurumların tehlikesi nedeniyle müslümanlar, bu tefeci kurumlara bir alternatif bulmak için çaba harcamışlardır.¹¹⁶

Müslümanların yaşadığı İslâm ülkelerinde, yayılan tefeci bankalara İslâmî bir alternatif arayışının önemli bir sebebi ve şüphe içermeyen hizmetlerden yararlanarak bunu yapmaya ve onunla ilgilenmeye teşvik eden insanlar bulunmuştur.¹¹⁷

Başlangıçta çoğu Müslüman âlim ve düşünürün fikirleri, bu bankaların faaliyetlerini yasaklamak ve uygun bir alternatif geliştirmeden onları eleştirmekle sınırlıydı. Ancak daha sonra bu konuyla daha çok ilgilenmeye başladılar. Zira bu bankaların çalışmaları faydadan ve menfaatten yoksun olmayıp bilakis halkın birçok menfaatini sağlamaktaydı. Daha sonra onların çabası, içinde haram olan yerleri tespit etmeye ve Allah Teâlâ'ya karşı gelmeden uygun alternatifi aramaya odaklandı.

İslâm Araştırmaları Akademisi'nin 1965 yılında yapılan ikinci yıllık konferansı ve 1966 da yapılan üçüncü konferansında İslâmî bankacılık alternatifi arayışının başlangıcı olan İslâmî bir alternatif fikri ortaya atıldı. Sunulan tavsiyelerden biri, İslâmî bankacılık alternatifini ve bunu ekonomistlerin yardımıyla uygulamanın yolunu araştırmaya devam etmektir. Altıncı yıllık konferansı üyeleri, İslâmî Şariat hükümlerine uygun bir İslâmî banka kurulması çağrısında bulundu.

¹¹⁶ Abdurrezzak Rahim Cedi el- Hiti, *el-Mesârifü'l-İslâmiye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbik*, (Ürdün: Amman, Daru'l-Usame, 1998), 174.

¹¹⁷ Hüseyin Muhammed Semhan, *Esesu'l 'ameliyyati'l-Masrafiyyeti'l-İslâmiyye*, (Ürdün: Daru Metabi's-Şems), 2015, 3.

Bu fikri uygulamaya yönelik ilk girişim veya deney, ellili yılların sonunda Pakistan'ın kırsal bir bölgesinde yapıldı. İkinci deney ise 1963'te (Mit Ghamr Tasarruf Bankası) Mısır kırsalında yapıldı. Bu iki deney başarısız olmasına rağmen, yetmişli yıllarda 1971'de faiz dışı bir banka kurmak için yeni bir başlangıca tanık olundu. Mısır'da Nasır Sosyal Bankası ve ardından 1973 yılında İslâm Kalkınma Bankası, 1975 yılında Dubai İslâm Bankası vb. bankalar kuruldu. Böylece 1992 yılı sonunda hepsi İslâmî temel ve ilkelere göre¹¹⁸ faaliyet gösteren doksandan fazla banka kurulmuş oldu.

Katar'da da 1983 yılında İslâm Bankası kurulmuştur. Kuwait Finance House bankası ise, 1977 yılında Kuveyt'te kurulan ilk İslâmî bankadır. 1975 yılında ise Dubai'de İslâm bankası kurulmuştur. 1992 yılında Endonezya'da Bank Muamalat Indonesia kurulmuştur. Bugün itibariyle Türkiye'de 6 adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankalar; Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım'dır. Son on yılda İslâmî bankalar Türkiye pazarında etkileyici bir büyüme hızı göstermiştir. Hükümet, alternatif bankacılık sisteminin gelişmesi için İslâmî bankaları teşvik etmiş, bu bankaların uluslararası yatırım çekmeleri için çeşitli destekler sağlamış ve İslâmî bankalarla birlikte çalışmıştır.

İslâm, faizi haram kılmakla beraber kâr edilmesine müsaade etmiştir. Nitekim mudarebe akdine katılmak suretiyle, malikin kendisinin yatırım yapamadığı para, o işte çalışana, işten elde edilen kârdan bir pay karşılığında verilebilir. Bu parayla mevduat çekmek ve kredi vermek için faizsiz bankalar çözüm üretmiş oldu.¹¹⁹

İslâmî bankacılığın amacı, İslâm'ın bir ifadesi ve ekonomik hayatı ahlaki hayata; sosyal hayatı da dîni hayata bağlayan İslâmî bir yaklaşımdır. Bundan, İslâm'ın mali mevzuatında bir ekonomi ve ahlak karışımı oluşturduğunu ve faize bakış açısını çıkarıyoruz.¹²⁰

İslâmî bankacılık sistemini, ticari banka olarak sınıflandırmanın doğru olmadığına dikkat edilmelidir. Çünkü çoğu kısa vadeli kredi biçimini çevreleyen tefecilik doğası, İslâmî bir bankanın kendi kapsamında işlem yapmasını engellemektedir. Dolayısıyla

¹¹⁸ Hiti, *el-Mesârîfi'l-İslâmiye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 174.

¹¹⁹ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, Müessesetü Şebâbi'l Câmîati, İskenderiye, 1997, 35.

¹²⁰ Neccar, Muhammad Abdülaziz, *Bunuk Bila Fevaid*, (Suudi Arabistan: Dar es-Suudia, 1984, 2.b.), 42.

İslâmî bir banka, tasarruf bankası veya yatırım bankası olarak sınıflandırılabilir. İslâmî bankacılığın doğası göz önüne alındığında; analistin, tasarruf ve yatırım niteliklerinin her biri arasında ayırıcı bir sınır ayırt etmesi zor olduğundan İslâmî bankacılık hakkındaki en gerçekçi görüş, tasarruf ve yatırım bankacılığı olduğudur.¹²¹ Günümüzde İslâmî bankalar fikri, Müslüman olmayan batılları bile cezbetmektedir. Bu durum yakın zamanda Arap Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Enstitüsü tarafından yayınlanan Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan İslâmî Bankaların operasyonları hakkında bir makalede belirtilmiştir. Harvard Üniversitesi, İslâmî bankacılık operasyonlarının ve İslâmî yatırım formüllerinin dünü, bugünü ve geleceğini incelemek için bir araştırma projesi yürütmektedir. Karşılaştığı engellere rağmen İslâmî pazarın büyüklüğü ve büyümesinin arkasındaki sebepler karşısında şaşkına dönen Amerikan Citibank'ın, Bahreyn'de entegre bir İslâmî banka kurmayı planladığı da belirtilmiştir.

İslâmî bankalar, kuruldukları ülkelerde ulusal ekonominin temel direklerinden biri haline gelmiştir. İslâmî bankaların başarısı ve yayılma hızları, İslâm düşüncesinin uygulanabilirliğini ve dünya ve ahirette insanların ilgisi olan her yerde şeriatın var olduğunu teyit etmiştir.¹²²

Son olarak, İslâmî bankalar fikrinin doğru pratik uygulamasının, insanların çıkarlarını sağlayan ve kapitalist ekonomik sistemin dayandığı tefeci sistemden kurtulmanın yolu olduğunu söyleyebiliriz.

6.2. İSLÂMÎ BANKANIN TANIMI

İslâmî bankalar; entegre bir toplum inşa etmeye, dağıtım adaletini sağlamaya ve İslâmî yolla para yerleştirmeye hizmet etmek için İslâm hukuku kapsamında fon toplayan ve kullanan bir bankacılık finans kurumudur.¹²³ İslâmî banka, Müslüman bireyi ve Müslüman toplumu inşa etmek, ona helal ve haram kuralına bağlı İslâmî kurallar üzerinde ilerlemesi için uygun fırsatlar sağlamak amacıyla çalışan İslâmî bir kuruluştur.

¹²¹ Nimetullah Necib vd. *Mukaddime Fî İktisadiyyatı en Nukûdi ve's Sayrafâti ve's Siyâsâti en Nakdi*, (İskenderiye, 2001), 35.

¹²² Semhan, *Esesu'l 'ameliyyati'l-Masrafiyyeti'l-İslâmiyye*, 3.

¹²³ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, 54.

6.2.1. İslâmî Bankacılık ve İslâmî Finansın Kapalılığını Gidermek

Müslüman ve gayrimüslim ülkelerde, müşterilere hizmet etmek ve hala tanınmayan bir piyasadan iyi kârlar elde etmek isteyen geleneksel bankaların ilgisini teyit etmek için yeterli sayıda Müslüman yatırımcı ve borçlu bulunmaktadır.¹²⁴

İstenmeyen yatırımlardan ve promosyon ticaretinden kaçınan sosyal ve etik avantajlara ek olarak, İslâmî bankacılıkta iki temel ilke vardır. Bunlar; faizin olmaması ve “İslâm’da zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur” ilkesi temelinde faizin yasaklanması.

Faiz yasağı, birçok batı ülkesindeki faiz yasalarıyla veya aşırı faiz yasağıyla bağlantılıdır. “Saf” İslâmî bankacılık dediğimiz şey, spekülasyona dayalı sermaye finansmanına veya senet sahibinin hakkını talep etmeyen proje finansmanına ya da normal öz sermaye yatırımına benzer görünmektedir. Yatırımcı spekülasyon için kârdan pay alır ve sermayesinin kaybına maruz kalır.¹²⁵

Buna yatırım yapmak ama kredi vermemek de dâhildir. İlk İslâmî yatırımcılar, indirimli hazine listelerine girmekten ve sermaye kazancı şeklinde fayda almaktan memnundu. 1980’lerin ortalarında döviz ve mevduat işlemleri yürütülüyordu. Müslüman bir müşteri; bankadan düşük karlı bir para birimi hatta altın satın alarak bunu, mevcut karlı mevduatına koyabiliyordu, Aynı zamanda mevduata kar ödenmemesinin, avans iptali ile paranın veya altının peşin satılması, böyle kilitlenmiş bir sermaye kazancı vergi açısından bir faydadır ve aynı şekilde faizi sermaye kazancına dönüştürmenin birçok yolu İslâmî otoriteler tarafından giderek daha fazla kabul görmektedir.¹²⁶

Buna rağmen ve gözlemlerimize göre İslâmî bankacılığın %85’i, birçok finans otoritesi tarafından artık sermaye kazancı olarak kabul edilecek olan bir tür önceden belirlenmiş kârlar içermektedir. “Mark up” planı aracılığıyla garantili bir kâr elde edildiğinde, gizli bir iş anlaşmasına bağlı olmak iyi bir şeydir. Küresel ve merkezi bir finans otoritesi olmadığı gibi, helal ve haramı neyin ne olduğunu belirleyen geniş bir

¹²⁴ Muhammed Ziya, *el-Bunuku’l-İslâmiyye*, 62

¹²⁵ Semhan, *Esesu’l ‘ameliyyati’l-Masrafiyyeti’l-İslâmiyye*, 25

¹²⁶ Semhan, *Esesu’l ‘ameliyyati’l-Masrafiyyeti’l-İslâmiyye*, 32.

İslâmî otorite de yoktur. Bir vergi bölgesinden diğerine geçen batı bankacılığında olduğu gibi bazılarının, planları için İslâmî onay almaya çalışması tehlikesi bulunmaktadır.

6.2.2. Etik Konular

Kârın ötesinde meseleler bulunmaktadır. İslâmî yatırımlar tütün, alkol, eğlence gibi kabul edilemez sektörleri uzak tutmaktadır. İslâmî yatırımcılar, etik batılı meslektaşlarını motive eden aynı standartta yatırım seçimlerinde motive olurlar. Kabul edilebilir yatırım arayışı, doğal risk makarası ile dengelenir ve Müslüman borçlular, projelerinin kârlarındaki bir paydan vazgeçmeye direnç gösterirler. Sonuç olarak, çoğu İslâmî bankacılık, kâr paylaşımı dışında bir tür işaret veya başka bir form alır. Ancak, İslâmî bankacılık 20 yıllık uygulama ile hala erken aşama bir endüstridir. İslâm'da zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur ilkesine göre, hiç kimse anapara tutarına herhangi bir ilave yapmakla yükümlü değildir.¹²⁷

6.3. İSLÂMÎ BANKALARIN ÖZELLİKLERİ

İslâmî Finans, temel olarak “Riba” olarak nitelenen faizin tüm işlemlerin dışında tutulması prensibini esas almaktadır.¹²⁸ Faizin tüm işlemlerin dışında tutulduğu sistemlerde sermaye tek başına borç olarak verilemez. Bu nedenle, İslâmî Finans aslında, konvansiyonel bankacılık sisteminin mihenk taşını oluşturan, temel gelir kaynağı ve faaliyet alanı olan, sermayeden para kazanma veya paranın prim yapması durumuna karşı geliştirilmekte olan bir sistemdir. Bu sistemde paranın tek başına bir değeri olmadığı, paranın alım satım işleminde kullanılan bir araç olduğu prensibini esas almaktadır.¹²⁹

Modern finansal yöntemlerin ve konvansiyonel finansal sistemin aksine, İslâmî finans sisteminde sistemin tarafları arasında borç-alacak ilişkisi, ya da borçlu-alacaklı ilişkisi kurulmamaktadır. Faizin tüm işlemlerde yasak olması nedeniyle, taraflar arasında kurulan ilişki kâr zarar paylaşımını esas alan bir ortaklık türü olmakta, İslâmî finans sisteminin temel finansman kaynağını bu ortaklık biçimi oluşturmaktadır.¹³⁰ Tüm bu nedenlerden dolayı İslâmî Finansal sistem içerisinde gerçekleşen tüm alım satım,

¹²⁷ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, 35.

¹²⁸ Ba'li, Abdulhamid Mahmud, *Asâsiyâtul'amali lil Maşrifıyyil'islâmiyyi*, Kahire, Matbatü'l Vehbe, 1990, 17.

¹²⁹ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, 47.

¹³⁰ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, 59.

kiralama gibi finansal işlemler paraya değil, bu işlemlerin temelinde bulunan bir varlığa dayanmaktadır. Bu nedenle Katılım Bankaları, müşterilerine borç veren bir kurum olmaktan ziyade müşterilerinin yatırımlarına ortak olan bir yatırımcı gibi hareket eder ve ortaklık ilişkisi kurarlar. Kurulan bu ilişki içerisinde yine İslâmî Finansın en temel yasaklarından olan “Garar” olarak da adlandırılan belirsizlik yasağına dikkat edilir. Tüm bu işlemlerin belirsizlikten uzak olması için sözleşme yapılırken, sözleşmenin konusu, mahiyeti, fiyatı, teslim yeri ve zamanı gibi tüm değişkenlerin görüşülüp, bir karara bağlanması gerekmektedir.¹³¹

1. Tarafları Helal Yatırıma Yönlendirmek

İslâmî bankaların öncelikle kalkınma bankaları olduğu ve bu bankaların İslâm Şeriatının hükümlerini takip etmeye çalıştıkları iyi bilinmektedir. Bu nedenle İslâmî bankalar tüm eylemlerinde, Allah'ın izin verdiği ve İslâm'ın tanımladığı helal ve haram kuralına bağlılık ile yönetilir ve bu da aşağıdaki sonuçları doğurur.¹³²

- a- Yatırımı yönlendirmek ve Müslüman kişinin normal ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmet üretimi döngüsüne odaklanmak
- b- Ürün ister mal ister hizmet kabilinden olsun, helal dairesinde yer almalıdır.
- c- Tüm üretim nedenleri (ücret- iş sistemi) helal dairesi ile uyumlu olmalıdır.
- d- Bireye sağladığı dönüşe bakmadan önce topluluğun ihtiyaçları ve topluluğun çıkarları ilkesinin tahkim edilmesi gereklidir.¹³³

2. Ekonomik Kalkınmayı Sosyal Kalkınmayla İlişkilendirmek

Bu, İslâmî bankaların doğaları gereği insanın maddi ve manevi yönlerini birleştirmelerine dayanmaktadır. İslâm toplumunda sosyal yön, ekonomik yönden ayrılmaz. İslâm, hayatın çeşitli yönleriyle bütünleşmiş ayrılmaz bir bütündür. İslâm, sosyal kalkınmayı esas alır. Ekonomik kalkınma dikkate alınmadıkça sosyal kalkınma meyvelerini vermez.¹³⁴

3. Zekat Sistemini Hayata Geçirmek

¹³¹ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslamî İslâmîyye*, 73.

¹³² Ba'li, *Asâsiyâtul'amali lil Maşrifîyyil'islâmîyyi*, 27.

¹³³ Ba'li, *Asâsiyâtul'amali lil Maşrifîyyil'islâmîyyi*, 39.

¹³⁴ Ba'li, *Asâsiyâtul'amali lil Maşrifîyyil'islâmîyyi*, 41.

Maddi ve manevi yönleri bir arada uzlaştırmaya yönelik yüce misyonlarından hareket etmelerinden dolayı İslâmî Bankalar zekât toplamak için özel bir fon kurarak Allah'ın bu millete farz kıldığı ilahi görevi yerine getirir.¹³⁵

4. Bazı Yatırım Şirketlerinin Dayattığı Tekeli Ortadan Kaldırmak

İslâmî Bankalar, işlemlerinde şer'î hükümlere uymak temel işlevinden hareketle, bazı anonim şirketlerin kendi payları üzerinde uyguladıkları tekeli ortadan kaldırmaktadır.¹³⁶ Bu şirketler, yeni sermaye elde etmelerini sağlayan ve şirket hisselerini sadece hissedarlarla sınırlı tutan ihraç (hisse)¹³⁷ yoluna başvurmaktadır. İslâmî Bankalara gelince, onlar İslâmî hükümlere aykırı görüldüğü düşüncesinden hareketle tahvil ihraç etmezler. Aksine, sermayelerini artırmak ve işlerini büyütmek amacıyla bunu yapmak isteyen herkese hisselerinin taahhüdünün kapısını açarlar.¹³⁸

6.4. İSLÂMÎ FİNANS VE YATIRIMIN EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Birçok İslâm ülkesi, çeşitli nedenlerle sürdürülebilir bir büyüme için ekonomilerini destekleyecek mekanizmalara ihtiyaç hissetmektedir. Bu bağlamda İslâmî finans ve özellikle bankacılık önemli bir alternatiftir. Son yıllarda İslâmî bankacılığın uygulandığı ülkelerde ekonomik büyüme ve hızlı bir kalkınma kendini göstermiştir.¹³⁹

İslâmî finans uygulamalarının yaygın olduğu ülkelerde, halkın tasarruflarını banka sistemine entegre etmeleri kolay olmuştur. Normal şartlarda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halkın tasarruflarını sisteme çekmek kolay değildir. İslâmî finansa olan güven bu sorunun aşılmasına yardımcı olmuştur. Böylece İslâmî finans eliyle reel sektöre aktarılan fon miktarında artış meydana gelmekte ve ekonomik büyüme süreci hızlanmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁵ Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, 57; Ba'li, *Asâsiyâtul'amali Maşrifîyyi El'islâmiyyi*, 46.

¹³⁶ Hiti, *el-Mesârifî'l-İslâmiyye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 193.

¹³⁷ İhraç, belirli bir unvanı ya da menkul kıymeti dolaşıma sokma eylemidir. Finans piyasalarında yatırım aracı olarak değerlendirilen pek çok kıymetli evrak çeşidi bulunur. Ekonomik açıdan son derece önemli olan bu araçların arasında yer alan menkul kıymetler, taşınabilen değerli kâğıtları ifade eder. Finans sermayesinde kullanılan araçlar dış satımcılar tarafından satışa konulur. Bu noktada piyasa araçları devreye girerek işlemin halka arz edilerek veya edilmeden satışının gerçekleşmesini sağlar. Bu şekilde hem ulusal hem de uluslararası alanda işlem yapmak mümkündür.

¹³⁸ Hiti, *el-Mesârifî'l-İslâmiyye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 193.

¹³⁹ Hiti, *el-Mesârifî'l-İslâmiyye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 194.

¹⁴⁰ Hiti, *el-Mesârifî'l-İslâmiyye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 194.

İslâmî finansman ve bankacılığın ekonomiye olan katkılarının somut şekilde gözlemlendiği Endonezya, Malezya gibi örnekler, birçok Müslüman ülkeyi cesaretlendirmektedir. Pakistan gibi ticari bankacılık ile İslâmî bankacılığın birlikte icra edildiği karma sistemlerde bile İslâmî bankaların ekonomik büyümeye olan katkılarının açıkça gözlenebilmesi önemlidir.¹⁴¹

Son yıllarda Malezya'nın Kuala Lumpur kenti küresel bir İslâmî finans merkezine dönüşmüştür. Bu başarının temelde dört boyutu vardır: Alternatif politik ve ekonomik ağlar oluşturulması, ülke ekonomisi için yönetsel bir rol üstlenilmesi, yeni uzmanlık şekilleri yaratılması ve dini ve ekonomik anlamda birleştirici uygulamalar yapılması.¹⁴²

İslâmî finansal sistem içinde yeni bilgi ve uzmanlık şekillerinin geliştirildiği ve İslâmî finansın ülkenin çağdaşlaşmasında büyük bir rol üstlendiği görülmektedir. Malezya'nın İslâmî finans anlayışı dini yasaklarla sofistike finansal hizmetleri gerektiren ekonomik faaliyetleri uzlaştıran bir yapıdadır.¹⁴³ İslâm dininin yorumlarıyla uyumlu bir çağdaş kapitalizm anlayışı içinde katılımcılık temelinde bir finansal anlayış söz konusudur.

6.5. İSLÂMÎ FİNANSIN TEMEL İLKELERİ

İslâmî finans, İslâm hukukunun kural ve ilkelerinden türetilen ilkelere göre yürütülen finansal hizmetleri ifade eder ve bunun temel ilkeleri şunları içerir:

- 1- Ahlaki değerleri göz önünde bulundurmak
- 2- Açık ve net işlemlerle uğraşmak. Sözleşmelerin bütün biçimleri, taraflar arasında dengesizliklere neden olan aşırı belirsizlikten arındırılmış olmalı ve riskler paylaşılmalıdır
- 3- Faizsiz çalışmak. Bu sistemde faiz ve tefecilik yasaklanmış, sözleşme ve işlemlerin tüm biçimleri riba'dan arındırılmıştır.

¹⁴¹ Seda Yıldırım, "İslam Ekonomisi Modeli Kapsamında İslami Finans ve İslami Bankacılık". *Para, Bankacılık ve Finansal Sistem*, Editörler: D.Ç.Yıldırım, E.İ. Çevik, Ekin Basın Yayınevi, 2018, 398.

¹⁴² Ahmed Muhyiddin el-Selbani, "*et-Tecribetü'l-İktisadiyye el-Maleziyye et-Takvim ve'd-Dürûs el-Müstefade*", (Mısır: Külliyyetü'd-Dirâsâtü'l-İktisadiyye ve'l-Ulumü's-Siyasiyye, Camiatü'l-İskenderiyye, 2019), 90.

¹⁴³ Selbani, *et-Tecribetü'l-İktisadiyye el-Maleziyye et-Takvim ve'd-Dürûs el-Müstefade*, 97.

- 4- Finansal kaynaklarla reel değer üretmek. Paranın verimli bir şekilde kullanılması ve servetin, meşru ticaret ve varlıklara yatırım ile üretilmesi gerekmektedir.
- 5- Kar ve zararı paylaşmak.
- 6- Ortaklık esasına göre faaliyette bulunmak. İslâmî finans kuruluşları, mevduat faizi yerine kar/zarar paylaşımına göre fon sağlamakta ve bu fonları kredi olarak değil, ortaklık ya da ticaret esaslarına göre kullanmaktadır.
- 7- Para ticaretiyle ve haksız kazanç sağlayan işlemlerle uğraşmamak. Bir Müslümanın, yolsuzluk ve ahlak dışı faaliyetlerden kaynaklanan herhangi bir menfaat elde etmesi caiz değildir. Örneğin, bir Müslümanın eğlence ve kumarhanelere veya pornografik faaliyetlere ya da kitle imha silahlarına yatırım yapması caiz değildir.¹⁴⁴

İslâmî finans, genel olarak şeriatın tüm yönleri gibi, insan etkileşimlerinin süreç ve çerçeve yapısının yanı sıra toplum üzerindeki etik ve ahlaki etkisinin önemini vurgular. İslâmî finans, özelliklerini büyük ölçüde “etik yatırım yöntemleri” ve “kurumsal sosyal sorumluluklar” alanlarıyla paylaşmaktadır. Bunların tüm dünyada popülaritesi artmaktadır.¹⁴⁵ İnsanlar, servetlerinin nasıl kullanıldığını ve bu servetin getirisinin nereden geldiğini bilmenin ne kadar önemli olduğunu giderek daha iyi anlamaktadır.¹⁴⁶

Belki de en önemlisi, İslâm yoksulluğu hafifletmeyi ve zenginliği ekonomide dolaşıma sokmayı ve geri dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Zekât yükümlülüğü İslâm'ın şartlarından birini oluşturmaktadır. Basit gelir vergisinin ve hesaplanma şeklinin aksine, zekâtın hesaplanması varlıklara dayalıdır ve bu nedenle toplumda servetin yeniden dağılımını içerir. İslâm âlimlerinin açıkladığı gibi, zekât kuralları daha dinamik ve verimli yatırım ve ticari faaliyetleri teşvik eder. Zekât, Müslümanlara yoksullara karşı şefkat, merhamet ve sempati konusunda bir ders vermekle birlikte, paralarının yoksullar tarafından bilinen bir hakkı olduğu konusunda onları uyarmaktadır.

¹⁴⁴ Hiti, *el-Mesârifü'l-İslâmiye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, 195-199.

¹⁴⁵ Refik Yûnus el-Mısrî, *el-İktisadü ve'l-ahlak ve'l-fesad*, (Dimeşk: Darü'l-Kalem, 2014), 80.

¹⁴⁶ Refik Yûnus el-Mısrî, *el-İktisadü ve'l-ahlak ve'l-fesad*, 81.

6.6. İSLÂMÎ BANKALAR TARAFINDAN SAĞLANAN TEMEL BANKACILIK HİZMETLERİ

İslâmî bankalar, geleneksel ticari bankaların sağladığı bankacılık hizmetlerinin çoğunu sağlar. Bu hizmetlerin şekil ve koşullarında, bu bankaların nitelik ve amaçlarına uygun olacak şekilde bazı değişikliklerle ve bu hizmetlerden fon kaynaklarında belirtilenler dışında öne çıkanları:

a) Çek Düzenlenmesi: Bir ödeme aracı olarak düzenlenen çek, kıymetli evrak vasfına sahip senetlerden biridir. Müşterinin cari hesabının bulunduğu bankaya, çek hamiline veya belirli bir miktarı üçüncü bir kişiye ödemesi için verdiği emirlerdir. Bu tür bir işlemin şeriat açısından herhangi bir sakıncası yoktur. İki taraf arasındaki mevduat sözleşmesinin bir uygulaması olduğu ve faiz olmadığı için İslâmî bankalar bununla ilgilenir.¹⁴⁷

b) Döviz Alım Satımı: Diğer ülkelerin para birimlerine döviz denmektedir. Herhangi bir ülkenin para biriminin ülkemizdeki TL karşılığı ise "döviz kuru" olarak adlandırılmaktadır. İslâmî bankalarda döviz ticareti de yapılmaktadır. Döviz ticaretinin peşin parayla yapılması zorunludur. Alım satım akdi yapılırken tarafların bedelleri hakiki olarak ya da hükmen mübadele etmesi gerekir. Ancak banka müşterileri zaman zaman yüksek miktarda döviz almak istediklerinde bankayı arayarak kendilerine hangi kurdan işlem yapılacağını sorarlar. Bu müşteriler aynı gün içerisinde birkaç bankadan fiyat teklifi de alırlar. Eğer müşteri İslâmî uygulamalar yapan bankadan döviz almaya karar vermiş ise, çoğu defa bankalar verdikleri kura bağlı kalırlar ve birkaç saat içerisinde müşterinin parasını getirmesi durumunda söz verilen kurdan alım satımı gerçekleştirirler. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Müşteriye kurun ne olduğu ifade edildiği zaman alım satım yapılmamaktadır. Sadece birkaç saat içerisinde müşteri parasını getirinceye kadar kur sabitlenmekte ve müşteriye bu kurdan satım yapılacağı vaad edilmektedir.¹⁴⁸

c) Senetlerin Tahsili ve İskonto Edilmesi: İslâmî bir banka, alacaklıların bankaya verdiği (borç senetlerini) tahsil edebilir ve tahsil etmesi için bankaya yetki verebilir. Bu

¹⁴⁷ Seyit Ahmet Işkın, *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetimi*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012), 57.

¹⁴⁸ İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, (İstanbul: Bilge Yayınevi, 2010), s. 70-80.

hizmet karşılığında bir ücret veya komisyon alabilir ancak kambiyo senetlerinin iskonto (indirim) işlemini gerçekleştiremez.¹⁴⁹ Örneğin alacaklı, vadesi gelmemiş bir senedi (borç senedi) bankaya ibraz ederek, kalan vadesi boyunca bu değer (faydasının) bir kısmını kesmek karşılığında bankadan bedelini ödemesini isteyemez. Bu bir senet kırdırma işlemi olup faiz kapsamına girer. Bu durum katılım bankaları için helal bir kazanç yöntemi değildir. Ancak banka, senedin bedelini kesinti olmadan öderse, bunda bir sakınca yoktur.¹⁵⁰

d) Belgeli Akreditifler: Sevkiyatın gerçekleştiğini kanıtlayan belgelerin ibraz edilmesi ve bu belgelerin akreditif şartlarına uygunluğunun sağlanmasının ardından sevk edilen malın bedelinin ihracatçıya banka tarafından ödenmesi taahhüdüdür. Akreditifler uluslararası ticarete kullanılan bir ödeme şeklidir. En güvenilir yöntemlerden bir tanesidir. Akreditifler faizsiz bir ödeme şeklidir. Zaman zaman selem ve murabaha gibi ticari türden işlemlerle birlikte kullanılır ve ödeme yapılmama riskini bankaya devrederler.¹⁵¹

İslâmî banka, kredinin tamamının karşılandığı veya kredinin bir kısmının karşılanmadığı ya da müşterinin kredinin açılmasını talep etmesi halinde, kararlaştırılan komisyon karşılığında bu işlemi gerçekleştirebilir. Burada geleneksel bankalar genellikle bu durumlar için faiz alırlar. İslâm bankası böyle bir durumu, teminatsız kısmı iyi bir kredi olarak değerlendirerek veya teminatsız kısmı, üzerinde anlaşılan yüzdeye göre muşareke (kâr/zarar ortaklığı) formülü ile finanse ederek çözebilir. Murabaha finansmanı ile ithal edilen malın tamamının veya bir kısmının finanse edilmesi de mümkündür.

Ancak İslâmî bankaların sayısı ve faaliyetleri sınırlı olduğu sürece “Belgeli akreditifler” sorunu radikal ve kabul edilebilir bir çözümden yoksun kalmaktadır. Zira yerli banka akreditif” kapsamını faiz hesaplamadan kabul etse bile yabancı banka bunu kabul etmeyebilir. Tazminattan başka bir şeyi kesinlikle kabul etmez. Uluslararası İslâmî bankaların bu tür işlemleri kabul etmeleri ve bu tür zorluklar karşısında olası alternatif

¹⁴⁹ Levent Çıtak, “Türkiye’deki Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.31, (Kayseri: Temmuz Aralık 2008), 79.

¹⁵⁰ Ünal Ertem, *Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri* (Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2015), 100.

¹⁵¹ Amir b. İsa Lehy, “el-Vedâi’u’l-bankiyye fi’l-mesârifî’l-islâmiyye”, erişim: <http://elibrary.mediun.edu.my/books/SDL1862.pdf>; 27 Eylül 2018.

arayışlarını sürdürmeleri ve uygun çözümler üretmeye devam etmeleri nedeniyle belki de bu sorun yavaş yavaş ortadan kalkacaktır. Teminat hesabının maruz kaldığı veya iki katına çıktığı miktarı ayarlayarak geleneksel bankayı tazmin etmek gibi.¹⁵²

e) Teminat Mektupları: Teminat mektubu bir borcun ödenmesini garanti altına almak üzere alacaklıya verilen bir taahhüttür. Devlet veya diğer işleri ihale eden müteahhitlerin genellikle proje değerinin belirli bir yüzdesini temsil eden banka teminat mektuplarını sunmaları gerekmektedir.¹⁵³ Müteahhitler ayrıca, devlet kurumlarından veya başkalarından temin ettiği kredileri bankaya temlik etmesi karşılığında kendilerine verilen projelerin finansman sürecinin bir kısmını kendilerine sağlamak için bankalara başvurmaktadırlar. Bankalar bu ekstreleri toplar ve proje sonuna kadar yüklenicinin masraflarını finanse eder. Bankalar bu finansman için faiz almaktadır. İslâmî bankalar ise, müşterinin teminat mektubunun değerini karşılayan bir cari hesabı varsa, başvuru sahiplerine bir ücret veya komisyon karşılığında teminat mektubu (bir tür teminat) verebilirler. Aksi takdirde, banka projeyi veya bir kısmını para cezasına katılma karşılığında finanse edebilir ve cezanın tamamını ve kârdan payını (Mudaraba) veya Şeriat hükümlerine aykırı olmayan diğer herhangi bir yöntemi üstlenebilir.¹⁵⁴

f) Menkul Kıymet İşlemleri: Bu işlemler, kâr toplama ve yeniden ihraç edilenleri değiştirme gibi menkul kıymetlerin tutulmasını ve bunlara hizmet edilmesini içerir. Ayrıca şirketler adına sigortalama sürecini de takip eder. İslâmî bankalar, müşterilerinden komisyon almaları karşılığında proje sınırları dâhilinde bu işlemleri gerçekleştirebilirler. Örneğin: Projeler mubah olan bir proje ise, paylar korunabilir ve sunulabilir ancak kazançlarıyla temsil edilen belgelerin faiz menfaatler üzerinden sunulmasına izin verilmez. İslâmî banka, şirketin yapısı ve faaliyeti itibarıyla Şeriat hükümlerine bağlı olması şartıyla, bazı şirketler için hisse senedi alma sürecini de üstlenebilir.¹⁵⁵

g) Nakit Transferleri: İslâmî bankalar bu işlemi komisyon karşılığında gerçekleştirirler. Banka, finansmanın iç veya dış olmasına bakılmaksızın, ödemenin

¹⁵² Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 90.

¹⁵³ Eyman Ukayl, “Muhâsebetü ameliyyeti'l-vedâi'i'l-masrafiyyeti'l-İslâmiyye”, <https://fac.ksu.edu.sa/sites/default/files/chapter3-447.pdf>, erişim: 27 Eylül 2018.

¹⁵⁴ Emrullah Dumrul, “*Fıkhi Açıdan Altın Hesabı*”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20 (2012): 248.

¹⁵⁵ Değer, Alper, *Uluslararası Menkul İleştirme ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Uygulamalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1999, 28.

yapıldığı yer dışındaki bir yerde belirli bir tutarın ödenmesi karşılığında komisyon veya ücret alır.¹⁵⁶

ğ) Kredi Kartları: İslâmî bankalar kredi kartı sunar ve sunmuş olduğu hizmetten dolayı müşterilerinden ücret tahsil eder.¹⁵⁷

h) Elektronik Bankacılık Hizmetleri: İslâmî bankalar, telefon bankacılığı, internet hizmetleri, döviz makineleri aracılığıyla bozma, kamu faturalarının ödenmesi ve diğer gelişmiş modern bankacılık hizmetleri gibi elektronik hizmetler sağlar. İslâmî bankaların, diğer hizmet ve faydalara ek olarak, geleneksel bankalar tarafından sağlanan hizmetlerin çoğunu yerine getirebilecekleri açıktır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Işkın, *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetimi*, 121.

¹⁵⁷ Turan, Hadi. “İslâm Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9/2, (2017): 832.

¹⁵⁸ Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 90-100.

İKİNCİ BÖLÜM

FINANSAL KİRALAMA İŞLEMİNİN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK -FİNANSAL KİRALAMA- AKDİNİN TANIMI (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ)

Mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesinin (finansal kiralama) tanımı, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için birkaç başlık altında ele alınacaktır.

1.1. KİRALAMA VE MÜLKİYETİN TANIMI

İcâre, kelime olarak kira, kiraya verme anlamlarına gelir. Kira sözleşmesi anlamına gelen “İcâre” kelimesi “ecir” kelimesinden türetilmiştir. “Ecir” kelimesinin iki manası vardır: Birincisi, kira ve yapılan için ücrettir. İkincisi ise sarmak manasıdır.

“İcâre”nin terminolojideki anlamı ise şöyledir: “Kiraya vermek, menfaatin satımı, yararlanılması şer'an mübah olan bir şeyden bir bedel karşılığında belli bir süre yararlanmak üzere yapılan sözleşme.”¹⁵⁹

Mülkiyet kelimesi, mülk kelimesinden türemiş olup sağlık ve güç anlamına gelmektedir. Mülk, insanın gerek ayn olarak gerekse menfaat olarak tasarrufa salahiyetinin bulunduğu şeydir. Bir miktar para mülk olduğu gibi bir menfaat de mülktür.

Leasing kelimesi, kira ve kira kontratı anlamlarına gelen İngilizce kökenli lease sözcüğünden türemiş bir kavramdır.¹⁶⁰ Avrupa Leasing Birliği'ne (European Leasing Association) göre finansal kiralama, “belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında imzalanan ve üreticiden kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan bir

¹⁵⁹ Hamdi Döndüren, “İcare”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*. 4/ 1339.

¹⁶⁰ Aynur Arslan Polat, “Bir Özel Hukuk Sözleşmesi Olarak Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi”, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Diyarbakır, 2009), 1; Türkan Gündoğan Kırmızıtaş, *Finansal Kiralama Sözleşmesi, (6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu'na Göre)*, (İstanbul: Yetkin Yayınları, 2017) 4; Murat Topuz, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi*, (İstanbul: Adalet Yayınevi, 2017), 10.

malın, mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir sözleşme olup malın kullanımının belirli bir kira ödemesi karşılığında kiracıya bırakılmasıdır.”¹⁶¹

Finans terminolojisinde bir finansman ürünü olarak kabul edilen leasing, “bir yatırım malının mülkiyeti leasing şirketinde kalarak belirlenen kiralara karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve sözleşme süresi sonunda mülkiyetinin kiracıya geçmesini sağlayan bir finansman yöntemi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁶²

Günümüz İslâm hukukçuları yeni bir kiralama uygulaması olan leasingi birbirine yakın ama farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bu tanımların hepsinin finansal kiralamanın, menfaatin temlikinden ibaret olup malın mülkiyetinin temliki ile sona eren bir akit olması ortak noktasında birleştikleri görülmektedir.¹⁶³ Dolayısıyla finansal kiralamayı, “genellikle yeni bir akit ile aynın temliki ile sona eren menfaatin temlikinden ibaret bir kiralama sözleşmesi” şeklinde tanımlamak mümkündür.¹⁶⁴

Finansal kiralamanın konusu (mahal) genelde orta ve uzun vadeli kredilerle finanse edilebilen taşınır veya taşınmaz yatırım varlıklarıdır. Bununla birlikte sanayi makine ve ekipmanları, tıbbi aletler, inşaat makine ve donanımları, büro malzemeleri ile her türlü tezgâh ve üretim makinesi gibi kullanmakla tükenmeyen mallar da finansal kiralamanın konusu olabilir.¹⁶⁵

1.2. KİRA (İCÂRE) SÖZLEŞMESİNİN MEŞRUIYETİ VE HÜKÜMLERİ

Kira sözleşmesinin meşruiyeti Kur'an, Sünnet ve İcmâ ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'deki deliller şunlardır;

¹⁶¹ Topuz, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi*, 110; Cemal Çakan, “*Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*”, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006),3.

¹⁶² Nuray Kondak, “*İşletmelerde Finansman Sorunu ve Çözüm Yolları*”, (İstanbul: Der Yayınları, 2002,) 1.

¹⁶³ Aktepe, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 92; Ahmet İnanır, “İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mali Sözleşmeler”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2017, I, 3/7-39

¹⁶⁴ Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 135.

¹⁶⁵ Hamza Aktan, “Ticaret Hukukunun Yeni Bazı Problemleri Üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”. *1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, (Konya: Kombad Yayınları,1997), 222.

1- Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *“Boşadığınız, fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nispetinde, kendi oturduğunuz yerde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğurmalarına kadar nafakalarını verin. Onlar sizin için çocuğu emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin”*¹⁶⁶.

Bu ayete göre, boşanmış hamile bir kadının çocuğunu emzirmesi halinde çocuğun babası tarafından ücretinin verilmesine işaret etmektedir. Şayet kadın ücret mukabilinde emzirme konusunda akit yapar koca da buna rıza gösterirse akit geçerli olur ve kadın belirlenen ücreti alır. Kısaca ayette, kiralamanın helal olduğu bildirilmiştir. Allah Teâlâ erkeğin, emziren eşe ücretini vermesini emretmiş, bu nedenle emzirme kirasını helal kılmıştır. Eğer emzirme için kiralama caiz ise aynı şekilde buna benzer kiralamalar da caizdir ve aynı hükümdedir.

2- Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *“Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur.”*¹⁶⁷ Kur'an bu ayette bir kimsenin, çocuğunu emzirtmek için sütanne kiralamasında sakınca olmadığını belirtmiştir. Bu da kiralamanın meşru olduğuna delalet etmektedir.

3- Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *“Kızlardan biri, ‘Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır’ dedi. Şu’ayb, ‘Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşallah beni salih kimselerden bulacaksın’ dedi.”*¹⁶⁸

İki kızın babası, Hz. Musa'dan bilinen bir bedel karşılığında koyunlarını gütmesini istemiştir. Bu bedel, iki kızından biriyle evlenmesiydi. Hz. Musa bunu kabul etmiştir. Bu da kiralamanın o toplumda caiz olduğuna delalet etmektedir. Bizim şeriatımızda da bunu yasaklayan bir delil bulunmamaktadır. Şayet bizden öncekilerin şeriatında olan bir konuda bizim şeriatımızda aksi bir delil yok ise bu hüküm bizim için de geçerlidir.

¹⁶⁶ et-Talak, 65/6

¹⁶⁷ el-Bakara, 2/233.

¹⁶⁸ el-Kasas, 28/26-27.

4- Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: “*Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Mûsâ, ‘İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın’ dedi.*”¹⁶⁹

Bu ayete göre Hz. Musa, Hızır’a “isteseydin bu iş için bir ücret alırdın” demiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bizden önceki ümmetlerin şeriatındaki bir konu hakkında bizim şeriatımızda engelleyici bir delil olmadığı sürece o hüküm bizim için de geçerlidir.

Hadislerdeki deliller şunlardır:

1- Ebu Hureyre’nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir. “Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Üç kişi vardır, kıyamet günü ben onların hasmıyım: Benim adıma ahid verip sonra ahidini bozan kimse, hür bir kimseyi köle diye satıp parasını yiyen kimse ve bir işçiyi ücretle tutup çalıştırdığı halde ücretini vermeyen kimse.”¹⁷⁰

Nakledilen bu rivayette yer alan “bir işçiyi ücretle tutup çalıştırdığı halde ücretini vermeyen kimse” cümlesi, kiralamanın caiz olduğuna delalet etmektedir.

2- Rasulullah şöyle buyurmuştur. “*Allah’ın kitabı karşılığında alınan ücret, ücretlerin en helal olanıdır.*”¹⁷¹ Bu hadis, açık bir şekilde kiranın caiz olduğuna delalet etmektedir.

3- Hz. Aişe’nin rivayetine göre Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir, Deyloğullarından sonra Abd b. Adiyogullarından Abdullah b. Uraykıt adında birini ücretle tuttular. Ona güvendiklerinden dolayı bineklerini teslim ettiler. Üç gün sonra develeriyle beraber Sevr mağarasında buluşmak için anlaştılar.¹⁷² Bu rivayet, Rasulullah’ın da kiralama yaptığına delalet etmektedir.

4- Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “*Ücretli çalıştırdığınız kimselere ücretlerini terleri kurumadan ödeyiniz*”¹⁷³

¹⁶⁹ el-Kehf, 18/77.

¹⁷⁰ Buhârî, “İcare”, 10.

¹⁷¹ Buhârî, “Tıp”, 34.

¹⁷² Buhârî, “İcare”, 3.

¹⁷³ Ebu Muhammed Cemaluddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, ez-Zeylai, *Nasbu’r-Raye li Tahrirci Ehadisi’l-Hidâye*, (Beyrut: 1967), 4/ 97.

Âlimler kiralamanın meşruiyeti konusunda görüş birliği içindedir. Abdurrahman İbnü'l-A'sam'ın, kiralamanın caiz olmadığını söyleyen rivayeti dışında bu hususta ihtilafa düşülmemiştir. Bu konuda Muvaffakuddin İbn Kudame şöyle demektedir: “Her dönem ve her yerde ilim ehli, kiralamanın caiz olduğu konusunda görüş birliğine varmış ve icmâ etmiştir. Ancak Abdurrahman İbnü'l-A'sam', ‘Garar olduğu düşüncesiyle, bu caiz değildir’ demiştir. Kendisi burada yapılan anlaşmanın daha var olmamış bir şey için yapıldığını iddia etmiştir. Hâlbuki Abdurrahman İbnü'l-A'sam'ın bu görüşü isabetli değildir. Aynı zamanda onun muhalefeti o dönemde ve sonrasında beldelerde gerçekleşen icmânın olmasına engel değildir.”¹⁷⁴

İbni Kudame'nin dışında kiralamanın icmâ ile kabul edildiğinden bahseden diğer âlimler; İmam Şâfi' ¹⁷⁵, İbni Rüşd¹⁷⁶ ve diğerleridir. Burada kira sözleşmesi, caiz olması bakımından satış sözleşmesine kıyas edilmektedir. Nitekim satışta eşyalar üzerine sözleşme yapılırken kiralamada menfaat üzerine sözleşme yapılmaktadır. Menfaate olan ihtiyaç eşyaya olan ihtiyaç gibidir. Eşyalar üzerine sözleşme yapmak caiz olunca menfaat üzerine sözleşme yapmak da caizdir. ¹⁷⁷

1.3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ (MÜLKİYETLE SONLANAN KİRA SÖZLEŞMESİ)

İcâre, sözlükte; “*kira, kiraya verme, kiralık*” anlamlarına gelir.¹⁷⁸ Âcir: Kiraya vermek; iş vermek¹⁷⁹ ücret karşılığı malı kiraya veren taraftır. Ecr: Ücret ve mükâfat anlamına gelir, ecir verilecek ücret ki iki kısma ayrılır: Biri, ecr-i misildir ki; garazdan

¹⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/ 8.

¹⁷⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfi', *el-Umm*, thk: Rafaath Fawzy, (Mısır: Dar el-Vefa, 2001), 4/ 30.

¹⁷⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid* adlı eserinde şunu söylemektedir. “Beldelerin ve birinci neslin bütün fakihlerine göre kiralama caizdir.” Bk. İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi, İbn Rüşd (el-Hafid), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, thk. Abdülemir el-Verdi ve Casim et-Temimi, (Tahran: Merkezu'd-Diraseti'l-İlmiyye, 2010), 2/ 215.

¹⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/ 8.

¹⁷⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 6/ 157; Ayhan Yalçın, “*Sorulu-Cevaplı Kira El Kitabı*”, (Geçit Yayınevi, İstanbul. 1999), 23; Abdülkadir Arpacı, “*Kira Hukuku ve Uygulaması*”, (İstanbul: Temel Yayınları, 2002), 15.

¹⁷⁹ Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 5.

hali, yani mûcir ve müstecirle, ilgili olmayan vukuf ehlinin (bilirkişilerin) takdir edecekleri ücrettir.¹⁸⁰

Ücret: Kira, ücret, fiyat, sabit fiyat, paha; herhangi bir menfaat karşılığında alınan bedelidir. Ev veya arabayı kiraya vermek karşılığında alınan bedel örnek verilebilir¹⁸¹. Mûcir: Mûeccir de denilir. Mal sahibi, ev sahibi, bir şeyi kiraya veren kimsedir¹⁸².

İcâre işlemi esasında, kiralama süresinin bitiminde mülkiyetin kiralayana devredildiği bir sözleşme olarak açıklamak mümkündür. Klasik anlamda finansal kiralama; herhangi bir varlığın mülkiyetini almadan, sadece kullanım hakkının belirli bir süre devralınmasına imkân veren bir finansman tekniğidir.¹⁸³ Kelime kökü itibari ile finansal kiralama, İngilizce “lease” kelimesinden gelmekte olup, sözlük anlamı taşınmaz bir malın uzun vadeli olarak ve belli bir kira bedeli karşılığında bir başkasına kullanılmak üzere devredilmesi olarak açıklanmaktadır¹⁸⁴. Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu’na göre Türkiye’de leasing iki farklı şekilde uygulanabilmektedir. Kanunda bunlar, faaliyet kiralaması ve finansal kiralama olarak açıklanmıştır. Faaliyet kiralaması; daha çok, kısa süreli kiralama türüdür. Kira sözleşmesinde kapsanan dönem kiralanın varlığın ekonomik ömrünün büyük bir kısmını kapsamaz. Sözleşme belirtilen bir süre için yapılmaktadır.¹⁸⁵ Terim olarak ise, “cinsleri ve miktarları belli olan bir menfaati belli bir bedel karşılığında satmak ve süresi sona erince ya o menfaati geri almak veya icâreyi yenilemek” anlamına gelmektedir¹⁸⁶. İcara, geleneksel anlamdaki bankacılık sisteminin finansal kiralama faaliyetlerine benzetmekte olup, doğrudan satış yerine, kiralama süresi sonunda mülkiyetin alıcıya geçmesidir¹⁸⁷.

¹⁸⁰ Ali Haydar, *Dürrü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul, Hukuk Matbaası, 1330 H, 1/ 919, Mecelle, Madde: 414.

¹⁸¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6/ 155.

¹⁸² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/ 155.

¹⁸³ Ali Tuğlu; Özkan Atila, *Finansal Kiralama İşlemleri*, (Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 2007), 25

¹⁸⁴ Uydacı Sıla, *Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 75.

¹⁸⁵ Çakan, “*Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*” 92.

¹⁸⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 157; Yalçın, “*Sorulu-Cevaplı Kira El Kitabı*”, 23; Arpacı, “*Kira Hukuku ve Uygulaması*”, 15; Mehmet Sedik Kayar, *İslâm Hukukunda İcâre Akdi*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 5

¹⁸⁷ Sadi Uzunoğlu, *Yeni Finansman Teknikleri*, (İstanbul: Strata Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, 1998), 32.

İcâre; iş karşılığı verilen şey, amelin ivazı demektir. Ayrıca daha yaygın bir biçimde kiralamak anlamında da kullanılmaktadır. Zuhaylî icâreyi, cinsi ve miktarları belli bir varlığı, belirli bir tutar karşılığında satmak, sözleşme süresi bitiminde ise geri almak veya sözleşmeyi yenilemek olarak tanımlamıştır.¹⁸⁸ Günümüzde icâre sözleşmeleri geleneksel finansal kiralama sözleşmeleri yerine faizsiz finans kuruluşları tarafından müşterilerine sunulan bir bankacılık hizmeti haline gelmiştir.

İcâre Muntehiye Bittemlik Akdi, kiralama işlemine konu varlıkların yasal mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devriyle sonuçlanan kira sözleşmeleri olup aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilir:

1-Hibe yoluyla icâre muntehiye bittemlik(Yasal mülkiyetin bedelsiz devredilmesi).

2-Yasal mülkiyetin kiralama süresi sonunda sembolik bir bedel ya da kiralama sözleşmesinde belirtilen başka bir tutar karşılığında devredildiği (satış) icâre muntehiye bittemlik.

3-Yasal mülkiyetin kiralama süresinin bitişinden önce kalan icâre taksitlerine eşdeğer bir bedelle devredildiği (satış) icâre muntehiye bittemlik.

4- Kiralamaya konu varlığın yasal mülkiyetinin kademeli olarak devredildiği (satış) icâre muntehiye bittemlik.¹⁸⁹

“Standartta kiralama işlemleri, faaliyet icâresi ve İcâre muntehiye bittemlik olarak ikiye ayrılmıştır. Faaliyet icâresi, kiralanan varlığın kira süresi sonunda sahipliğinin kiracıya geçmediği, kiralayan kuruluştaki kaldığı sözleşmelerdir. İcâre muntehiye bittemlik, kiralanan varlığın mülkiyetinin kira süresi sonunda çeşitli şekillerde kiracıya devrolduğu sözleşmelerdir. Buna göre, faaliyet icâresi ile icâre muntehiye bittemlik arasındaki temel fark kiralamaya konu olan varlığın mülkiyetinin kiralama süresinin sonunda kiracıya geçip geçmemesidir. Faaliyet icâresinde varlığın kiralama süresi sonunda kiracıya geçmesine ilişkin bir taahhüt yokken, İcâre muntehiye bittemlikte varlığın mülkiyeti, dört farklı şekilde kiracıya geçebilmektedir. İcâre muntehiye

¹⁸⁸ Zuhayli, *el-Ukûdu'l-Müsemmat fî-Kânûni'l-Muâmelâti'l-Medeniyyeti'l-İmârâtî ve'l-Kânûni'l-Medenî el-Ürdünî*, (Beyrut: Darul Fikr, 2014), 53-55.

¹⁸⁹ Ebu'l-Leyl, İbrahim ed-Desûkî, *el-Bey'u bi-t-Taksit ve'l-Büyu'u'l-İ'timâniyyeti'l-Ukhrâ*, (Kuveyt: Kuveyt Üniversitesi, 1984), 1/ 32-34.

bittemlike göre kiralanın varlığın mülkiyeti; bedelsiz (hibe yoluyla), sembolik bir bedel karşılığında, sürenin bitmesinden önce kalan kira taksitlerine eş bir tutarla satılması yoluyla ve son olarak yasal mülkiyetin kademeli devri yoluyla kiracıya geçmektedir.¹⁹⁰

1.4. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Bu sözleşme 1846 yılında İngiltere'de Hire-Purchase adı altında ortaya çıkmıştır. Bu sözleşme ilk olarak müzik aleti satıcılarından birinin bu aletleri birkaç taksite bölünmüş fiyatlarla satmasıyla ortaya çıkmıştır. Satışlarını teşvik etmek ve tam fiyatı almasını sağlamak amacıyla alışılmış satış sözleşmesi şekline başvurmamış, aksine, sözleşme, kiralama süresi sonunda kiracının makineye sahip olma hakkıyla birlikte, satıcının kendisi için belirtilen tam fiyatı ödeyeceği bir kiralama şeklinde akdedilmiştir.¹⁹¹

Daha sonra bu sözleşme yayılarak şahıslardan fabrikalara taşınmıştır. Fabrikalardan bu sözleşmeyi ilk uygulayan İngiltere'deki Singer Dikiş Makinaları Fabrikası oldu. Bu uygulama; belirli bir miktarın taksitle ödenmesinden sonra kiralanın makinelere sahip olma imkânını içeren bir kira sözleşmesi şeklindeydi. Daha sonra bu sözleşme yayıldı ve özellikle kömür ve taş ocağı şirketlerinin araçlarının satın alınmasını finanse etmek için kurulan demiryolu şirketleri tarafından kullanıldı. Bu işletmeler kendi hesaplarına araç satın alıp, kira-satış sözleşmesiyle kömür madenlerine teslim etmekteydiler. Bu şekilde kiracı kararlaştırılan taksitlerden birini ödemediği takdirde, kiraya verenin hakları korunmakta ve kiracıya verilen malların geri alınması sağlanmaktadır.¹⁹²

Daha sonra bu sözleşmenin müteahhitlik firmalarına ve diğerlerine de yayılmasıyla önemi arttı. Nitekim bilahare Leasing sözleşmesi olarak 1953'te Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıktı. Bilahare 1962'de Credit Bail adı altında Fransa'da ortaya çıktı.¹⁹³

¹⁹⁰ Yusuf Kaya; Mehmet Utku, “Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 8 (Ffms 8 İcare Ve İcare Muntehiye Bittemlik) Çerçevesinde Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, (Aralık, 2021), 23/4, 698.

¹⁹¹ Desûkî, *el-Bey 'u bi-t-Taksit ve 'l-Büyu 'u 'l-İ 'timāniyyeti 'l-Ukhrâ*, 1/ 32-34.

¹⁹² Toroslu, M. Vefa, *Leasing İşlemleri ve Muhasebesi*, (İstanbul, Etibank Yayınları, 1998), 82.

¹⁹³ Tevfik Hasan Ferec, *Akdü 'l bey 'i ve 'l Mukāyadati*, (Kuveyt: Dar en-Nahda el- Arabia, 1968), 35.

Bu sözleşme, yani İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdi (Mülkiyetle Sonlanan Kira Sözleşmesi) yeni bir kiralama durumu olarak kabul edilir. Bununla birlikte, sözleşmenin iki orijinal tarafı- kiralayan ve kiracı- arasında üçüncü bir kişinin müdahalesinde temsil edilen yeni bir hal aldı. Bu üçüncü taraf, genellikle endüstriyel ve inşaat ekipmanı ve malzemesi olan belirli fonları satın alarak sözleşmeyi finanse eden taraftır. Daha sonra aralarında mutabık kalınan bir süre için kendileriyle sözleşme yapanlara kiralar. Bu, projeyi finanse eden finans kuruluşunun finansman için harcadığı meblağları alabilmesi için nispeten uzun bir süredir. Anlaşılan sürenin sonunda, kurumla sözleşme yapan kiracı arasında birkaç seçenek bulunmaktadır:

- 1- Kiralanan eşyanın sahibine iade edilmesi.
- 2- Kira süresinin başka bir dönem veya dönemler için uzatılması.
- 3- Daha önce kira taksitleri olarak ödediği meblağları dikkate alan bir bedel karşılığında mal sahibi olunması

Bu durumda veya bu kiralama (Leasing) sözleşmesinde yeni olan, kiraya verenin, kiralanacak varlığın veya malın sahibi olmayıp, özellikle bu amaç için satın almasıdır.¹⁹⁴

Daha sonra bu sözleşme, İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdini temel faaliyetlerinin bir parçası haline getiren İslâmî bankalar aracılığıyla İslâm ülkelerine girmiş ve bu sözleşmeyi ilk uygulayan İslâmî banka, Malezya İslâmî Bankası olmuştur.

Mısır Kalkınma Bankası, International Finance Corporation ve Amerikan şirketi Manova Education Leasing ile ortaklaşa, Mısır'da İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdine dayalı kiralama konusunda uzlaşarak bir şirket kurmuştur. Bu sözleşme Kuveytte, Kuwait Finance House tarafından da uygulanmıştır.¹⁹⁵

Ayrıca İslâm Kalkınma Bankası, İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdini yatırım operasyonlarının bir parçası haline getirdi. 1977 yılında bu sözleşmeyi uygulamış ve bilahare yirmiden fazla İslâm ülkesi bu sözleşmeden yararlanmıştır. Suudi Arabistan

¹⁹⁴ Toroslu, M. Vefa, *Leasing İşlemleri ve Muhasebesi*, 90.

¹⁹⁵ Toroslu, M. Vefa, *Leasing İşlemleri ve Muhasebesi*, 2.

Krallığı'nda şu anda birçok banka ve şirket bu sözleşmeyi uygulamakta olup, toplumun birçok üyesi buna yönelmiştir.¹⁹⁶

Türkiye'de finansal kiralamanın geçmişi çok uzun olmamasına rağmen hızla gelişmiştir. Finansal kiralama, 1977 yılında sanayi şirketlerinin yatırım ihtiyaçlarını Arap bankalarından kredilerle karşılamasıyla tanınmaya başlandı. Bu sürecin ardından 16 Aralık 1983 tarih ve 83/7 506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile finansal kiralama ülkemiz mevzuatına girmiştir. Kararda, yatırım şirketlerinin ihtiyaç duydukları varlıkları satın almanın yanı sıra bu varlıkları kiralayabileceklerine de değinildi. Bu kararlar birlikte Türkiye mevzuatında ilk kez açık bir şekilde olmasa da leasingden bahsedildi. Finansal kiralama işlemlerine açıkça atıfta bulunan kanun 28 Haziran 1985 tarih ve 3226 sayılı kanun'dur.¹⁹⁷

1.5. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNDE İCAP-KABUL (SÎĞA)

İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdi (Mülkiyetle Sonlanan Kira Sözleşmesi), modern çağda ortaya çıkan bir sözleşmedir. Bu nedenle önceki fakihler bu konuda bir şey söylememişlerdir. Çağdaş fakihlere gelince; bu sözleşme hakkında yazarların çoğu onun belirli bir tanımından bahsetmemiş ve çok azı bu sözleşme hakkında bir tanımda bulunmuştur. Vehbe Zuhaylî, İcâre Müntehiyye Bittemlik sözleşmesini şöyle tanımlamıştır: “Ev ve teçhizat gibi bazı nesnelerin belirli bir süre için, genellikle kirasını aşan bilinen bir ücret karşılığında intifa hakkına sahip olmak. Dönem sonunda veya kiranın tüm aidatlarını veya taksitlerini ödedikten sonra yeni bir sözleşme ile daha önce sahip olma taahhüdüne dayanarak kiraya verenin kiralanan mülkün mülkiyetini kiracıya vermesidir”¹⁹⁸

Muhammed Zuhaylî de bunu şöyle tanımlamıştır: “İki kişinin kira sözleşmesi imzalayıp kirayı taksitli ödemesi, ancak kirayı belirli bir süre veya birkaç taksitle

¹⁹⁶ bk. Desûkî, *el-Bey' u bi-t-Taksit ve 'l-Büyu' u 'l-İ'timāniyyeti 'l-Ukhrā*, 32-34; Halid b. Abdullah el-Hafi, *el-İcaratu 'l-Müntehiyye bi't- Temliki fi Dav'i 'l-Fıkhi 'l-İslāmi*, 2, bs., thk, Khalil Nasar, (Riyad: Malik Suud Üniversitesi, 1999), 62-65.

¹⁹⁷ Nuray Ergül ve Sezai Dumanoglu, *Finansal Kiralama*, (İstanbul: Der Yayınları, 2003), 63-64.

¹⁹⁸ Vehbe Zuhayli, *el-Muamelatü 'l-Maliyyetü 'l-Muāsıra*, (Beyrut, Daru'l-Fikr, 2002.), 394.

zamanında ödemeye devam etmesi halinde sözleşmenin satış sözleşmesine dönüşmesidir.”¹⁹⁹

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdini tanımlayan bir diğer kişi de Halid b. Abdullah el-Hafi'dir. Kendisi bu akdin tanımıyla ilgili şunları söylemiştir: “Belirli bir süre içinde kiracı tarafından taksitler halinde ödenen belirli bir kira karşılığında birinin başka belirli bir malı kiraladığı, ardından malın mülkiyetinin son taksitinin ödenmesiyle yeni bir sözleşmeyle kiracıya geçtiği iki taraf arasında yapılan sözleşmedir.”²⁰⁰

Bu akid şu şekilde de tanımlanmıştır. “Bilinen bir süre için, bir eşyanın menfaatinin mülkiyetini sağlamak ve bunun bilinen bir takas karşılığında özel bir durumla eşyanın mülkiyetini sağlamanın takip etmesidir”²⁰¹ “Bilinen bir süre için bir eşyanın menfaatinin mülkiyetini sağlamak” sözüyle kastedilen, kiralamaktır. “Bilinen bir takas karşılığında özel bir durumla eşyanın mülkiyetini sağlamanın takip etmesidir” sözü ile kastedilen de satıştır.

İcâre sözleşmesinin ilk şartı, varlığın sahibi tarafından yapılan bir teklif ve kiralayanın da kabul beyanlarının yazılı veya sözlü bir şekilde ifade edilmesidir. Yani tarafların icap ve kabul beyanlarının bulunmasıdır. Diğer çeşitli İslâmî finansal sözleşmelerde olduğu gibi, İcârede de sözleşme konusu dışında meydana gelebilecek bir olay veya şarta bağlı olarak sözleşme yapılamaz.²⁰²

İcâre sözleşmesinin ikinci şartı, ayırt etme gücüne sahip iki tarafın varlığıdır. Her iki tarafın da karar verme yeti ve yetkisine sahip olması, ayrıca tarafların yapılan sözleşmeyi onaylaması gerekir.

1.6. İCÂRE MÜNTEHIYE BİTTEMLİK AKDİNİN ŞEKİLLERİ

İcâre Müntehiye Bittemlik akdinin uygulanan yaygın şekilleri şunlardır.

Birinci şekil: Sözleşmenin, kiralanan şeyin -kiracı isterse- bu kiralanan şey için belirlenen süre içinde, fiilen kira taksitleri olarak ödenen tutarlarda temsil edilen bir bedel

¹⁹⁹ Salih Humeyd el-Ali, Basil, Mahmud el- Hafi, *Nazariyatü'l-Akdi fî'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi ve Tatbikatiha'l-Muasira*, (Şam: Daru'l-Yemame, 2008), 66.

²⁰⁰ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 60.

²⁰¹ Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu'l-Müntehiyye bi't- Temliki fî Dav'i'l-Fıkhi'l-İslâmi*, 2019, 14.

²⁰² Desûkî, *el-Bey'u bi-t-Taksit ve'l-Büyu'u'l-İ'timâniyyeti'l-Ukhrâ*, 39-44.

karşılığında, kiralanan şeyin mülkiyeti ile biten bir kira sözleşmesi olarak düzenlenmesidir. Kiracı, yeni bir sözleşme akdetmesine gerek kalmadan, son taksidi ödenir ödenmez otomatik olarak kiralanan şeyin maliki olur.

Sözleşmenin taslağı şu şekilde gösterilebilir: Bu malı her ay -ya da şu kadar yıl- ücret karşılığı kiralarsınız. Örneğin, bir kimse -beş yıllık bir süre için- bu taksitlerin hepsini beş yıl içinde ödersen bu yıllarda ödediğiniz kira taksitleri karşılığında kiralanan mal sana ait olur diğer kişi de “kabul ettim” der. Bu, kira taksitleri dışında bir bedel ödemedi mülkiyetle biten bir kiralama dır.²⁰³

İkinci şekil: Kiracının, kiralama süresi sonunda kiralanan mülke belirli bir bedel karşılığında sahip olma hakkı olması şartıyla kiracının, kiralanan maldan belirli bir ücret karşılığında belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar.²⁰⁴

Üçüncü şekil: Kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar. Kiraya veren, kiracıyı -kiracının kira taksitlerini belirlenen süre içinde ödemesi halinde- sözleşme sonunda kiralanan malı, belirli bir bedel karşılığında kiracıya satma vaadi olarak kabul eder.

Sözleşmenin taslağı aşağıdaki gibi gösterilebilir: “Bu malı, ay ya da yıl karşılığında sana kiraladım. Örneğin, tüm kiralama taksitleri belirtilen süre içinde ödenirse size satacağıma dair bağlayıcı bir söz verdim. Diğer kişi de “Kabul ettim” der. Bu şekildeki sözleşme, kiralamanın satış vaadi ile ilişkilendirilmesidir.²⁰⁵

Dördüncü şekil: Kiraya veren, kiralanan malın sözleşme sonunda kiracıya hediye edilmesi konusunda -kiracının kira taksitlerinin ödemesini belirlenen süre içinde yerine getirmesi halinde- kiracıyı bağlayıcı bir taahhüt olarak kabul etmesi şartıyla kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar.

Sözleşmenin taslağı şu şekilde gösterilebilir: “Bu malı ay veya yıl karşılığında sana kiraladım. Örneğin; tüm kiralama taksitlerinin belirtilen süre içinde ödenmesi

²⁰³ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 75- 95.

²⁰⁴ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 75- 95.

²⁰⁵ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 75- 95.

durumunda size hediye vereceğime dair bağlayıcı bir söz veriyorum. Diğer kişi de “Kabul ettim” der.

Bu şekildeki sözleşme, kira sözleşmesinin bir hediye vaadi ile ilişkilendirilmesidir.²⁰⁶

Beşinci şekil: Kiraya verenin, kiralama süresi sonunda kiracıya üç tercihten birisini seçme hakkını vereceği vaadi ile kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar. Bu üç tercih şu şekildedir;

Birincisi: Sözleşme bedeli belirlenmişse kira taksitleri veya sözleşme sonundaki piyasa fiyatları gibi daha önce ödenen tutarları dikkate alan bir fiyatla mal sahibi olmak.

İkincisi: Kira süresinin başka bir süre için uzatılması. **Üçüncüsü:** Kiralanan malın sahibine ve kiralanan kuruma iade edilmesi.²⁰⁷

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi (Mülkiyetle Sonlanan Kira Sözleşmesi)nin bu beşinci şekli, kiralama (Leasing) sözleşmesine yakındır.²⁰⁸

1.7. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİ ÜZERİNE FİKHİ GÖRÜŞLERİN TARTIŞILMASI

İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdinin ortaya çıkardığı bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunları şöyle zikretmek mümkündür.

Birinci Sorun: Satış Sözleşmesinin Gelecek Bir Şartla Askıya Alınması Konusu.

Âlimler bu hususta ihtilaf etmişlerdir. Bir görüşe göre satış sözleşmesini gelecekteki bir şarta bağlamak caiz değildir. Bu yaklaşım âlimlerin genelinin (cumhurun) görüşüdür.²⁰⁹ Bu görüş sahiplerine göre sözleşmede ifade edilen şart, sözleşmenin gereksinimine aykırıdır. Sözleşmenin gereksinimi, anında olması ve askıda olmamasıdır.

²⁰⁶ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 75- 95.

²⁰⁷ bk. Hasan Ali eş- Şâzelî, “*el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temlikî*”, *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kuveyt, (4/5), 1988, 2613-261; Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 66-70.

²⁰⁸ Hafi, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 75- 95.

²⁰⁹ bk. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Tebyînu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, (Kahire: Daru'l-Emiriya 1314), 5/ 44; Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdurrahman es-Mısrî el-Karâfî, *Envâru'l-Burûk fî Envâi'l-Furuk*, thk. Halil el-Mansur, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İmiyye, 1998), 1/ 229; Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri en-Nevevi, *el-Mecmu' Şerhu'l Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib

Diğer görüşe göre satış sözleşmesini gelecekteki bir şarta bağlamak caiz ve geçerlidir. Bu, İbn Teymiye'nin görüşüdür.²¹⁰ İbn Teymiyye görüşünü şu delillerle desteklemiştir:

1- Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre Rasulullah, Mute savaşında Zeyd b. Harise'yi ordunun komutanı olarak tayin etti ve şöyle buyurdu: Eğer Zeyd b. Harise vefât ederse yerine Câ'fer b. Ebî Tâlib geçsin. Câ'fer b. Ebî Tâlib de vefât ederse, Abdullah b. Revaha onun yerine geçsin."²¹¹ Rasulullah bu sözünde komutanlığı gelecek bir iş üzerine bağlamıştır.

2- Şartlarda ve sözleşmelerde asıl olan mubahlık ve geçerliliğidir.

Bu konuda tercih edilen görüş, ikinci görüştür.

İkinci Sorun: İki Vasfın (anlaşmanın) Bir Vasfı Altında Toplanması

Rasulullah, iki vasfın bir vasfı altında toplanmasını yasaklamıştır.²¹² Ancak burada iki vasfı (satış ve kiralama) bir araya gelmiş midir? Bunun cevabı elbetteki hayır olacaktır. Çünkü satış anlaşması kiralama anlaşmasından ayrıdır. Bu da sözleşmenin şer'î boyutu açısından dır.

Üçüncü Sorun: Hediye Akdinin İleri Bir Şartla Askıya Alınması

Âlimler bu meselede fikir ayrılığına düşmüştür. Bu konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir. Bir görüşe göre hediye akdini geleceğe şart koşturmak caiz değildir. Çünkü sözleşmelerde temel ilke, sözleşmelerin icra edilmesidir. Bu Hanefî²¹³, Şâfiî²¹⁴ ve Hanbelîlerin²¹⁵ görüşüdür.

Mutî, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1999), 9/ 249; İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî-Abdülfeţâh Muhammed, (Kahire, Dâru Hecr, 1993), 11/ 249.

²¹⁰ bk. Alaüddîn Ebu'l Hasan, *Ahbârü'l İlmîyye min'el İhtiyârâtı'l Fıkhiyye min Fetavâ Şeyhi'l İslâm İbn Teymiyye*, 276.

²¹¹ Buhârî, "Megazî", 44.

²¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Dimaşk: Müesssetü'r-Risâle, 1995), 6/ 324.

²¹³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 6/ 184.

²¹⁴ bk. Ebu Yahya Zeynüddin Zekerîyyâ b. Muhammed b. Ahmed Zekerîyya el-Ensârî, *Esna'l Metalib fî Şerhu Ravzi't Talib*, thk. Muhammed ez Zuhri el Ğamravi, (Mısır: Meymeniyye Yayınevi, H 1313), 2/479.

²¹⁵ bk. İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/ 250.

Diğer bir görüşe göre hediye akdinin gelecek bir şartla askıya alınması caizdir ve bunda bir sakınca yoktur. Eğer ki –tercih edilen görüşe göre- satış sözleşmesi gelecek bir zamana askıya alınması caiz ise hediye konusunda caiz olması daha evladır. Çünkü bağış sözleşmeleri takas sözleşmelerinden daha geniştir.

Dördüncü Sorun: Vaadin Hükmü ve Yükümlüğü

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinin bazı şekilleri taahhüde dayanır. Bu taahhüdün yerine getirilmesi zorunlu mudur, değil midir? Âlimler bu konuda fikir ayrılığına düşmüştür.

Birinci görüş: Vaadin yerine getirilmesinin makbul olduğudur. Bu Şâfiî ve Hanbelilerin görüşüdür. Bu görüş sahiplerine göre, her ne kadar verilen vaadin yerine getirilmesi dinen emrolunan olsa da yerine getirme zorunluluğu yoktur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Güçsüzlere, hastalara ve sarfedecek bir şeyi bulunmayanlara, Allah ve Peygamberine bağlı kaldıkları müddetçe sorumluluk yoktur. İyi davrananlara sorumluluk olmaz. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.”*²¹⁶

İkinci görüş: Bir şarta bağlı ise vaadin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu Hanefilerin görüşüdür.²¹⁷ Buna göre satış, şartsız zikredilir ve daha sonra tarih esas alınarak şart koşulmuşsa, satış caizdir. İnsanların buna ihtiyacı olduğundan vaadin yerine getirilmesi gerekir. Bu hususta esas aldıkları kural da şudur: “Bir şarta bağlanarak yapılan vaatlerin, şart yerine geldiğinde vaadin de yerine getirilmesi gerekir.”²¹⁸

Üçüncü görüş. Vaad bir sebebe dayanıyor ve vaad edilen, vaadin bir sonucuysa vaadin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu Mâlikîlerin görüşüdür.²¹⁹ Mâlikîler görüşlerini, şu kaide ile delillendirmişlerdir: *“İslâm’da zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur”*²²⁰

²¹⁶ et-Tevbe, 9/91

²¹⁷ Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 30.

²¹⁸ Ahmed b. Muhammed ez-Zerka, *Şerhu'l Kavaidi'l-Fıkhiyye*, 2.b, (Dimeşk, Daru'l-Kalem, 2012), 211.

²¹⁹ Ali Hafi, *Nazariyatu'l-Akdi fi'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi ve't-Tatbikatiha'l-Muasirati*, (Dimeşk: Daru'l Yamama, 2008), 25.

²²⁰ İbn Mace, “Ahkâm”, 17

Dördüncü Görüş: Verilen vaadin yerine getirilmesidir. Bu görüş, İbn Teymiyye'nin tercih ettiği görüş olup görüşlerini aşağıdaki delillerle savunmuştur.

a-“Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.”²²¹

b-“Yine o müminler emanetlerine ve ahitlerine sadakat gösterirler”²²²

c-“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.”²²³

d-Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur.“Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder, söz verdiği zaman sözünde durmaz.”²²⁴

Bu deliller vaadin yerine getirilmemesinin haram olduğuna delalet etmektedir. Tercih edilen görüş ise vaadin yerine getirilmesi gerektiğidir.

Beşinci görüş: Vaadin yerine getirilmesi kesinlikle zorunlu olup vaad edenin verdiği vaadi yerine getirmesi istenir. Bu görüş, Kufe kâdısı İbn Şübrüme'nin görüşüdür.²²⁵

Böylece, yukarıdakiler aracılığıyla, Hanefîlerin ve Mâlikîlerin, daha önce bahsettiğimiz koşullara göre, akitlerde vaatlerin bağlanmasına izin verdiklerini görüyoruz. Burada sözleşmeyi uygulama yükümlülüğünü kanıtlama imkânı buluyoruz ve sözleşme buna göre geçerli oluyor.

Beşinci Sorun: İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi ile Satılan Malın, Bey'û'l-İyne Satışına Dönüşüp Dönüşmemesi

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi ile satılan mal, iki sözleşme içermektedir:

1- Mülk sahibi ile alıcı arasındaki satış sözleşmesi.

²²¹ el-Maide, 5/1

²²² el-Mü'minun, 23/8

²²³ es-Saff, 61/2-3

²²⁴ Buhârî, “İman”, 33.

²²⁵ Ali Hafi, *Nazariyatu'l-Akdi fi'l-Fikhi'l-İslamiyyi ve't-Tatbikatiha'l-Muasirati*, 25.

2-Yeni malik ile ilk malik olan kiracı arasında yapılan kira sözleşmesi. Bunlar iki ayrı sözleşme olup, her biri başlangıçta caizdir ve gördük ki “bir satışta iki satış” kuralı onlar için geçerli değildir.

Ayrıca Fıkıh Şurası, İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinin kiralama olarak görülmesine izin vermektedir. Bu nedenle İyne satışının bu şekilde gerçekleşmesi mümkün değildir. İyne satışında, satış önceki satış sözleşmesi üzerine kurulduğu için bu şekilde gerçekleşmemektedir. Kurulun fetvasına göre işlemde müteakip satış sözleşmesi yoktur, ancak bir kira sözleşmesine dayanır ve içindeki mülkün mülkiyetinin kiracıya geçmesi mümkündür ve kiralamanın tüm hükümleri onun için geçerlidir. Ayrıca “Kiralanan malı kira ile sahibine vermenin caiz olup olmadığı konusunda İmam Mâlik’in Caizdir”²²⁶ dediğini belirtmemiz gerekmektedir.

Altıncı Sorun: Menfaat Şartı

Ölçüler konusunda geçtiği gibi satış sözleşmelerinde asıl olan şartların geçerli olmasıdır. Delil ise Allah Teâlâ’nın şu sözüdür: “*Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin.*”²²⁷ Akdi yerine getirmek; hem akdi hem de vasıflarını yerine getirmektir. Akdin vasıflarından biri de şartıdır. Bir diğer delil ise Ebu Hureyre’nin şu rivayetidir. Rasulullah şöyle buyurmuştur: “*Müslümanlar şartları üzerinedir.*”²²⁸

Satıştaki şartlar dört bölüme ayrılmıştır.

Birinci Şart: Sözleşmenin gerektirdiği şarttır. Bu şart, ittifak ile geçerlidir. Bu sebeple âlimler onu kısaltmalarla zikretmezler, bilakis uzatarak zikrederler ve böyle bir şartı zikretmek sadece bir açıklama ve tasdik meselesidir. Örneğin: fiyatın hemen olmasını şart koşturmak. Eğer satıcı: “Evi size satacağım, ancak fiyatın hemen ödenmesi şartıyla” diyerek şart koşarsa, buna gerek yoktur. Çünkü sözleşme fiyatın ertelenmesini değil, acil olmasını gerektirir.

²²⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2./215.

²²⁷ el-Maide, 5/1.

²²⁸ Buhâri, “İcare”, 14.

Ayrıca alıcı “arabayı şimdi almam şartıyla sizden alıyorum” derse bu da sözleşmede yer alan bir durumdur. Temel ilke satıcının malın zilyetliğini hemen almasıdır. İsterse geciktirmek için şart koşabilir.

İkinci Şart: Maslahat şartı. Bu şart müctehidlerin icmâsıyla geçerlidir.

Örneğin: ipotek, garanti veya kefil şartı. Bu şartların hepsi geçerlidir. Sanki alıcı “Ben fiyatın daha sonra teslim edilmesini şart koşuyorum” demesine mukabil satıcının “İpotek vermeniz şartı ile” demesi gibidir.²²⁹

Üçüncü Şart: Satışta veya fiyatta tarif şartı. Bu da müctehidlerin icmâsıyla geçerlidir. Satıcının arabayı alırım ancak hızı, lastikleri, motor gücü şu şekilde olursa demesi gibi. Bunların hepsi geçerli şartlardır ve müctehidler de bu hususta ittifak etmişlerdir.²³⁰

Dördüncü Şart: Menfaat şartı. Müctehidler bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Meselâ, satıcının arabayı bir iki gün kullanmak şartıyla sana satarım veya menfaat satıcıya aittir demesi gibi. Veya alıcının da arabayı yıkamanız veya arızasını gidermeniz şartıyla sizden satın alırım demesi gibi.²³¹

Bu şartın hükmü konusunda müctehidler ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda en sınırlı olanı, Şâfiî mezhebidir. Onlar hiçbir şarta cevaz vermemektedir. Hanbeliler sadece bir şartı kabul ederler. Bu şart, ister satışta isterse de satıcıda olsun, bir şart koymak geçerlidir ve iki şartın birleştirilmesi caiz değildir. Nitekim Rasulullah şöyle buyurmuştur: “*Karz verme şartıyla yapılan satış, bir satışta iki şart koymak yoktur...*”²³² Buna göre menfaat şartlarından ikisinin bir araya gelmesi caiz değildir.

Mâlikîler; “satışta az şart koşulması caizdir, çok şart ise caiz değildir” demişlerdir. Hanefîler ise “eğer ki insanlar bununla muameleyi alışkanlık haline getirmişse caizdir, getirmemişse caiz değildir” demişlerdir. Bu konuda müctehidlerin hüküm olarak en geniş

²²⁹ Gamze Turan, “Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, S.66, 28.

²³⁰ Burcu Aslan, *Garanti Sözleşmeleri*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, 31.

²³¹ Turan, Gamze: “Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”, S. 66, 28.

²³² Buhârî, “İcare”, 14.

davrananları İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'dir. Bu da Hanbelilerden gelen bir rivayettir. Tercih edilen görüş, caiz olan şartların geçerli olmasıdır. Arabayı tamir edip, yıkayıp kontrol ettirmen şartıyla senden alırım...vb" denirse bu caizdir ve bunda bir mahzur yoktur. Cabir'den rivayet edildiğine göre Rasulullah satmış olduğu deve için Medine'ye kadar taşınması şartını koşturmuştur. Bu sebeple, satış işleminde sunulan şartlar caiz olduğu müddetçe geçerlidir.²³³

Yedinci Sorun: Sözleşmede Sözleşme Şartı.

Bununla ilgili iki hususu anlamalıyız. Birincisi, bir sözleşmede başka bir sözleşmenin şart koşulması meselesi. İkincisi, iki sözleşmeyi bir vasıf altında birleştirmek. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Mesela, sana arabayı sattım, evi de iki yüz bin liraya kiraya verdim gibi. Ticaret ile kiralamayı bir fiyat altında toplamak caizdir. Bunu caiz görenler, Hanbelîler ve Mâlikîlerdir. Ancak ilerde geleceği üzere, İcâre müntehiyye bittemlik akdi (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi) buna dâhil değildir.²³⁴

İcâre müntehiyye bittemlik akdi, bir mal üzerine iki sözleşmenin gerçekleşmesidir. Burada iki sözleşme iki mal üzerine gerçekleşmiştir. Ancak tek fiyat, ikisini bir araya getirmiştir. İslâm Fıkıh Komitesi ve Suudi Arabistan'daki Âlimler Konseyinin yasaklamış olduğu İcâre müntehiyye bittemlik akdi (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi), bir mal üzerine satış ve kiralamada iki sözleşmenin gerçekleştiği şeklidir. Böyle bir işlem caizdir.

İki sözleşmeyi bir vasıf altında birleştirmek caizdir, bir mahzuru yoktur. Şayet aralarını ayırmak istersek fiyatı taksitlendiririz. Ancak sözleşmede sözleşmeyi şart koşturmak caiz olmayıp yasaklanmıştır. Örneğin, arabayı bana kiralaman şartıyla evi sana sattım ya da evini bana satman şartıyla arabayı sana kiraya verdim şeklindeki şartlar.

Bu şekilde bir şartı Hanbelîler yasaklamıştır. Müctehidlerin çoğunun görüşü de bu yöndedir. Bu konudaki deliller şunlardır.

²³³ Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 14; Gupta, N. "Differences in Accounting Treatment of Ijarah A Case Study of UAE Islamic Banks", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, (Birleşik Arap Emirlikleri, (8/3), 2015), 369-379; Hanif, M. "Ijarah Accounting: A Comparison of Conventional IAS-17 and Islamic FAS-8", *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 2016, , 1-14, 113.

²³⁴ Zuhayli, *el-Ukûdu'l-Müsemmat fî-Kânûni'l-Muâmelâti'l-Medeniyyeti'l-İmârâtî ve'l-Kânûni'l-Medenî el-Ürdünî*, 53-55.

1- “...Rasulullah bir satış içinde iki satışı, sahip olmadığı şeyi satmayı, bey ve selefi (borç) ve bir satışta iki şartı yasakladı”²³⁵

2- Aynı şekilde şöyle dediler: “Muhakkak bu, Rasulullah yasaklamış olduğu iki satışın bir satışta gerçekleştiği halidir.” Mâlikîlerle Hanbelîlerin bu bağlamda İbn Teymiyye ve İbn Kayyim’in tercih etmiş olduğu görüş budur.

Finansal işlem; şeriatın yasakladığı sakıncalı şeyler içeriyorsa ve “Bana satman karşılığında sana borç verdim” diyorsa bu, daha önce de belirtildiği gibi, alacaklının borçluya ancak kredi ile karşılanabilecek bir menfaat öngördüğü yasaklı kredilerdendir. Ayrıca Rasulullah şöyle buyurmuştur: “...Satış ve borç (selef), yoktur...”²³⁶ Bu da sözleşmede, sözleşme şartı koşmaktır. Bu da caiz değildir. Aynı şekilde bu işlem, verilen borcu borç olmaktan çıkarmaktır. Borç vermenin amacı, Allah için karşı tarafa iyi davranmaktır.

Tercih Edilen Görüş: Bu görüş, geçerli ve şer‘î bir yasak içermediği sürece finansal kiralama işlemlerinin caiz olduğudur. Bu görüşün delilini, yukarıda bahsedilen “işlemlerde ve şartlarda asıl olanın caiz olmasıdır.” ilkesinden çıkarmaktayız.

Rasulullah’ın yasaklamış olduğu iki şart ve iki satış konusuna gelince, İbn Kayyim ve İbn Teymiyye bunu iyne satışı olarak yorumlamaktadır. Çünkü iyne satışı müecceli ve hazır olanı içermektedir. Aynı şekilde iki şart da içermektedir; geciktirme ve hulul şartı.²³⁷

Sekizinci Sorun: Kiralanan Mülkün Sigortası

Sigorta, ister kiraya belirli bir miktar sigorta ilavesi ile malları korumak için sigortalansın, isterse kiracının bu meblağları kiradan keserek üstlenmesi olsun, mülkiyetin sonuçlarından biridir.

Sigorta sözleşmesi, çağın âlimlerinin haramlığı konusunda ihtilafa düştükleri sözleşmelerden biridir: 1997 tarihinde Riyad’da gerçekleştirilen Suudi Arabistan Büyük

²³⁵ Ebû Davûd, “Büyû”, 70-71; Tirmizî, “Büyû”, 19,

²³⁶ bk..Ahmed b. Hanbel, 2/ 175.

²³⁷ Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu’l-Müntehiyye*, 14; Gupta, N., Differences in Accounting, 8/3, 369-379; Nurullah Mücahitoglu, “Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri”, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 95-99.

âlimler Meclisi'nin 10. toplantısında ve 1998 tarihinde Mekke'de toplanan İslâmî Fıkıh Şurasında her türlü ticari sigortanın haram olduğuna karar verilmiştir. Sadece kooperatif sigortasının haram olmadığı, bunun da iş birliğine yönelik bağış sözleşmelerinden biri olduğu için caiz olduğuna karar verilmiştir.

Mustafa Ahmet ez-Zerkâ ile birlikte bazı âlimler, faizden arındırılmış bir sigorta sözleşmesinin caiz olduğunu belirtmişlerdir. Doğal olarak her iki görüş sahiplerinin de kendine göre delili bulunmaktadır. Garar (kapalılık) ve cehalet akdi olduğu düşüncesinde olan âlimlerin çoğuna göre sigorta akdi haramdır. Nitekim sigorta yaptıran yatırdığı primlerin karşılığında bir şey alıp almayacağını bilmemektedir. Belki de taksitlerin hepsini ödemesine rağmen herhangi bir tehlikeye maruz kalmayacaktır. Veya ilk taksidi ödedikten kısa bir zaman sonra bir tehlikeye maruz kalabilecektir. Bu durumda daha yeni taksit ödemeye başlamışken karşılığında ödeme alacaktır.²³⁸

Dokuzuncu Sorun: Artan Günlük Ücreti Olan Bir Kira Sözleşmesi

Bu kiralama şekli, şer'î açıdan geçerlidir. Çünkü buradaki artış asıl sözleşmededir. Vadesi gelen ödemedeki gecikmenin sonucu değildir. Alacaklıya, gecikme durumunda ödemeye hakkı olandan fazlasını verme anlaşması şeriat tarafından yasaklanmıştır. Çünkü bu durum vadeye karşılık bir faizdir.²³⁹

1.8. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ŞEKİLLERİNİN HÜKMÜ

Burada İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi (Mülkiyetle Sonlanan Kira Sözleşmesi)'nin her bir kira sözleşmesi şeklinin hükmünü açıklığa kavuşturacağız. Bu sözleşmenin şekillerine ilişkin hükmün açıklığa kavuşturulması, her bir şeklin doğru uyarlanmasına dayanmaktadır. Biz burada önce her bir İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi'nin şeklini inceleyeceğiz, daha sonra doğru şekilde uyarlamaya ve bilahare de bu şekil üzerine hüküm vermeye çalışacağız.

²³⁸ Ali Hafi, *Nazariyatü'l-Akdi fi'l-Fıkhi'l-İslamiyyi ve't-Tatbikihi'l-Muasirati*, 74, Mahmut Yardımcıoğlu, "İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslâmî Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3/7, (2016), 224-233.

²³⁹ Mücahitoglu, *Türkiye'de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri*, 27-28.

1.8.1. İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinin Şekillerinin Hükümü

Malın mülkiyetinin; son kira taksidi ödenir ödenmez, otomatik olarak yeni bir sözleşme yapılmasına gerek kalmadan ve başka bir bedel ödenmeden kiracıya devredildiği durumdur. Bu kiralanan mal için ödenen bedel, aslında bu malın fiyatıdır. Bu şekilde, sözleşmenin başlangıçta bir kiralama olarak düşünüldüğü ve sonunda bir satışa dönüştüğü savunulmaktadır. Ancak bu görüşün, aşağıda zikredilen sebeplerden ötürü doğru olamayacağı aşikârdır.

a- Her satışın bir bedeli olmalıdır. Burada satışın tamamlandığı, yani kiralama süresi sonunda ödenen bedel bir ücret olduğu için herhangi bir bedel yoktur.

b- Belirlenen dönemde malın tahmini fiyatının, aynısının fiyatı olmayıp, mutabık kalınan bir kârdan olabilecek miktarın eklenmesiyle, malın fiyatı olduğu dikkate alınır.

c- Sözleşme taraflarının iradesi, bu malı kiralamaya değil, satmaya yöneliktir. Satıcı (kiraya veren) fiyatın ertelenmesi durumunda malın fiyatını alamama korkusuyla sözleşmeyi bu şekilde yapmak zorunda kalmıştır. Alıcı da bu mala sahip olmak istemektedir.²⁴⁰ Ancak onu nakit para ile satın alma imkânı olmadığından bu malı kullanmak istemektedir. Bu yüzden sözleşmeyi daha önce bahsettiğimiz şekilde düzenlemişlerdir.²⁴¹ Dolayısıyla kanun müfessirleri bunu taksitli satış olarak tanımlamışlar ve bunun bir satış sözleşmesi olduğunu gösteren deliller nedeniyle iki tarafın açıkladığı kira sözleşmesini ihlal etmemişlerdir.²⁴²

Arap ülkelerindeki bazı yasalar, mülkiyetle biten kira sözleşmesini taksitli satış olarak uyarlamıştır. Sözleşme tarafları, satışı kiralama olarak adlandırsalar dahi, taksitli satış hükümlerinin mal sahibine kiralama sözleşmesine uygulanacağına karar vermiştir.

Örnek olarak Mısır hukukunda, mülkiyetle sona eren kira sözleşmesinin şekli aslında bir satıştır. Ancak mülkiyet alıcıya geçmeden önce satıcının tam bedelinin ödenmesini sağlamak için bir kira sözleşmesi şeklinde gösterilmiştir. Mısır Medeni Kanunu'nun vadeli satış bedelini yani krediyi düzenleyen 430. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, bu durum taksitli satış hükümlerine tabi olup, bedeli ödenene kadar mülkiyetin

²⁴⁰ Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu'l-Müntehiyye*, 14-35.

²⁴¹ Gupta, N. "Differences in Accounting, 1-14, 113.

²⁴² Ali Hafi, *Nazariyatü'l-Akdi fi'l-Fıkhi'l-İslamiyyi ve't-Tatbikatiha'l-Muasirati*, 81.

muhafazası sağlanır. Tam bedel ödenene kadar mülkiyetin o tarihe kadar korunmasına müsaade etmiştir.

Benzer şekilde, Kuveyt düzenleyicisi tarafından 1980 tarih ve 68 sayılı Ticaret Kanunu'nun 140. Maddesindeki raporunda aynı önceki hükümlerden bahsedilmiş ve taksitli satış hükümlerinin uygulanması ile akit tarafları satışı kiralama olarak adlandırsalar dahi taksitli satış olarak tanımlanmıştır.²⁴³

Bu şeklin İslam fihhına uygun bir şekilde uyarlanması için bu sözleşmeye eşlik eden şartlar dikkate alınmalıdır. Geçerliyse yerine getirilmelidir, geçerli değilse geçersiz sayılmalıdır. Bu şartların sözleşmeyi kiralamadan satışa dönüştürdüğü söylenemez. Çünkü sözleşme tarafları, her ne kadar zahiren ve içten tam tersini ifade etseler de sözleşmenin satış değil kiralama olmasıdır.

Yukarıda zikredilen görüşlerden hareketle; malın mülkiyetinin son kira taksiti ödenir ödenmez otomatik olarak ve yeni bir sözleşme yapılmasına gerek kalmadan kiracıya devredildiği bu şeklin geçersiz olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁴⁴

Bu şeklin geçersiz olduğu anlaşıldıktan sonra bu şekle içerisinde şer'î sakıncaların bulunmadığı alternatif bulunması mümkün müdür? Bazı âlimler, bunun için şer'î sakıncalardan arınmış alternatif bir şekil bulma yoluna gitmiştir. Bu şekil, alıcının satılan şeyi herhangi bir tasarrufta -takas veya bağışta- tüm bedelleri ödemediği önce elden çıkarmayacağını belirttiği bir satış sözleşmesi hazırlamaktır. Aksi takdirde sözleşme geçersiz olur. Elbette niteliğine, hediye veya satış olup olmadığına bakılmaksızın, malın mülkiyetinin kiracıya geçeceği yeni sözleşmenin gerçekleşmesi gerekmektedir.

Taksitle ödenenler mal bedeline taksitli olup, alıcı bunu yerine getirirse üzerinde tasarruf etme hakkına sahiptir, ödemez ise satıcı malı ondan alabilir. Önceki dönemde ödenen taksitlere gelince, bu süre içinde ödenen bu taksitlerden gerçek kira bedeli

²⁴³Ali Hafi, *Nazariyatü'l-Akdi fi'l-Fıkhî'l-İslamiyyi ve't-Tatbikatiha'l-Muasirati*, 74, Kayar, *İslâm Hukukunda İcâre Akdi*, 60-85; Şeriff, R.A.M.; Rahman, A.R.A. "An Exploratory Study of Ijarah Accounting Practices in Malaysian Financial Institutions", *International Journal of Islamic Financial Services*, 5/3, 2003, 1-15.

²⁴⁴bk., Şâzeli, "*el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temlikî*", 4/5, 2639-2640, İslâm Fıkıh Akademisi, 12. oturumda 110 (4/12) sayılı kararında bu şekli yasakladı. (İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi ve kira sözleşmeleriyle alakalı çıkarılmış karar.)

düşölerek ve ihlal sonucunda satıcının uğradığı zararlar için uygun bir tazminat eklenerek ele alınabilir.²⁴⁵

1.8.2. Malın Satışı İle Birlikte Kiralama Şekline İlişkin Hükmi

Malın satışı ile birlikte kiralama şekline ilişkin hükmi iki şekilde ele alınabilmektedir;

a- Kira Sözleşmesinin, Kiralanan Şeyin Sembolik Bir Bedelle Satışıyla İlişkilendirilmesi

Bu şekil sözleşme, bir kira sözleşmesi olarak düzenlenir. Kiracının, kiralama süresi sonunda kiralanan mülke nominal bir bedel karşılığında sahip olma hakkının bulunması şartıyla kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar. Bu şeklin hükmi, üç fikhî meselenin hükmüne dayanmaktadır:

1- İki sözleşmeyi bir sözleşmede birleştirmek geçerli midir? Bu konuda tercih edilen görüşe göre; biri takas, diğeri bağış olmadıkça, iki sözleşmenin bir sözleşmede birleştirilmesi caizdir.

2- Satış sözleşmesinin bir şarta bağlanması geçerli midir? Bu konuda tercih edilen görüş, satış sözleşmesinin bir şarta bağlanmasının caiz olduğudur.

3- Bu durumda kira taksiti olarak kararlaştırılan şeyin aslında bu malın fiyatının bir parçası olduğu dikkate alındı. Satış bedelinin sembolik olduğu doğru mu? İslâm fikhında satış fiyatının, malın gerçek değerine yakın olması gerekir. Çünkü satış, paranın parayla değiş tokuşudur ve paranın parayla değiş tokuşu, satıcının değeri veya piyasada buna yakın olanı karşılığında alıcıdan alması anlamına gelir. Alıcının, satıcıdan malı ödediği bedel veya ona yakın bir bedel karşılığında alması, hafif bir farkın müsaade edilmesi, ancak gerekli olanın iki husus arasında adaletin sağlanmış olması ve hakkaniyetin kendisi için belirlenen fiyata ve fiyatın belirtilen metaya eşdeğer olması gerekir.

Sözleşme taraflarının uygun gördükleri fiyatı -çok az da olsa- belirlemekte tamamen özgür olduklarının araştırması bu şekilde gelmez. Çünkü kira sözleşmesinin -

²⁴⁵ bk., Şâzelî, *el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki*, (4/5), 2639-2640.

kiralamanın devam ettiği dönemdeki kirasından çok daha yüksek sabit bir ücretle- bu süre sonunda ve kira taksitlerinin ödenmesinden sonra satış sözleşmesi ile ilişkilendirilmesi, satış fiyatının sembolik hale getirilmesi, kastedilenin baştan satış sözleşmesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bir kiralama sözleşmesi ve daha sonra bir satış sözleşmesi değildir. İster kiralama süresi boyunca, ister kiracı - alıcı - yukarıda belirtilen sembolik fiyatı teklif ederek satın alma arzusunu dile getirdiğinde, ödenen tek şey fiyattı. Bunu şu kaide de desteklemektedir: “Sözleşmelerdeki asıl, kelimeler ve temeller olmayıp, anlamlardır.”²⁴⁶

Yukarıdakilere dayanarak, bu durumda iki sözleşme tarafının belirlediği sembolik fiyat, emtia için gerçek bir fiyat olarak kabul edilmez.²⁴⁷

Sonuç olarak, bu sözleşmede “kiralama sözleşmesi ve satış sözleşmesi birleştirilmiş iki sözleşme” olduğunu söyleyemeyiz. Ancak bu sembolik fiyat aslında fiyatın bir parçasıdır ve fiyatın geri kalanı, kira sözleşmesinin vade sonu için belirtilen her dönem için kira şeklinde görünen taksitler halinde kiracı(alıcı) tarafından ödenen veya ödenmiş tutardır.

Dolayısıyla hukuk yorumcuları bu sözleşmeyi taksitli satış sözleşmesi olarak uyarlamışlardır. Ancak içtihatta buna uyarlanması, hükümleri ve etkileri bu dönemde kastedilen bir kira sözleşmesi olması bakımından açıkça formüle edilmesini engellemektedir. Etkileri ve hükümleri ile satış sözleşmesi, kiralama süresinin sona ermesinden ve tüm kiralama taksitlerinin ödenmesi de dâhil olmak üzere sözleşmenin getirdiği yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sonra zikredilir.²⁴⁸

Bu nedenle, bu sözleşme, Hasan Ali eş-Şâzelî'nin tercih ettiği şekilde ona alternatif olarak formüle edilebilir. O da: Tüm taksitler -bedel- üzerinde anlaşılan şekilde ödenene kadar satılan şeyin -takas veya bağış olarak- hiçbir şekilde elden çıkarılamayacağını belirten satış sözleşmesidir.²⁴⁹

b- Kiralamanın, Kiralanan Şeyin Gerçek Bir Bedelle Satılmasıyla Birleşimi

²⁴⁶ bk., Şâzelî, “*el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki* (4/5), 2639-2645.

²⁴⁷ bk., Şâzelî, *el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki* (4/5), 2639-2645.

²⁴⁸ bk. Şâzelî, *el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki* (4/5), 2639-2645.

²⁴⁹ bk. Şâzelî, *el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki* (4/5), 2645-2647.

Bu şekil sözleşme bir kira sözleşmesi olarak düzenlenmiştir. Kiracının, kiralama süresi sonunda kiralanan mala gerçek bir bedel karşılığında sahip olma hakkının bulunması şartıyla kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar. Tüm kiralama taksitlerinin tamamlanmasından sonra, kiracı tarafından bedelin ödenmesiyle birlikte satış gerçekleşmiş olacaktır. Bu konuda, iki fıkhi mesele vardır.

1. Kiralama ve satış sözleşmesinin bir sözleşmede birleştirilmesi. Daha önce, biri takas diğeri bağış olmadıkça iki sözleşmenin bir sözleşmede birleştirilmesinin caiz olduğunu tercih ettiğimizi bildirdik.

2. Satış sözleşmesinin bir şartla askıya alınması. Daha önce bunun caiz olduğunu ileri sürmüştük. Başlangıcında, bu sözleşme, sözleşmenin tüm hüküm ve etkilerinin gerektirdiği bir kiralama sözleşmesi olarak kabul edilir. Kira sözleşmesinin sona ermesinden sonra, kira sözleşmesi ile ilişkili olan, üzerinde anlaşılan tüm kira taksitlerinin ödenmesi koşulunun yerine getirilmesine kadar satış sözleşmesi başlar. Yukarıdakilere dayanarak, bu şeklin geçerli olduğu söylenebilir.²⁵⁰

1.8.3. Satış Vaadi İle Bitişik Olan Kira Sözleşmesinin Hükümü

Bu şekil sözleşme bir kira sözleşmesi olarak düzenlenmiştir. Kiraya veren, kiracıyı bağlayıcı bir taahhüt olarak kabul etmek şartıyla-kiracının kira taksitlerini belirlenen süre içinde ödemesi halinde- sözleşme sonunda kiralanan malı belirli bir bedel karşılığında kiracıya satma taahhüdüyle kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar.²⁵¹

Bu konudaki hüküm, sözün yerine getirilmesi meselesine dayanmaktadır. Peki, sözü yerine getirmek gerekli mi, yoksa değil midir? Bu konudaki en doğru görüşün din ve yargı olarak bir vaadi yerine getirme zorunluluğu olduğu daha önce belirtilmiştir.

Buna istinaden, malikin -kiraya veren- bu kiralanan malı dilerse kiracıya satacağına dair söz vermesi ve kiracının bunun karşılığında bedel ödemesi şeklindedir. Dolayısıyla, kiraya verene, üzerinde anlaşılan kira taksitlerinin tamamını karşılaması, satın alma

²⁵⁰ bk. Şâzelî, *el-İcâretü'l Müntehiye bi't-Temliki* (4/5), 2647-2648.

²⁵¹ Muhammed Mustafa Zuhaylî, *el-Mu'temed fî fikhî's-Şâfiî*, I-V, (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 3. Basım, 2011, 122.

arzusunu ifade etmesi ve üzerinde anlaşılan fiyatı ödemesi şartının yerine getirilmesinden sonra kiracıya satması bağlayıcı bir taahhüttür.

Bu durum; mal sahibinin malı kiracıya satacağını taahhüt etmesi ve kiracının da şartın gerçekleşmesi halinde, mal sahibine bu malı satın alacağını taahhüt etmesidir. Mutabık kalınan tüm kira taksitlerini belirlenen süre içinde yerine getirmek ve fiyatı belirlemek gerekmektedir. Sonrasında her ikisi de mutabık kalınan şartla bu satışı yapmakla yükümlüdür.

Her iki durumda da yeni bir kalıp gereklidir. Çünkü sözleşme sadece kendisinin hemen satmak istediğini, diğerinin ise hemen almak istediğini belirten bir kalıba akdedilmiştir. Sahip olduğumuz kalıp, satma sözü ve satın alma sözüdür.

Bu satışın gerçekleşebilmesi için satış vaadine bağlı şartın yerine getirilmesinin ardından satış sözleşmesinin bir şeklinin düzenlenmesi gerekir. Çünkü daha önce bunun bir formülü yoktu. Ancak mevcut olan sadece bir taahhüttür.

Satış vaadi ile ilişkili kira sözleşmesi sırasında; bir ihtilafa yol açılmaması için, sorumluluğun kimde olduğunu belirtmek gerekir. Sorumluluk sadece alıcıya, satıcıya veya heri ikisininide ait olabilir. Bu şekil yukarıda belirtilen ölçülere tabi olarak caizdir. Çünkü içinde şer'î yönden bir sakınca bulunmamaktadır.²⁵²

1.8.4. Hediye Vaadi İle Bitişik Olan Kiralama Şekline İlişkin Hüküm

Bu şekil sözleşme bir kira sözleşmesi olarak düzenlenmiştir. Kiraya veren, kiralananın sözleşme sonunda kiracıya hediye edilmesi konusunda - kiracı, belirlenen süre içerisinde kira taksitlerini ödemeyi yerine getirirse -kiracıya bağlayıcı bir taahhüt vermesi şartıyla kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar.

Bu konudaki hüküm, vaadin yerine getirilmesi ve vacip olup olmadığı konusuna göredir. Bu konudaki en doğru görüşün din ve yargı olarak vaadi yerine getirme

²⁵² Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî 12. oturumda 110 (4/12) sayılı kararında bu şeklin caizliğine karar vermiştir. (İcare Müntehiye Bittemlik Akdi ve kira sözleşmeleriyle alakalı çıkarılmış karar.)

yükümlülüğü olduğunu daha önce belirtmiştik. Buna istinaden bu şekil caizdir. Çünkü içinde şer'î bir sakınca yoktur.²⁵³

1.8.5. Malı Satma, Kiralama Süresini Uzatma Veya Malı Sahibine İade Etme Vaadiyle Birlikte Kiralama Şekline İlişkin Hüküm

Bu şekil sözleşme, bir kira sözleşmesi olarak düzenlenmiştir. Kiraya verenin, kiracıya kiralama süresi sonunda üç konuda hak vereceğine dair bağlayıcı bir vaadi ile kiracının, kiralanan maldan belirli bir kira karşılığında, belirli bir kiralama süresi içinde faydalanmasını sağlar:

Birincisi; Daha önce ödemiş olduğu kira taksitleri gibi tutarları dikkate alan bir bedelle mal sahibi olmak. Bu bedel, sözleşmenin başında veya sözleşmenin sonunda piyasa fiyatları ile belirlenir.

İkincisi: Kira süresinin başka bir süre için uzatılması.

Üçüncüsü: Kiralanan malın sahibine ve kiralanan kuruma iade edilmesi.

Bu şekil İslâm'da yasak değildir. Çünkü gerçek bir fiyattan satma vaadi ile ilişkili kiralama şekli ile eş tutulmaktadır. Kiracı için daha da esnektir. Çünkü kira süresi dolduktan sonra ona üç şeyden birini seçme hakkı verir.²⁵⁴

2. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN ÖLÇÜLERİ

İcâre muntehiye bittemlik akdinin ölçüleri, konunun daha detaylı incelenmesi ve kolay anlaşılabilmesi için üç başlık altında ele alınacaktır.

2.1. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN UYGULANMASINDAKİ RİSKLER

İcâre muntehiye bittemlik akdinin uygulanmasındaki riskler ikiye ayrılır. Birincisi; kiraya verenin (kurum ve İslâmî banka) üstlendiği riskler olup, ikincisi ise, kiracı (müşteri) tarafından üstlenilen risklerdir.

²⁵³ Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî, On ikinci oturumda 110 (4/12) sayılı kararında bu şeklin caizliğine karar vermiştir. (İcare Muntehiye Bittemlik Akdi ve kira sözleşmeleriyle alakalı çıkarılmış karar.)

²⁵⁴ Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî, On ikinci oturumda 110 (4/12) sayılı kararında bu şeklin caizliğine karar vermiştir. İcare Muntehiye Bittemlik Akdi ve kira sözleşmeleriyle alakalı çıkarılmış karar.

Kiraya verenin (Kurum ve İslâmî Banka) üstlendiği riskler şu şekilde sıralanabilir:

a- Bir kira sözleşmesi durumunda, bu sözleşme ister kiralaması mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi olsun ister olmasın İslâmî Finansal Hizmetler Kurumu, kiracı sıfatıyla malvarlığı kullanım hakkını veya intifa hakkını belirli bir süre ve belirli bir kira karşılığında bir müşteriye devretmekle birlikte, kiraya veren sıfatıyla, kiralanan varlıkların mülkiyetini elinde bulundurmaktadır. İslâmî Finansal Hizmetler Kurumu, kiralanan varlığın, kiracının yanlış kullanımı veya ihmalinden kaynaklananlar dışında, kullanım veya doğal koşullardan kaynaklanan zararları giderme yükümlülüğü dâhil, kiralanan varlıklarla ilgili tüm yükümlülük ve riskleri üstlenir. Dolayısıyla hem kira sözleşmelerinde hem de İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinde riskler kiralayanın yükümlülüğündedir.²⁵⁵

b- İlgili varlık, bağlayıcı bir kiralama taahhüdünün imzalanmasından sonra edinilmiş olmadıkça kiraya verenin, İcâre sözleşmesinin imzalanmasından önce zilyetliğindeki varlıklarla ilgili olarak fiyat riskine maruz kalması.

c- Kiracının kiralamayı iptal etme hakkını kullanması durumunda, kiralanan varlığın kalan değerinin, kiracıya ödenmesi gereken iade edilebilir ödemelerden daha az olması durumunda, kiraya veren risk altındadır. Bu durumda, varsa fiyat riski, teminat olarak kiralanan varlığın değerine uygulanan bir “indirim” olarak yansıtılır. Bu nedenle, varsa fiyat riskleri, İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi çerçevesinde geri alınmamaktadır.²⁵⁶

d- İslâmî finansal hizmetler kuruluşu, kira sahibinin kiralamayı yerine getirme yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda kira vaadi sözleşmesinde maruz kalabileceği bir risk taşır. Bu risk, İslâmî finansal hizmetler kuruluşunda varlığı edinmenin maliyeti ve müşteriden alınan herhangi bir ciddi marjın çıkarılmasıyla hesaplanır. Ölçümü ise indirim tabi olan varlığın menkul kıymet olarak piyasa değeri eksi maliyetten yapılır. Bu durum, varlığın piyasa değerinden düşük bir fiyattan alındığı zaman geçerlidir.²⁵⁷

²⁵⁵ Hakan Bilir, “Finansal Sıkıntının Tanımı ve Piyasa Odaklı Çözümleri: Borç Yapılandırma, Varlık Satışı ve Yeni Sermaye Enjeksiyonu”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, C. 23, S. 23, Ankara, 2015, 10.

²⁵⁶ Bilir, Finansal Sıkıntının Tanımı ve Piyasa Odaklı Çözümleri: Borç Yapılandırma, Varlık Satışı ve Yeni Sermaye Enjeksiyonu, 12.

²⁵⁷ Çakan, *Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*, 13.

e- İslâmî Finansal Hizmetler Kurumu, kira sözleşmesinin iyi belgelenmiş ve yasal olarak uygulanabilir olmasını sağlamalıdır. Uygun dokümantasyon ve yasal uygulanabilirliğin olmaması durumunda, varlık, piyasa risklerine (fiyatlara) maruz kalan kira sözleşmesi ile aynı şekilde ele alınır.

Kiracı (müşteri) tarafından üstlenilen riskler ise şunlardır:

a- Kiralayanın kiralanan malı satmak veya kiralama sözleşmesi sonunda kiracıya vermek ve taksitlerinin tamamını ödemek için kendisine verdiği sözde yatan risklerdir. Taahhüdün yükümlülüğünün gücü, kiracının korunmasına ve vaadinin uygulanmasını sağlamaya yol açar.

b- Kiracı, kararlaştırılan taksitlerin çoğunu ödemesi durumunda bir riskle karşı karşıya kalabilir. Bu risk, kiracının ödeme yapamayacağı bir taksitin kalması durumudur. Bu durumda, kiracı uğrunda uğraştığı her şeyi kaybeder ve malın sahibi olamaz. Ödediği taksitler ise taahhüt ettiği kiranın değeri olarak görülür.

c- Kiralama sözleşmeleriyle ilgili riskler için de geçerli olan bir durum vardır. Kiracı, kiralanan mala verdiği zarar durumunda sorumludur. Kiracı, zararın masraflarını karşılamak ve kiralayana tazmin etmekle yükümlüdür.²⁵⁸

2.2. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN ÖLÇÜLER

Belirli ve bilinen bir varlık üzerinde bilinen taksitlerle kiralama sözleşmesi aşağıdaki ölçülerle düzenlenir.

1. Belirli ve bilinen bir varlık üzerinde bilinen taksitlerle kiralama sözleşmesi yapmak. Bundan iki şey hariç tutulur.

a- Kiracı haddi aşar veya ihmalkar davranırsa tazmin kendisine aittir.

b- İşletme giderleri ile ilgili olarak akaryakıt ve benzin gibi giderler kiracıya aittir. Bunun dışında malın zarar görmesi, tahrip olması, bir kısmının zarar görmesi veya bakım açısından neye ihtiyacı varsa vs. demirbaşlar ev sahibine aittir. Çünkü kiralanan mal,

²⁵⁸ Halit Çalış, “İslam Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S.,18, (Ankara: 2004), 281.

âlimlerin dediği gibi, kiracının elinde bir emanettir. Haddi aşmadıkça veya ihmal etmedikçe onun üzerinde bir garanti yoktur.²⁵⁹

2. Kiracı, kendisi ile kiraya veren arasında kararlaştırılan taksitleri ödemezse, malın kendisinden alınması halinde emsal kirayı aşan tutarı kendisine iade edilecektir.

Mesela, bir arabanın aylık kirası beş yüz lira olarak belirlenir. Kiraya veren de her ay kiracıdan bin iki yüz lira alır. Bilahare kiracı bu taksitleri ödeyemezse, kiraya veren, bir kira sözleşmesi olarak bu varlığı kendisinden geri alabilir. Ancak kiraya veren aynı kirayı aşan kısmı kiracıya iade etmek zorundadır.²⁶⁰

3. Ceza şartı, kiraya verenin, sözleşmeyi tamamlamaması durumunda uğradığı zararı tazmin etmesi için kiracıya, koyduğu bir şarttır. Bu cezai durum, kiracının verdiği zarar ile orantılı olacak ve kiracı, sözleşmeyi tamamlamaması durumunda ortaya çıkan zarar oranında kiraya verene ödeme yapacaktır. İslâm hukuku açısından, bu tür bir ceza şartı caizdir. Çünkü zarara karşılık böyle bir şart koşturmak uygundur. Bundan daha fazlasını ise alamaz. Suudi Arabistan Büyük Âlimler Kurulu da bu şekilde bir fetva yayınlamıştır.

4. Satış sözleşmesinin kira sözleşmesinin bitiminden sonra olması için geçici olarak birbirinden bağımsız iki ayrı sözleşmenin bulunması veya hediye sözleşmesinin bulunması.²⁶¹

5. Kira sözleşmesi, satış sözleşmesinin bir teminatı değil, fiili bir sözleşme olmasıdır.

6. Sözleşme, kiralanan mülkün sigortasını içeriyorsa, sigorta ticari değil İslâmî bir kooperatif olmalı ve kiracı değil sigorta bedeli ev sahibi tarafından karşılanmalıdır.

7. Mülkiyet ile sona eren kira sözleşmesinde, kiralama süresi boyunca kiralama hükümleri, mülkün sahibi olduğunda ise satış hükümleri uygulanmalıdır.²⁶²

²⁵⁹ Atmeh, M.A. ve Serdaneh, J.A. 2012. "A Proposed Model for Accounting Treatment of Ijarah", International Journal of Business and Management, 7(18), 49.

²⁶⁰ Nezih Hammâd, *Kadâyâ mu'âsıra fi'l-mâl ve'l-İktisâd*, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2001), 263.

²⁶¹ Nezih Hammâd, *Kadâyâ mu'âsıra fi'l-mâl ve'l-İktisâd*, 275.

²⁶² Atmeh, M.A. ve Serdaneh, J.A. 2012. "A Proposed Model for Accounting Treatment of Ijarah", International Journal of Business and Management, 7(18), 49.

2.3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNDEN BEKLENEN EKONOMİK FAYDALAR

Kiracı için, mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesinden beklenen ekonomik faydalar şu şekilde zikredilebilir;

a- Kişi sermaye varlıklarını, kiralama yöntemiyle korumuş olur. Zira satın alma yoluna gidilseydi, elindeki sermayeyi harcaması gerekecekti. Bu durum kişiye, parasını yatırıma kullanması hususunda büyük bir fırsat verir. Bu, söylendiği gibi, bütçe dışı bir finansman yöntemidir. Varlıkların fiyatı arttıkça ve durgunluk hüküm sürdüğü müddetçe, kiralama yönteminin önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

b- Enflasyonun etkilerinden korunma. Kiralama süresinin uzun olduğu, kiranın sabitlendiği ve enflasyonun devamlı bir şekilde yükseldiği zamanlarda kişi sermayesini enflasyonun etkilerinden korumuş olur.²⁶³

c- Diğer birçok finansman aracından farklı olarak, genellikle varlıkların değerinden herhangi bir yüzdeye sahip olmadığı için %100 finansman imkanı sağlar. Yani kişi az bir taksit ödemesiyle birlikte, malın tamamının kullanım hakkını elde etmiş olur.

d- Kişi kiralama yoluyla; hisse sahiplerinin sayısını artırmak veya yeni hisse teklif etmek zorunda kalmadan ve bundan kaynaklanabilecek sorunlarla uğraşmadan projesini genişletmek, gerekli ve gelişmiş teçhizatı hızla elde etme imkanını sağlamış olur.²⁶⁴

e- Amortisman ve provizyon sorunları için ücret alınmaması projeye, giderlerini gelecekte programlamaya ve önceden bilmeye yardımcı olur. Amortisman, bir varlığın belirli bir süre boyunca kullanımı sırasında tasarruf edilen maliyetlerin hesaplanıp, bunların belli bir süre diliminde yansıtılmasıdır. Provisyon ise, bir işletmenin gelecekte ödemek zorunda kalabileceği bir yükümlülüğün tahmini ve bu yükümlülüğün karşılığı olarak önceden ayrılan bir miktardır.

f- Kiralama sözleşmesiyle, vergi avantajlarından yararlanılır. Kira, vergi uygulanmadan önce kârdan mahsup edilir ve bu nedenle kâr dağıtımdır. Kiraya veren,

²⁶³ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi:12.10.2020).

²⁶⁴ İkbâl Zamir - Mirakhor Abbas, *Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finans*, trc. İlker Göçmen vd., (İstanbul: Borsa İstanbul, 2014), 195-225.

sahip olduğu vergi avantajlarını göz önüne alarak ekipmanını düşük bir fiyata sunar ve bu sayede finansman genellikle diğler seçeneklerden daha ucuz hale gelir. Ancak, kiracı vergi indiriminden yararlanamaz.

g- Diğler finansman araçlarından farklı olarak finansman başvurusunda bulunan kişinin ihtiyaçlarını en iyi koşullarda elde etmesine olanak sağlayan bir araç olarak kabul edilmektedir.

Kiraya veren için, mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesinden beklenen ekonomik faydalar şunlardır;

a- Kiraya verene, dahili kredi kısıtlamalarına maruz kalmadan parasını yatırıma çevirme fırsatı verir.²⁶⁵

b- Kiralama yoluyla finansman yapılırken, diğler yöntemlerden farklı olarak kiralanan varlığın mülkiyeti hala kiraya verende olduğu için güçlü bir garanti gerekir. Bu sayede, kiracı iflas ettiğinde veya alacaklılarının olması durumunda kiraya veren mülkiyeti geri alma hakkına sahiptir. Bu nedenle, kiralama yoluyla finansman yaparken güçlü bir garantinin varlığı önemlidir.²⁶⁶

c- Yürürlükteki birçok yasanın sağladığı vergi avantajlarından yararlanır.

d- Kiralama yoluyla finansman yapmak, gelecekteki gelirlerin planlanmasını sağlar ve bazı kiralama biçimlerinde kiraya veren, mülkiyet var olduğu sürece bu kiralamadan fayda sağlar. Bunun yanı sıra, kiracıya bazı garantiler ve riskler de yükler. Ancak, bu avantajların yanı sıra diğler faktörler de dikkate alınmalıdır.²⁶⁷

e- Bu şekilde finansman, İslâmî kurumların gerekli finansmanı sağlamada geleneksel finans kurumlarıyla birlikte katılmasını sağlar. Al-Rajhi Company'nin Chase Manhattan Bank ile birlikte Emirates Havayolları'na uçak kiralama finansmanı sağlaması

²⁶⁵ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

²⁶⁶ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

²⁶⁷ İkbâl Zamir - *Mirakhor Abbas, Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finans*, 195-225.

gibi, finans kuruluşlarına daha geniş bir alan ve başkalarının uzmanlıklarından yararlanmaları için daha geniş fırsatlar sunuyor.

f- Bazı durumlarda; bağış fonları ve bir kısım devlet fonları gibi, kişi mülkiyetini koruyarak başka fonlara yatırım yapmak için iyi bir çıkış yolu bulmuş olur.

Ülke ekonomisi için, mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesinden beklenen ekonomik faydalardan bazıları şu şekildedir;

a- Ülkenin kaynak, enerji ve uzmanlığının piyasaya aktarılmasına etkin bir şekilde katkı getirir.

b- Gereken finansmanın sağlanmasını beklerken önemli bir gecikme olmadan projelerin kurulmasına katkıda bulunur. Böylece enflasyona ve ekipman fiyatlarındaki sürekli artışa maruz kalmaz. Aynı zamanda ulusal projelere modern ekipmanlardan yararlanma olanağı sağlar.²⁶⁸

c- Aynı zamanda daha fazla sermaye birikimi üzerinde çalışır. Devlet, yüksek likiditeye ihtiyaç duyan ve bedelini ödeyemeyen devasa ekipmanları satın almak isterse, faizli borçlanmaya başvurmak yerine İslâmî kurum ve bankalara başvurarak onlarla sözleşme yaparak ekipman satın alabilir ve sonra kiralayabilir. Bu, muazzam etkileri ve devleti tefeci işlemlerden ve külfetli menfaatlerden koruması nedeniyle uygulandığı takdirde öncü bir deneydir.²⁶⁹

d- Ulusal yatırımcının yurt dışından ekipman satın alması gerekmediğinden, fon verenin yabancı bir şirket olması ülkenin ticaret dengesinde yorgunluğa neden olmaz.

e- Ülke içinden toplanan sermaye, büyük projeler için kullanılabilir ve yabancı fonlara ihtiyaç duyulmaz. Örneğin, İslâmî finans kuruluşları aracılığıyla yeraltı zenginliklerinin çıkarılması gibi yüksek maliyetli projeler için ülke içinden toplanan sermaye yeterli olabilir. Bu örnek, ülkenin petrol rezervleri gibi büyük yeraltı

²⁶⁸ İkbâl Zamir - *Mirakhor Abbas, Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finans*, 195-225.

²⁶⁹ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

zenginliklerine sahip olduğunu ve bunları çıkarmak için yüksek maliyetli sermaye ekipmanı gerektiğini gösterir.²⁷⁰

f- Sermaye fonlarına ihtiyaç duyan ülkelerin ekonomik ve siyasi bağımsızlığı ve Mülkiyet sözleşmesi ile biten kira, ülkenin diğerlerinden bağımsızlığına yol açan iyi bir yatırımı garanti eden İslâmî sözleşmelerden biridir. Bu yatırımların sonucu ülkenin kendi payına kar ve getiridir.

g- Mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi, ekonomik ve şer'î faydaları birleştirir.

h- Sermayenin tek bir potada toplanmasına ve onu faydalı yatırımlara yönlendirmeyi garanti eden devasa finansal holdinglerin kurulmasına imkan tanır.

ı- Yeni iş imkanlarının oluşturulması ve yatırımların genişlemesi nedeniyle işsizliğin azaltılmasına katkı sağlar.²⁷¹

i- Küçük ve orta ölçekli işletmeleri, özellikle de üretim ekipman ve makinelerine ihtiyaç duyan endüstriyel işletmeleri destekleme imkanı. Örneğin: Bazı ülkelerde ortaya çıkan, belirli bir süre için dikiş makinelerinin kiralınması olgusu. Sonunda bu makinenin mülkiyeti kiracıya geçer ve böylece yoksullar sermayesiz çalışabilme imkânı bulur. Sadece küçük bir prim ödemesi gerekiyor ve üretimiyle bunun için ödeme yapabilir ve sonra makinenin sahibi olabilir. Bu sözleşme, şer'î uyarlanmasından sonra caiz hale gelir ve istenen faydayı sağlar.²⁷²

j- Tarım sektörüne yardımcı olmak. Bu da gelişmiş traktör ve biçerdöverler de dâhil olmak üzere modern tarım ekipmanlarını satın almalarıyla olur. Mülkiyet sonunda onlara geçer ve bu da tarım sektörünün gelişmesine yol açar.

k- Ticari sektöre gelince; Bu sektöre hizmet etmenin büyük bir faydası vardır. Bu da bu alana hizmet edecek gemiler, yük gemileri ve diğer ekipmanların kiralınması ile olur. Bu sadece ekipmanın güvenliğini sağlamak için faydalı değil, aynı zamanda ticari

²⁷⁰ İkbâl Zâmîr - *Mirakhor Abbas, Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finans*, 195-225.

²⁷¹ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020); İkbâl Zâmîr - *Mirakhor Abbas, Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finans*, 195-225.

²⁷² Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

ekipmanın bedelini ödedikten sonra dünya üzerindeki filoları kontrol eden, özellikle uluslararası taşımacılıkta batı ülkelerine ihtiyaç duymadan ticari bir filonun varlığına sebep olur. Üçüncü dünya ülkelerinin diğer ülkelerden ithal ettikleri malları güvence altına almak için diğer ülkelerin filolarına bağımlı olduğunu hepimiz bilmekteyiz.

Bir bütün olarak toplumda kendini gösteren, ticarete adaleti sağlamak gibi bir faydası da vardır. Tüm riskleri müşteriye yükleyen ve faizli işlemlerde ekonomik istikrarsızlığa yol açan faize dayalı borçlanma sisteminin aksine bu sözleşmede riskler sözleşme tarafları arasında yayılmaktadır. Bu sözleşmenin kullanımına gelince; ekonomik istikrara yol açar. Bunun nedeni, bu sözleşmenin üretken doğası ve etkisinin şu şekilde tezahür etmesidir.

Bu yöntem başlangıçta bir kira sözleşmesidir. Kiracı, kiralamanın belirli bir aşamasında sözleşmeyi tamamlayamayacağını görürse, kiraya veren ondan sadece kullandığı dönemin kirasını keser. Diğer masraflardan dolayı da kesinti yapabilir ancak kiracı için altından kalkılamayacak bir zarar çıkmaz. Burada kiracının sözleşmeden mümkün olan en az kayıpla çıkabildiğini görüyoruz. Aynısı kiraya veren için de geçerlidir. Önceki döneme ait kirayı ve kiracı için yaptığı masrafları alır. Neticede orijinal (kiralık) varlık hala ondadır. Eğer satmak isterse fiyatının bir kısmını kaybeder ancak bu durum onu büyük bir kayba maruz bırakmaz.²⁷³

Nitekim kira sözleşmesinin sona ermesinden sonraki ve satış sözleşmesinden önceki bir aşamada, kiracı mülkü satın almak istemezse bu durum sözleşme taraflarından hiçbirine bir zarar getirmez. Aksine bu davranış, örneğin bahsettiğim durumlardan biri gibi satış sembolik bir fiyatla olacağından, bu davranış kiraya verenin lehine olabilir.

İslâm, faiz yasağı getirirken amacı toplumda eşitlik ve adaleti sağlamaktı. Faiz, zenginlerin daha fazla para kazanmasına yardımcı olurken, fakirlerin hayatını daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle İslâm, faiz yasağı getirirken, eşitlik ve adaleti sağlamaya yönelik bir adım atmıştır. İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi (Mülkiyetle Sonlanan Kira Sözleşmesi) gibi sözleşmelerde ise, riskler işlem süresi boyunca dağıtılır ve sözleşme

²⁷³ Zuhaylî, Muhammed Mustafa, “el-İcâra ve'l-müsteciddâtü'l-muâira”, II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi: *Günümüzdeki Meseleler*, (Konya, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016), 113-171.

uygulama aşamaları yoluyla etkisi görülür. Bu, faiz yasağının nasıl uygulandığını gösterir ve diğer meşru sözleşmelerde de etkili olur.²⁷⁴

3. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK AKDİNE İLİŞKİN FETVA KURUMLARININ GÖRÜŞLERİ

3.1. İSLÂM FIKİH AKADEMİSİN KARARI²⁷⁵

İslâm Konferansı Teşkilatı Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisi Konseyi, Suudi Arabistan Krallığı'nın Riyad kentinde Hicri 1421 yılının Cemaziyelevvel ayının yirmi beşinden hicri 1421 yılının Recep ayının başına kadar düzenlenen oturumların 12.sinde, mülkiyetle biten kiralama ve kira senetleri konusunda kurula sunulan araştırma yazıları incelendikten sonra, kurul üyeleri, bilirkişiler ve çok sayıda fakihin katılımıyla konu üzerinde yapılan tartışmaları dinledikten sonra şu karara varmıştır.

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdinin caiz ve yasak olması için gösterilen ölçüler aşağıdaki gibidir.

1- Caiz Olan Şekiller

a- Kiracının, kiralanan maldan belirli bir ücret karşılığında belirli bir süre için yararlanmasını sağlayan ve kira bedelinin tamamının ödenmesi şartıyla varlığın kiracıya hediye edilmesine ilişkin bir kiralama sözleşmesi. Bu, kiranın tamamının ödenmesinden sonra bağımsız bir sözleşme veya bağış vaadi yoluyla. Bu, meclisin 3. oturumunda 13/1/3 sayılı bağışla ilgili kararında belirtilen şekildedir.

b- Kiralanan mülkü kiralama süresi sonunda piyasa fiyatından satın almak için dönem boyunca vadesi gelen tüm kiralama taksitlerinin tamamlanmasından sonra kiracıya seçenek sunan mal sahibi ile yapılan bir kira sözleşmesi. Bu, 5. oturumdaki 44 (6/5) sayılı kurul kararı ile uyumludur.

²⁷⁴ Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

²⁷⁵ Islamweb, Karâru'l Mecmau'l-Fıkhi bişe'ni'l'icâri'l-Müntehiyyi bi't-Temlik, <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/6374/> (Erişim Tarihi: 18-12-2000)

c- Kiralanan mülkün, iki tarafça kararlaştırılan bir fiyattan tam kirayı ödedikten sonra kiracıya satılacağına dair vaadin yanında, kiracının belirli bir süre için belirli bir ücret karşılığında kiralanan mülkten yararlanmasını sağlayan kiralama sözleşmesi.

d- Kiraya veren, satışın, zamanında yeni bir sözleşme ile piyasa fiyatından gerçekleşmesi şartıyla, kiracıya kiralanan mülkü istediği zaman satın alma opsiyonu sağlayan ve kiracının belirli bir süre için belirli bir ücret karşılığında kiralanan maldan faydalanmasını sağlayan kira sözleşmesi. Bu, önceki 44 sayılı kurul kararı (6/5) veya o tarihteki anlaşmaya göredir.

2- Yasaklanmış Olan Şekiller

Kira sözleşmesi, yeni bir sözleşme yapılmadan, belirlenen süre içinde kiracının ödediği kira karşılığında kiralanan mülkün mülkiyeti ile sona erer. Böylece süre sonunda kiralama otomatik olarak satışa döner.

Üzerinde anlaşmaya varılan kiranın tamamının bilinen süre içinde ödenmesine veya ileri bir zamana eklenmiş bir satış sözleşmesi ile bir kişi için bilinen bir ücret karşılığında ve bilinen bir süre için bir varlığın kiralınması.

Kiralayan lehine koşullu opsiyonlu satış ile birleştirilmiş gerçek bir kira sözleşmesi ve kira sözleşmesinin son süresi olan belirli bir uzun vadeye ertelenmesi.

Bu, Suudi Arabistan Krallığı'ndaki Büyük Âlimler Kurulu da dâhil olmak üzere bilimsel kuruluşlar tarafından verilen fetvalarda ve kararlarda yer almaktadır.²⁷⁶

Anlaşmazlık konusu mülkiyetle biten kiraya verme sözleşmelerinin şekilleri vardır. Bunların üzerinde çalışılması ve gelecek bir oturumda sunulması gerekmektedir.²⁷⁷

3.2. HİNDİSTAN FIKIH AKADEMİSİ'NİN KARARI

İlk fıkıh forumu 1-3 Nisan 1989'da Hindistan Delhi'de Objektif Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Bu ilk forumda, hava parası dâhil olmak üzere üç çağdaş hukuksal konu tartışılmış ve bu konulara ilişkin aşağıdaki kararlar alınmıştır.

²⁷⁶ İslamweb, Karârul Mecmau'l-Fıkhi bişe'ni'l'icâri'l-Müntehiyyi bi't-Temlik, <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/6374/> (Erişim Tarihi: 18-12-2000)

²⁷⁷ Çakan, *Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*, 55-75.

1-Ev sahibinin kiracıdan önceden aldığı miktar (depozito). Güzel olan bu tutarı saklaması ve harcamamasıdır. Ev sahibi harcarsa, kira süresi biter bitmez kiracıya iade edileceğini garanti eder.

2- Ev veya dükkân kiralınmışsa, ev sahibi belirlenen aylık kira bedeline ek olarak mevcut kiracıdan hava parası adına belirli bir miktar alır. Bu, ev sahibinin, kiracıdan geri alma hakkı için kendisine verdiği tazminatı aldığı kabul edilir. Sonuç olarak, ev sahibi bu tutarı kiracıdan geri alma hakkının yerine geçebilir. Ayrıca ev sahibi kiracıdan evi geri almak isterse, kiracının karşılıklı rıza ile belirlenen miktarda tahliye için bir miktar para talep etme hakkı vardır.

3- Ev sahibi, evini kiraya verir ve hava parası almazsa bu arada kira süresi de belirtilmemişse, ev sahibi dilediği zaman tahliye talebinde bulunma hakkına sahiptir. Ancak ev sahibi, tahliye bildirimini ile yerel koşullara göre belirlenen tahliye tarihi arasında ayırım yapmalıdır. Böylece ne mal sahibine ne de kiracıya bir zarar gelmemiş olsun. Aynı şekilde kiracı da uygun bir süre içinde kiraladığı yeri terk etmelidir.

4- Hava parası olmaksızın bir ev veya bir yerin kiralınması yapılmışsa, kiracı tahliye anında ev sahibinden hava parası talep edemez.

5- Toplantı, müslümanları çeşitli işlemlerini şeriata uygun olarak yürütmeye çağırır. Buna göre iki tarafın konuları daha sonra herhangi bir çatışmaya yol açmayacak açık bir anlaşma ile tanımlaması gerekifir. Her iki taraf da kendilerine gelebilecek herhangi bir zarardan güvende olmalıdır. Forsum özellikle kira süresini belirtmeye çağırır.²⁷⁸

3.3. SUUDİ ARABİSTAN BÜYÜK ÂLİMLER KURULUNUN KARARI

Riyad şehrinde düzenlenen 52. oturumunda Büyük Âlimler Konseyi, İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdi adı verilen sözleşme konusunu ele alıp müzakere ettikten sonra meclis, bu sözleşmenin aşağıda gelecek olan durumlar için hukuken caiz olmadığını çoğunlukla kabul etmiştir.

²⁷⁸ Hindistan Birinci Hint Fıkıh Konseyi'nin 1-3 Nisan 1989 tarihli Hemdarkun Salonundaki Kararı, Objektif Araştırmalar Enstitüsü, Delhi, Hindistan; Mecme'u'l-fıkhi'l-İslâmî bi'l Hint, *bedel-i kül-*, 1. Say, New Delhi: Câmî'yatu'l Hamdard,1989; مجمع الفقه الإسلامي بالهند(تعريف بأهم الندوات والقرارات) (aslein.net).

1- Mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesinde; iki sözleşme(kiralama-satış) bir arada kullanıldığında, bir sözleşme sabit olmayıp diğerine göre değişebilir. Örneğin, satış sözleşmesi malın tamamen alıcıya geçişini zorunlu kılar ve bu nedenle kira sözleşmesi gibi değildir. Ancak, kiralama sözleşmesi sadece malın faydalarının kiracıya verilmesini öngörür. Satılan şey, niteliği ve faydası açısından alıcıya güvence verir ve bu nedenle satıcıya bir şey iade etmez. Kiralanan mülk, kiraya verenin garantisinin bir parçasıdır ve bu nedenle kiralanan mülkten kiracıya bir zarar gelirse, kiraya veren bundan sorumlu olacaktır.

2- Kira, sözleşmesinin taksit miktarında yıllık veya aylık olarak tahmin edilir. Daha sonra satıcı, alıcı satamayacağı için hakkını güvence altına almak için bir kira ödeyecektir.

3- Bu akit ve benzeri sebepler, fakirlerin borçlarında müsamaha göstermelerine yol açar. Böylece birçoğunun borçları ile meşgul olması ve fakirlerin borçları üzerindeki haklarını kaybetmesi sebebiyle bazı alacaklılar iflas eder. Kurul bu nedenle, iki sözleşme tarafının; satmak istedikleri şeyi, fiyatı üzerinden ipotek etmek olan doğru yolu izlemesi ve sözleşme belgesini, araç kayıt formunu vb. saklamaya özen göstermesi gerektiğini düşünmektedir.

Araştırmayı zenginleştirmek adına Suudi Arabistan Büyük Âlimler Kurulu'nun bir önceki kararına değinmek isterim. Komisyonun diğer fıkıh meclisleri gibi ayrıntılara girmemesi ve çözüm bulamamasından dolayı sözleşmenin caizliği ile çelişiyorsa bu kararının yanlış olduğu anlamına gelmez. Çünkü onun hükmü, geleneksel İcâre Muntehiye Bittemlik Akdiyle alakalı olan bir hükümdür.

3.4. İSLÂMÎ FİNANS KURUMLARI MUHASEBE VE DENETİM KURUMU'NUN KARARLARI

Bahreyn İslâmî finans kurumları muhasebe ve denetim kurumu'nun kararları şu şekildedir;

Mülkiyetle sona eren bir kiralamada, mülkün kiracıya ait olma şeklinin belirlenmesi gerekir. Bu, kiralama sözleşmesinden bağımsız bir belgeyle ve aşağıdaki yollardan biriyle yapılabilir:

1- Nominal bir fiyattan veya gerçek bir fiyattan satış vaadi veya kiralama süresi boyunca kalan süre için kira veya piyasa fiyatından satış vaadi ile mülkün kiracıya ait olma şekli belirlenmiş olur.

2- Hediye etme yoluyla da bu durum gerçekleşebilir.

3- Taksitlerin ödenmesi şartına bağlı olan hediye sözleşmesi ile de olabilir.

4- Hediye, satış veya müstakil belgelere bağlı olan satış sözleşmesi durumunda, bunların mülkiyetle sona eren kiralama sözleşmesinin ayrılmaz bir parçası olarak zikretmek uygun değildir.

5- Hediye veya satış vaadi yoluyla sahip olunan tüm durumlarda, vaadin yerine getirilmesi üzerine mülkiyet sözleşmesi yapılmalıdır. Mülkün mülkiyeti, vaadin ilk belgesi ile birlikte otomatik olarak devredilmez.

6- Kira sözleşmesinin, tüm kira taksitlerinin ayrı bir belge ile zamanında ödenmesi şartıyla bir hediye sözleşmesi ile birleştirilmesi durumunda, koşulun gerçekleşmesi halinde mülkün mülkiyeti kiracıya geçecektir. Ancak kiracı, bir taksit dahi olsa zamanında ödeme yapmazsa, şart gerçekleşmediği için mülkiyet kendisine geçmez.

7- Kiralanan mal, kiracıya mülkiyet ile biten bir kiralama ile kiralananmadan önce kiracıdan satın alınmışsa; İne satışından kaçınmak için, kiralanan malın veya değerinin, kiralama sözleşmesi ile kiracıya satıldığı tarih arasında değiştiği bir sürenin geçmiş olması gerekir. Bu, kiralama süresi boyunca bir satış sözleşmesi imzalayarak mülkün erken mülkiyeti için de geçerlidir.

8- Vadeye ek olarak satış sözleşmesi ve kira sözleşmesi akdedilerek mülkiyet caiz olmaz.

9-Kiralanan malın telef olması veya kira sözleşmesinin kiracıdan kaynaklanmayan bir sebeple süresi sonuna kadar devam ettirilememesi halinde iki durum vardır. Emsal kira değerine bakılır; eğerki kiracı emsal kira değerinden fazla bir ödeme yapmışsa oluşan fark, kiracıya iade edilir. Bu, kira süresinin sonunda sahip olacağı vaadi karşılığında

emsal kira değerinden fazla olan kira artışını kabul eden kiracı adına zararın ödenmesi içindir.²⁷⁹

4. İCÂRE MÜNTEHİYE BİTTEMLİK UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Uygulamanın temel amacı, İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi'nde yer alan bazı durum, şekil ve amacının gayesinden bahsetmek, bu sözleşmeyi işin detayları ile pratik bir şekilde tanımak ve daha önce dile getirilen sorunları görmektir. Şimdi aşağıdaki örnekler üzerinden, teorik alandan pratik alana geçilecektir.

1- Banka, 1 milyon lira tutarında ekipman/makine satın aldı ve örneğin; dört yıl boyunca toplam 1,5 milyon lira kira karşılığında başkalarına kiraladı. Kiralama süresinin sonunda bu ekipmanın mülkiyeti kiracıya devredilecektir. Çünkü sözleşme süresinin bitiminden sonra bu ekipmanın sökülmesi, devredilmesi ve parçalarının satılması işlemi satış değerinden daha pahalıya mal olabilir.

Ancak bu örnekte açıklandığı gibi yapılan işlem, şeriata göre caiz değildir. Çünkü kira sözleşmesi; menfaatlerin mülkiyete geçirilmesi olup, kiralanan malın mülkiyeti ile sonuçlanması caiz değildir. Çünkü iki sözleşmenin mahiyeti ve sonuçları farklıdır. Ancak bu, bankanın diğer tarafla bu varlıkları kiralama süresi sonunda (belirlenecek) her ikisinin de üzerinde anlaştıkları belirli bir tutar üzerinden satması konusunda anlaşmasını engellemez. Veya bankanın karşı tarafa bu tür ekipmanları satacağına dair söz vermesi. Mutabık kalınan kiralama süresinin sonunda (ayrıca belirlenir) belirli bir miktar için iki tarafça kararlaştırılır ve bu, Ürdün Medeni Kanunu'na göre yasal olarak bağlayıcı bir taahhüttür.²⁸⁰

2- Kiracının; kiralama sözleşmesinin herhangi bir yılının sonunda, bu tür teçhizatı bankadan satın alacağını baştan kabul etmesi caiz midir?

Cevap: Yukarıda zikredilen şekilde sözleşmede bir garar içerdiğinden şeriata göre caiz değildir. Sözleşmenin (kiralamanın) süresi özel olarak belirtilmediği ve satış sözleşmesinin başlangıcı belirtilmediği için geçerli değildir. Ancak bu durum, örneğin

²⁷⁹ AAOIFI, *el- Me'âyîru's-Şer'îyye*, (Menâma: 2017), 237-271.

²⁸⁰ Kuveyt Finans Kurumu Fetvaları, İkinci Kısım, Fetva No. 192, <https://www.İslâmifn.com>.

birinci yılın sonunda veya ikinci yılın sonunda (opsiyonun süresi belirlenir), ikinci tarafın tercih hakkına sahip olacağı konusunda iki tarafın anlaşmasını engellemez. Bu taraf, yalnızca yararlandığı süre için ödenmesi gereken primi ödemekle yükümlüdür. Şart opsiyonunda hakkını kullanırsa sözleşme feshedilir.²⁸¹

3- Bankanın bu ekipmanın kiracısı ile yaptığı kira sözleşmelerini, bu sözleşmelerin bankaya mali hak oluşturduğu gerekçesiyle satması veya bu yeni alıcının banka ile kiracı arasında akdedilen kira sözleşmesinin uygulanmasını sürdürmeyi taahhüt etmesi şartıyla bu ekipmanın yeni bir alıcıya satılması caiz midir?

Bunun cevabı iki şekil içermektedir:

Birinci şekil: Bankanın kira sözleşmelerini, bu sözleşmelerin bankanın mali haklarını temsil ettiği gerekçesiyle satması. Şeriata göre sözleşmenin teklif ve kabul arasındaki bağlantı olduğu ve fiilen yerine getirildiği ve bizim durumumuzda bankanın sadece kiralanan ekipmana sahip olduğu ve sözleşmeye göre kendisi için öngörülen kâr ve taksitleri hak ettiği bilinmektedir. Kiracı, onu satma hakkına sahip olandır. Dolayısıyla bu şekilde sorunun amacı benim için anlaşılmamıştır, bankanın satmak istediği haklar nelerdir? Maksat, kendisine kalanını taksitler halinde satmak ve kar etme hakkı ise ve bu, her ne suretle olursa olsun, vadeli de olsa başka şekilde satılması caiz değildir. Çünkü bu, kesinlikle haram olan faizin anlamını yerine getirir.

İkinci şekilde ise, alıcının banka ile kiracı arasında akdedilen kira sözleşmesini uygulamaya devam etmeyi taahhüt etmesi şartıyla, bankanın ekipmanı başka bir yeni alıcıya satmasını içermektedir. Bu şekil, fikhî mülâhazalardan hareketle, el-Muğni ve diğerlerinde bahsettiği şeyler için geçerlidir. Bir varlığı kiralayıp satarsa, satış kiracının kendisi için bile geçerlidir. Çünkü varlık onun elindedir ve kira kontratı geçersiz kılmaz. Çünkü intifa hakkı kira sözleşmesine, teçhizat da satış sözleşmesine aittir ve aralarında herhangi bir ihtilaf yoktur. Bu satışın, kiracının kiralama sözleşmesi kapsamında elde ettiği hakları etkilemediği bilinmektedir. Dolayısıyla üçüncü durumun ikinci şeklinde belirtilenlerin, ifade edilen şekilde yapılmasında şer‘î açıdan bir sakınca yoktur.²⁸²

²⁸¹ Kuveyt Finans Kurumu Fetvaları - İkinci Kısım Fetva No. 192, <https://www.İslâmifn.com>.

²⁸² Kuveyt Finans Kurumu Fetvaları, İkinci Kısım, Fetva No. 192, <https://www.İslâmifn.com>

4- Bazı kiracılar sözleşmenin devam etmesine rağmen kiranın, LIBOR endeksi gibi bilinen bir endekse bağlanarak dönemsel dönemlere göre, örneğin altı ayda bir değişken olmasını isterler. Bunun hükmü nedir?

Cevap: Kira ödemeleri, ekipmanın müşteriye (kiracıya) teslimi ve ondan faydalanmasını sağlayacak şekilde olmalı ve acentelik uygulamasından belli bir süre sonra değil, ücret fayda karşılığında takas olur ve fayda olmadığı sürece vadesi gelmez.²⁸³

5- Kira taksitlerini yeniden ayarlamak mümkün müdür?

Cevap: Gelecekle ilgili dönemler, yani faydanın tahsil edilemediği ve kiracıya borç olduğu dönemler için kira taksitlendirmesi yapılması kanunen caizdir ve zamanlama sözleşme değişikliği olarak kabul edilir. Varlığın kullanıldığı dönemlere ait ücrete gelince; onu faiz ile yükseltmek geçerli değildir. Çünkü borcun miktarının arttırılması haram olan faize girer. Artışsız bir ödeme ile planlamaya gelince, bankanın müşteriye mühlet vermek istemesi şeriata göre caizdir ve bu bir nevi güzel davranıştır.²⁸⁴

6- Kiralanan malın sigorta bedelini kiracının üstlenmesi caiz olmadığına göre, kiranın bileşenlerini bu bedel içinde kapsayarak sigortayı kiracıya devretmek mümkün müdür?

Cevap: Sigorta bedelinin mutabık kalınan kira dâhilinde dikkate alınmasında ve masrafları kiraya verene ait olmak kaydıyla kiracıya sigorta işlemleri yaptırılmasına yetki verilmesinde bir sakınca yoktur. Sigorta kuralına göre, mülkiyetten kaynaklanan tüm vergi veya masraflar, kiralayan olan malike ait olduğundan ve kiranın belirlenmesinde anlaşmaya varılırken bu dikkate alınabilir.

7- Banka, bir konut kompleksi için kira sözleşmesi akdetmiştir. Koşullar, kiralanan konut birimlerinin kusurlarından bankanın sorumlu olmadığı şartı içeriyordu ve kiracı da bunu kabul etti. Temel bakım masraflarını üstlenerek bankayı bu sorumluluktan muaf tutmak mümkün mü?

²⁸³ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

²⁸⁴ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

Cevap: Kira kontratı ile kiralanan malın kusurlarından sorumlu tutulmama şartını koymak şeriata göre caiz değildir. Çünkü kiraya veren, menfaati geçerli tutmakla yükümlüdür. Kiraya veren kiracı yararlanabildiği sürece ancak kiraya hak kazanır.²⁸⁵

8- Nakit temin etmesi gereken bir tarafın sahip olduğu varlıkların bir kısmını (örneğin bir binayı) satıp sonra mülkiyetle sonlanan şekilde kiraya vermesi ve böylece satış fiyatını yatırım faaliyetlerinde kullanması mümkün müdür?

Cevap: Kira süresinin birden az olmamak kaydıyla, sahibinin başka bir kişiye satıp daha sonra üçüncü bir kişiye kiraya verdiği bir binayı İcâre müntehiye bittelik akdi ile kiralama sürecine girilmesinde bir sakınca yoktur. İyine satış şüphesini önlemek için binanın satılması ve daha sonra mülkiyet vaadi altında kendisine verilmesi arasında bir yıl geçer. Zira söz konusu dönemde iyine satışının artık bulunmadığı piyasaların devri, fukahanın kararlaştırdığı şekilde gerçekleşmektedir.²⁸⁶

9- Mülkiyetle sona eren kiralamada kiracıya iki mülkiyet vaadetmek mümkün müdür?

Cevap: Taahhüt, belirli bir süre için ve mülkiyet bedelinin hesaplanmasında belirli bir yöntem olması koşuluyla, kiracıya kiralanan mülkün sahibi olmak için birden fazla vaat verilmesinde bir sakınca yoktur.²⁸⁷

10- Bir petrol şirketi, bankanın onları bir istisna sözleşmesiyle satın almasının ardından, mülkiyetle biten kiralama yoluyla iki gemi satın almak istiyor. Banka doğrudan satın alma olanağına sahip olmadığından, iki gemiyi satın almak için şirketi görevlendirmek istemektedir. Bunun hükmü nedir?

Cevap: Müşterinin (soruda adı geçen petrol şirketi) iki geminin banka yararına üretim süreci için yetkilendirilmesine şeri' olarak bir itirazı yoktur. Bu banka için zor olduğu sürece -ve banka doğrudan alım yapması daha iyi olmakla beraber- banka adına kayıtlı olmaları şartıyla daha sonra, imalat ve teslim etme kabiliyeti (kısıtlama)

²⁸⁵ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

²⁸⁶ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

²⁸⁷ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

tamamlandıktan sonra banka bunları kiraya verir (kiralama mülkiyetle biter). Kira sözleşmesi, kiralamanın yasal hükümleri dikkate alınarak iki geminin kiralama şirketine teslim edilmesinden sonra geçerlilik süresi boyunca mülkiyet tamamlanana kadar yürürlüğe girer. Sigorta, temel bakım ve mal sahibinin diğer sorumluluklarının maliyetini taşıyan mal sahibi (kiralayan) gibi.²⁸⁸

11- Kiralanan mal, kiracıdan sebepsiz olarak zarar görmüşse ve ona sahip olunamaz ise hüküm nedir?

Cevap: Kiralanan malın, kiracıdan sebepsiz olarak mülkiyetle biten kira nedeniyle zarara uğraması ve taahhüdünü yerine getirmesi nedeniyle para cezası ile tesliminin mümkün olmaması halinde taksitler yeniden değerlendirilir. Bu nedenle önceki kiralama, benzer kirayı ve iki taraf arasındaki hesabın mutabakatını dikkate alacaktır. Bu, İslâmî Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Kurumu Standartlar Kurulu tarafından yayınlanan kira ve İcâre müntehiye bittemlik akdi standardında öngörülmüş ve şer'î heyet tarafından onaylanmıştır. İçerdiği hadislerin uygulanmasında fıkhîta tesis edilen ihtiyaçların yerine getirilmesi ilkesinden alınmıştır.

12- Bir müşteriden, banka onları aldıktan sonra nesneleri kiralayacağına dair söz aldık. Biz bazı işlemleri ve masrafları yaptıktan sonra sözünü yerine getirmekten caydık. Bu masrafları ondan tahsil edebilir miyiz?

Cevap: Müşterinin daha önce taahhüt ettiği işlem gerçekleşmemiş ise işlem hazırlığında bankanın ödediği masraflara ilişkin detay bulunmaktadır.

Uygulamanın tamamlanamaması, müşterinin taahhüdünü veya mutabık kalınan koşulları ihlal etmesinden kaynaklanıyorsa, bankanın, yaptığı fiili masrafları müşteriden tahsil etme hakkı vardır. Ancak uygulamama, harici bir nedenden veya bankadan kaynaklanan bir nedenden kaynaklanıyorsa, bu masraflar müşteriden tahsil edilemez.

13- Bankanın finansal kiralama varlıklarının mülkiyeti ile müşteri ile finansal kiralama sözleşmesi akdedilmesi arasında bir süre geçer ve banka, mülkiyet ile kiralama

²⁸⁸ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.islamifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

(finansman açığı) olarak adlandırılan dönem için bir maliyeti olan parayı öder. Bankanın kiralama için aynı getiri oranında bedel tahsil etme hakkı var mı?²⁸⁹

Cevap: Kira taahhüdünde bulunan müşteriden, mülkiyet ile kira sözleşmesinin geçerliliği arasındaki süreyi kapsayacak şekilde finansman maliyeti veya finansman açığı olarak adlandırılan bedelin tahsil edilmesi caiz değildir. Zira bankanın mülkiyeti kendisine aittir ve kiracı üzerindeki yükümlülük, kiralananın teslimi ile geçerli olmak üzere kira sözleşmesinin başlangıcından itibaren başlar ve bunlardan faydalanmasını sağlar. Bu finansman açığı banka tarafından karşılanır. Ancak bunu iki tarafın üzerinde anlaşıldığı ücrette zımnen dikkate alması caizdir. Doğrudan müşteriye yüklemeye gelince, bunun için bir şart olsa bile yasal bir dayanağı yoktur.

14- Bankanın müşterilerinden biri, müşterinin şu anda sahip olduğu binayı satın alması ve ardından kendi kiralama süreciyle bankadan kiralaması için bankaya talepte bulunmuştur. Böylece sözleşme süresi sonunda binanın mülkiyeti müşteriye geçer. Banka bunu yapma, yani malı müşteriye gelecekteki bir tarihte sembolik bir fiyattan satma sözü verir. Bankanın kiralama ve devralma sözleşmesini kullanarak böyle bir süreç başlatması caiz midir?

Cevap: Bankanın müşteriden mülkü satın alması ve sonra ona kiralaması ve kiralama süresinin bitiminden sonra iki taraf (banka ve müşteri) arasında kararlaştırılan bir fiyattan kendisine satması konusunda Arap Bankacılık Kurumu bir sakınca görmemektedir. Ancak bu üç sözleşmenin her birinin diğer iki sözleşmeden bağımsız olması ve birinin diğerine bağlı olmaması şartıyla olabilir.

²⁸⁹ Arap Bankacılık Kurumu İslâm Bankası, Fıkıh Akademisinin kiralama işlemlerine ilişkin karar ve tavsiyeleri, [https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.\(t.y\)](https://www.İslâmifn.com/fatawa/eegara.htm.(t.y)).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTACILIKTA YAPILAN İŞLEMLERİN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. SİGORTA

Sigortanın sözlük anlamı; Arap dilinde karşılığı te'min olarak kullanılmakta ve kökeni “emmene” fiilinden türetilmektedir. Manası ise kalbin sükûneti ve ihanetin zıddı olan dürüstlüktür.²⁹⁰

Lisanu'l-Arab adlı sözlükte “Ondan güven istedi”, “Onun emanı altına girdi”, “Ona eman verdi ve emana aldı” şeklinde kullanıldığı görülür. “El-Emn” kelimesi kendisini emana almak isteyen kişi için de kullanılır.²⁹¹

“el-Mu'cemu'l-Vasît” isimli eserde “emn” kelimesi, huzura ermek ve korkmamak anlamına gelmektedir.²⁹² Buna dayanarak, dilde “Te'min” kelimesinin kalbe huzur ve sükûnet vermek ve korkuyu ortadan kaldırmak anlamında olduğu söylenebilir.

Sigortanın kavramsal anlamına gelince, hukukçular ve çağdaş fakihler sigorta sözleşmesinin tanımında ihtilafa düşmüşlerdir. Hukukçuların sözleşme için yapmış oldukları tanımlardan biri şu şekildedir. Sigortacının, sigortalıya veya lehinde sigorta yaptıran lehtara bir miktar para veya maaş geliri ya da başkaca bir maddi tazminat ödemekle yükümlü olduğu bir sözleşmedir. Bu, Mısır Medeni Kanunu'nun 747 sayılı maddesindeki tanım olup bu tanım birçok Arap ülkesinde kabul edilmiştir.²⁹³

²⁹⁰ İbn Faris, *Mu'cemu Mekayîsi'l-Luga*, 1/ 88; Mecdüddin Firûzâbâdî, *el-Ğâmûsü'l-Muĥîṭ*, thk., Anas Mohamet vd. Kahire, Darul Hades, 2008, 1518.

²⁹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/ 22.

²⁹² İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-Vasîṭ*, 1/ 28.

²⁹³ Suriye Medeni Kanunu Madde 713; Lübnan Medeni Kanunu Madde 950; Irak Medeni Kanunu Madde 983. Kuveyt Medeni Kanunu Madde 773; Libya Medeni Kanunu Madde 747; bk. Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed. "el-Vasîṭ fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî el-Cedîd." (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1970), Madde 950; Karadâğî Ali Muhyiddin, *el-Canibu't-Tatbikiyyi Li't-Te'mini'l-İslâmi*, (Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslâmiye, 2011, 5; Aliyyan Şevket, *et-Te'min fi 'ş-Şeriati ve'l-Kanun*, (Riyad: Daru'l-Raseed, 1981, 18; Abdusselam es-Süleymani, *el-İctihad fi'l-Fıkhi'l-İslâmi*, Vezaretu'l-Evkaf, 422.

Bu tanım, sigortanın unsurlarını öne çıkarmakta ve sigortacı ile sigortalı arasındaki ilişkinin bir netleştirme ilişkisi olduğunu ve sigorta bedellerinin sigorta primleri karşılığında olduğunu açıklamaktadır.²⁹⁴

Muasır fakihlerden Süleyman b. Senyan sigortayı şöyle tanımlamaktadır: “Taraflardan birinin, sözleşmede belirtilen olası bir kazanın gerçekleşmesi üzerine kendisine nakit olarak ödediği miktara karşılık, nakit veya taksitli olarak parasal tazminat ödeme yükümlülüğüdür.”²⁹⁵

Nakit tazminat içinde, sigortacı tarafından sigortalıya ödenen maddi bir tazminat ifadesi yer almaktadır. Kısaca sigorta, insan hayatında meydana gelebilecek muhtemel kazaların yaratacağı maddi zararların karşılanmasını amaçlayan bir finansal hizmettir.

Bu tanım aynı zamanda, yaygın bir sigorta sözleşmesinin en önemli özelliklerini de göstermektedir. Bunlar: 1-Sigorta bağış değil, takas sözleşmesidir. 2-Her iki taraf için de rızaları ile bağlayıcı bir sözleşmedir. 3-Biri sigorta için başvuran, diğeri sigortacı olan iki taraf arasında yapılan sözleşmedir. 4-Birincinin sigorta için başvuran olması, ikincinin kendisine uygun olan şartları dikte etmesine imkân verdiği için aynı zamanda bir ibraz sözleşmesidir. 5- Sözleşme, yerine getirilmesi belli bir süreyi aldığından, bir zaman sözleşmesidir. 6- Sözleşme anında zarar belli değildir. Her iki taraf için de bilgisizlik vardır. Olasılıklı bir sözleşmedir. Risk en önemli unsurdur.²⁹⁶

²⁹⁴ bk. Karadâgî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi Li't-Te'mini'l-İslâmi*, 5.

²⁹⁵ Süleyman b. Salih es-Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, (Beyrut: 1993), 72. Daha fazla tanım için bk., Ömer el-Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâti'l-Masrafiyye*, thk., Bekr Ebu Zeyd, (Riyad: Daru'l-Asima, 2010), 403, Refik Yûnus el-Misrî, *el-Haţar ve't-te'mîn*, (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2001), 33, Aliyyan, *et-Te'min fi's-Şeriatı ve'l-Kanun*, s. 16, Abdullah b. Süleyman el-Menî', *Et-Te'mîn beyne'l-Helâli ve't Tahrîmi*, (Kahire, Merkezü'l Meliki Faysal lil-buhûsi ved-dirasâti'l İslamiyye, 2002), 10, İsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, (Mısır, Daru'l-İ'tisam, 1978), 19, Ahmed Salim Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, (Amman: Daru'l-E'lam 2002), 19, Muhammed Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, (Kahire: Daru'l-Selam, 2008), 18; Ali b. Muhanned, Kahtâni, *Menhecu İstinbâti Ahkâmi'n-nevâzili'l-fıkhiyyeti'l-muâsıra*, (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010), 614, Süleymani, *el-İctihad fi'l-Fıkhi'l-İslâmi*, 422; Abullah Muslih vd., *Mâ lâ yasa'u ed Tâjiru Cahluhu*, Riyad, Daru'l-Müslim, 2001, s. 226 ; Hüseyin Muhammed el-Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, (Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, 2001), 2/908.

²⁹⁶ bk. Muhammed Farfur, “Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min”, *“Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmi”*, (Kuveyt, (1986), 2/2, 567; Abdurrezzak Ahmed Senhûrî, *el-Vasit fi Şerhi'l Kanuni'l-Medeniyyi'l-Cedid*, (Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1970), 7/ 1138; Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/908, Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 29; Aliyyan, *et-Te'min fi's-Şeriatı ve'l-Kanun*, 19; İsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, 22; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 91, Muhammed Emin eş-Şinkûtî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, (Medine, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem 2001), 2/ 470,

Bu özellikler, birçok kişinin uğraştığı sigorta sözleşmelerinde baskın olanlardır.

Aynı şekilde, sigorta sözleşmesi bir ticâret sözleşmesi olmayıp bir bağış sözleşmesidir. Bu da kooperatif sigortası olarak bilinir. Tanımın sosyal ve kooperatif sigortası için kapsamlı olması için şunu söylemek uygundur. Taraflardan birinin, sözleşmede belirtilen olası bir kazanın gerçekleşmesi veya belirli bir yaşa gelmesi üzerine, diğerinin kendisine nakit prim vb. tazminat veya katılım olarak ödediği miktara karşılık, kendisine parasal tazminat veya bağış ödeme yükümlülüğüdür.

2. SİGORTANIN ORTAYA ÇIKIŞI

İnsanın dünyaya gelmesi ile birlikte her an tehlikeye maruz kalması muhtemel olduğu için kendisinden ve malından tehlikeyi önlemek için elinden geleni yaptığı açıktır. Antik çağlardan itibaren beklenen zarar ve riskleri karşılamamanın bir yolu bulunmaya çalışılmıştır.²⁹⁷

İslâm geldiğinde insanlar arasında iş birliği çağrısında bulunmuş ve bağış temelinde fedakârlıklar yapılmasını istemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur. “*İyilik ve takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın.*”²⁹⁸ Rasulullah da şöyle buyurmuştur: “*Her kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Her kim bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse Allah da onun (bu iyiliği) sayesinde kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir.*”²⁹⁹

Ayrıca, İslâm bu anlayışı doğrulayan birçok şeyi meşru kılmıştır: Örneğin, akilenin cinayet bedelini üstlenmesi tamamen yardımlaşma esası üzerine dayanmaktadır. Fakirlere, muhtaçlara, borçlulara ve yolculara yardım etmek ve onlara zekât vermek, ihtiyaç sahibi birinci derece akrabaların nafakasını karşılamak istenmiştir.³⁰⁰

İki taraf arasındaki bir takas sözleşmesi olarak sigorta, insanların ilişkilerinde mevcuttur; İlk tohumları, Miladi 12. Yüzyıl sonunda batı ülkelerinde atılmıştır. Deniz

²⁹⁷ bk. Aliyyan, *et-Te’min fi’ş-Şeriatı ve’l-Kanun*, 12; Biltaci, *Ukudu’t-Te’min*, 18; Melhem, *et-Te’minu’l-İslâmi*, 25; Serdar Demirci, “Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, S.10, 25.

²⁹⁸ el-Maide, 5/2.

²⁹⁹ Buhârî, “Mezâlim”, 3.

³⁰⁰ bk. Muhammed Şebir, *el-Muâmelâti’l-Maliyyati’l-Muasarati*, (Ürdün: Daru’n-Nefais 1996), 92-93; İsmail Yıldırım, “Tekafül (İslâmi) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6/2, (2014), 50.

kredisi şeklindeki ticaret, İtalya'nın kuzey kesiminde, çoğu Yahudi olan ve daha sonra Avrupa'ya yayılan bir grup tüccarın egemenliğinde idi.

Sigorta tarihçilerinin tanımladığı gibi, sigortanın ortaya çıkışındaki belirleyici yıl, Londra'da binalarının yaklaşık %85'inin yanmasına sebep olan büyük bir yangının meydana geldiği miladi 1666 yılı idi. Yeni bir sigorta çeşidi olan yangın sigortasına insanlar davet edilerek bu fırsattan yararlandırılmış ve sonrasında çeşitli türlerde arazi sigortasının kapıları açılmıştır. 19. yüzyılda meydana gelen endüstriyel gelişmeyle birlikte, fabrikalarda, bilimsel laboratuvarlarda ve arabalarda meydana gelen kazalara karşı sorumluluk sigortası ortaya çıkmıştır. Daha sonra da kooperatif, sosyal ve hayat sigortası gibi diğer sigorta türleri ortaya çıkmıştır.³⁰¹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere sigortanın, insanların hayat içinde muhatap olabilecekleri tehlikelerin neticelerinden kendilerini koruma amacıyla önceden tedbir alma ihtiyacına binaen gündeme gelmiş olduğu söylenebilir. Sigorta şirketleri karşılıklı yardımlaşmayı organize etmektedir. Dolayısıyla sigorta yardımlaşmayı hedefleyen bir kurumdur.

Sigorta fikrinin fakihlerin kitaplarında bağımsız bir sözleşme olarak yer almasına gelince; çağdaş sigorta kitaplarının³⁰² müelliflerinin hemen hemen hepsi, sigortadan ilk bahseden kişinin İbn Abidin (ö. 1836) olduğunu ve İbn Abidin'in bunun caiz olmadığı kanaatinde olduğunu söylemişlerdir.³⁰³

³⁰¹ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 42-64; Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 10-19; Abdullah b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrimi*, 16-18.

³⁰² bk. Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 21; Abdullah b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrimi*, 10; Refik Yûnus el-Mısrî, *el-Hağar ve't-te'mîn*, 47; Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmî*, 43; Hamd b. Hamad, *Ukudu't-Te'mini ve Hakikatuhu ve Hükmüha*, (Medine, el-Cami'tu'l-İslamiyye, 1989, 4; Ali es-Salus, *Fikhu'l-Bey'i veli Esdikaihi*, (Doha, Mektebetu's-Sekafe, 2008), 2/1432; Şebir, *el-Muâmelâti'l-Maliyyati'l-Muasarati*, 97, Kahtani, *Menhecu İstinbâti Ahkâmi'n-nevâzili'l*, 613; Receb et-Tamimi, "et-Te'min" *Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî*, 2/2, (Kuveyt: 1986), 555.

³⁰³ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr* isimli hacimli eserinin Kitabü'l-Cihâd konusunun Müste'min babında "sevkerâ" ismini vererek konuyu incelemiş ve şu mütalaayı serdetmiştir: "Anlattığımız hususlar zamanımızda sık sık sorulan bir meseleye de açık cevap getirmiş oluyor. Mesele şudur; Âdete göre tacirler düşman yurdunun vatandaşından (harbiden) bir nakil vasıtası kiraladıkları zaman hem kira bedelini veriyorlar, hem de kendi memleketinde oturan harbiye muayyen bir meblağ ki buna sigorta (primi) deniyor. Bunun üzerine vasıtaya yüklenen mal, yangın, batma, yağma vb. gibi sebeplerle zarara uğrarsa o adam aldığı prim karşılığında zararı tazmin ediyor. O adamın İslâm ülkesinin sahil şehirlerinde devletin izniyle müstemmen olarak oturan ve tacirlerden sigorta primi alan bir temsilcisi (acente) bulunuyor. Denizde tacirlerin malı helak olursa mezkûr mümessil bedelinin tamamını (sigorta

Aslında fıkhn yazılmaya başladığı tarihten itibaren bu konuyu gündeme getirenler de vardı. Nitekim Mâlikî âlimlerinden Eşhep el-Kaysi (Ö. M. 820) sigortanın şekillerinden birisi üzerine konuşmuş ve caiz olmadığını söylemiştir.³⁰⁴

Müdevvenetü'l-Kübra isimli eserin 4. cildinin 28. sayfasında konuyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır. “Bir kişinin başka birine: ‘Bu malı bana şöyle şöyle bir süre için garanti et’ demesinin uygun olmadığını görmüyor musun? Çünkü bu kişi, ona vermiş olduğu mal kimsenin almak istemediği bir mal oluşunu bilseydi bunu kabul etmezdi. Çünkü bu, kumar ve garardır. Kefil, malın helak olduğunu ve kaybolduğunu bilseydi verdiği iki katının garantisini vermezdi. Kefil, onun teslim edildiğini bilseydi, kendisine defalarca garanti ettiğinden daha azına garanti vermesine rıza göstermezdi. Aksine bir dirheme bile razı olmazdı. Kabul ederse kefilin parasından geçersiz para alacağını, onun çıkardığı bir şey olmadan alacağını görmüyor musunuz? İşler kötüye giderse, sahip olduğu paranın dışındaki değeri için para cezasına çarptırılacak mı?”

Bu konuda bulduğum en önemli şeylerden biri, Ali el-Kurra Dağı’nın Sudan’da bir konferansa sunduğu araştırmasıdır. Kendisi bu araştırmasında İslâmî sigortanın ilkelerinden bahsetmiş ve onun ticari sigortadan farklarını diğer referanslardan da faydalanarak ifade etmeye çalışmıştır. Biz bu tespitleri aşağıda ilgili başlık altında vereceğiz.

3. İSLÂMÎ SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ

İslâmî sigortacılığın temel ilkeleri, aşağıda zikredilen başlıklar altında incelenecektir.

tazminatı) sahiplerine ödüyor. Kanaatime göre tacirin helak olan malının bedelini alması helal olmaz. Çünkü bu borçlu olmadığı şeyi borçlanmak kabilindendir”

Eğer dersiniz: Emanetçi, mevduat için bir ücret alırsa, telef olması durumunda bunu garanti eder. Dedim ki: Bizim meselemiz öyle değil. Çünkü para sigortacının elinde değil, tekne sahibinin elindedir. Sigorta sahibi, teknenin sahibi ise, o, muhafaza ve yükleme için ücret alan müşterek ücretlidir. Hem emanetçi hem de müşterek kiralayan, ölüm, boğulma ve benzeri gibi kaçınılması mümkün olmayan şeyleri garanti etmez.

³⁰⁴ Sahnun, Ebu Said Abdusselam b. Said b. Habib et-Tenuhi, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ li'l-İmam Malik b. Enes*, (Beyrut: Dar el-Sadı, ty), 4/ 28, Benzer görüşler için bk. Sami Suvaylim, *Vakafat fî Kadiyyetü't Te'min*, (Riyad, Merkezu'l-Bahs, 2001), 2; Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubi el-Endülüsî İbn Rüsd (el-Cedd), *el-Beyan ve't-Tahsil ve's-Şerh ve't-Tevcih ve't-Ta'lil fî Mesaili'l-Müstahrece*, thk, Muhammed Hacci vd. (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî), 1988, 11/ 289-291; Garip Cemal, *Te'minu't Ticari ve Bedilu'l İslâmî*, (Kahire: Daru'l-İtisam, 1979), 224.

3.1. ŞER'Î HÜKÜMLERE MUHALEFET ETMEMESİ

Şirketin, sözleşme ve eylemlerinde şer'î hükümlere muhalefet etmemesi gerekmektedir. Kur'an metnine ve sahih sünnete aykırı şartlar içermemesi ve ayrıca paranın faizli bankalara yatırılmaması önem arz etmektedir. Faiz, kumar ve şüpheli şeylerden kaçınmak gerekir.

Bu ilke, fetvaları şirket yönetimi üzerinde bağlayıcı olan ve şirketin faaliyetlerini izleme ve denetleme yetkisine sahip bir Fetva ve şariat denetleme kurulunun varlığını gerektirir.

3.2. BAĞIŞ VE İŞ BİRLİĞİ

Sigorta sözleşmelerinin meşru olabilmesi için (prensip) bağışa dayalı olması, katkıda bulunanın (sigorta sahibinin) primi ve gelirlerini sigorta hesabına veya fonuna bağışlaması önem arz etmektedir.

3.3. KOOPERATİF SİGORTACILIĞININ YÖNETİMİNDE VEKİL OLMAK

Bir kooperatif sigorta şirketi, şariat hükümlerine göre sigortalıların (sigortalı) ödediği sigorta primlerine sahip olamaz. Bu nedenle, bilim adamları, şirketin sigorta işini ücretli veya ücretsiz olarak yönetirken bir acente olarak çalıştığına ve yatırımının yeterli olduğuna karar vermiştir. Şirket, giderlerin hacmini gösteren çalışmalar ve istatistikler yardımıyla ücretlerini tahmin edebilir.

3.4. YATIRIMLARDAN ELDE EDİLEN FAZLALIK VE KARLARIN DAĞILIMI

Police sahiplerinin fonlarının, yatırımın şariat tarafından izin verilen yerlere yatırıldığına ve kar elde edilebileceğine şüphe yoktur. Buradaki ilişki; mal sahibi ve iş ortağının, her birinin kar oranının belirlendiği mudarabe akdine dayanmaktadır. Masraflar ve sigorta bedelleri ve benzerlerinin ödenmesinden sonra kalan fazlalık sigortalılara ait olmalıdır.

3.5. ŞİRKET HESAPLARI İLE SİGORTALILARIN HESAPLARININ AYRILMASININ GEREKLİLİĞİ

Şirket, sigorta primlerinin sahibi olmadığı için, şirketin fonlarını sigortalıların parasından tamamen ayırmak zorundadır. Bu, hakları, görevleri, yükümlülükleri, yatırımları, getirileri vb. açısından iki hesabın her birine geri dönene kadar geçerlidir.

3.6. SİGORTALILARIN YÖNETİME KATILIMI

Şüphesiz, poliçe sahiplerinin yönetime katılması iyidir. Şirket işlerinin çoğunun poliçe sahiplerini ilgilendirmesi ve bu nedenle yönetimde kendilerini temsil edecek birinin olması gerekmektedir.

3.7. SABRETME VE PERFORMANSA GERÇEK KATILIM

Kooperatif sigortacılığının en önemli özellikleri ve belirtileri arasında şunlar yer almaktadır:

1- Sigorta Kurumu, üyeleri arasında, katkı paylarından tehlikede olanlara tazminatın ödendiği bir menfaat ve fedakârlık alışverişi vardır. Her biri hem sigortacı hem de sigortalıdır.

2- Üyelerden birinin maruz kaldığı riskleri karşılamaktan müştereken sorumlu oldukları için dayanışmaları, ancak bu dayanışmanın kapsamı, abonelik değerindeki farkın mutlak veya azami ile sınırlı olup olmamasına bağlıdır.

3- Aboneliğin artması ve eksilmesi. Üyeler hem sigortacı hem de sigortalı oldukları sürece, yıllık olarak elde edilen risklere ve karşı karşıya kaldıkları tazminat sonuçlarına göre gerekli aboneliğin artması ve azalması doğaldır.³⁰⁵

4. TİCARİ VE KOOPERATİF SİGORTASI ARASINDAKİ FARK

Sigorta ve kooperatifçilik köklü bir geçmişe sahip en kadim yardımlaşma uygulamalarından biridir. Dolayısıyla aralarında benzerlikler bulunmaktadır. Bununla

³⁰⁵ bk. Ali Muhyiddin Karadâğî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, (Beyrut: Daru'l-Beşiri'l-İslâmiyyi 2011),10-14.; Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*,183; Şebir, *el-Muâmelâti'l-Maliyyati'l-Muasarati*, 122-136; Muhammed Şevki el-Fenceri, *et-Te'min ve'l-İslâm*, (Kuveyt: Meclisu'l Nesru'l İlmi, 1983), 91; Karadâğî, *Buhûsün fi'l-Muâmelâti'l-Mâliyyeti'l-Muâsarati*, 315.

birlikte şeriatı uygun olması amaçlanan kooperatif sigortası ilkelerinin önceki sunumu ile ticari sigorta arasındaki fark açıktır. Aralarındaki en önemli farklar şunlardır:

4.1. TAZMİNAT AÇISINDAN

Ticari sigorta, sigortalının prim ödemesi karşılığında sigorta şirketinin tazmin etmekle yükümlü olduğu riskleri karşılar. Kooperatif sigorta ise, sigortalılar arasında paylaşılan riskleri karşılamaya yönelik bir sistemdir. Ticari sigorta, yükümlülüklerine dayalı bir sözleşme olduğundan İslâm Şeriatı tarafından yasaklanmıştır. Kooperatif sigorta ise, tazmin yükümlülüğü içermeyen bir bağış sözleşmesi olduğundan İslâm Şeriatı tarafından mubah (helal) kabul edilmiştir. Bu sistemde, sigortalılar arasında paylaşılan riskler karşılanır ve eksik olan tutar, sigortalılardan aboneliklerini artırmaları ile tamamlanır.

Kooperatif sigortası, tazmin yükümlülüğü içermeyen bir bağış sözleşmesidir. Bu nedenle garar onu fazla etkilemez ve garanti için bir ücret alınmaz. Bazı İslâm âlimleri ticari sigortayı caiz görmemesine rağmen, kooperatif sigortasında tazmin yükümlülüğü olmaması nedeniyle caiz görülmüştür. Kooperatif sigortası, üyelerin bir araya gelerek kendi aralarında bir tazminat sistemi oluşturmalarını ve bu sistem sayesinde birbirlerine yardım etmelerini hedefler. Sözleşmelerde mubahlık esastır ve ticari sigorta sözleşmesinin haram olmasının sebebi, tazmin yükümlülüğüne dayalı olmasıdır. Kooperatif sigorta sisteminde ise, tazmin yükümlülüğü olmadığı için bu sistem caizdir.

4.2. ŞEKİL OLARAK

Kooperatif sigorta sisteminde sigortalılar kendi aralarında sözleşme yapar. Ticari sigorta sisteminde ise sigortacı sigortalıyla sözleşme yapar.

4.3. AMAÇ AÇISINDAN

Bu iki sigorta biçiminin temel farkı; kooperatif sigortasının iş birliği ve dayanışma odaklı olması, ticari sigortanın ise kâr amacı gütmesidir. Kooperatif sigortasında, sigortalılar kendi aralarında anlaşarak, eğer bir felaket veya zarara uğrarsalar, kendilerine tazminat ödemek üzere bir parayı toplamışlardır. Bu para, sigortalılar arasında eşit olarak dağıtılır ve bir kâr elde edilmesi hedeflenmez. İkinci türde ise, sigorta şirketi sigortalılara

bir ücret karşılığında tazminat ödeme sözleşmesi sunar ve bu tazminatı ödemek için sigortalıların ödediği primleri toplar. Bu primler üzerinden kâr elde etme amacı vardır.

4.4. TAKSİTLİ OLARAK

Taksitler Kooperatifteki maliyetlere göredir. Ticari olan şirketlerdeki taksitler ise şirketin yönetimine ve ticari çıkarlarına göre belirlenir.

4.5. REZERVLERİN VE YATIRIMLARIN GETİRİSİ AÇISINDAN

Kooperatif ve ticari sigortalarda rezervler ve yatırımlar önemlidir. Zira sigortalama işletmelerinin finansal performansını etkiler. Ancak, kooperatifler ve ticari şirketler arasında bazı farklılıklar vardır. Kooperatifler, üyelerinin ortak çıkarlarını düşünerek hareket ederler ve üyeler tarafından yönetilirler. Ticari şirketler ise, kâr amacı güden özel hukuk tüzel kişilikleridir ve hisse senetleri üzerinden sermaye toplamaya çalışırlar. Bu nedenle, kooperatifler ve ticari şirketlerin rezervleri ve yatırımları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kooperatif sigortalarında sigortalılar rezerv ve yatırımın hepsini almasalar bile ondan faydalanırlar, fakat ticari sigorta da tamamı şirkete döner.³⁰⁶

4.6. TEHLİKELERE KARŞI ÖNLEM ALINMASINA ETKİSİ BAKIMINDAN

Kooperatif sigortacılığında sigortalı, kazaları önlemeye veya kazaları azaltmaya heveslidir. Çünkü kazanın etkileri, kendisine ve ortaklarına dönecektir. Nitekim ne kadar kazalar azalırsa, kendisi ve ortaklarının ödeme miktarları o derece azalacaktır.

Ticari sigortaya gelince, kişi burada daha rahat hareket etmektedir. Çünkü primi ödediğinden dolayı kendisine hiçbir şey geri gelmeyecek ve kişi, beklenen zararlardan korunmak için öncekinden daha ihmalkâr davranacaktır. Bu, birçok zarara ve bunun sonucunda para ve canlara zarar verilmesine yol açacaktır.³⁰⁷

³⁰⁶ Karadâğî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, 20.

³⁰⁷ Karadâğî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, 13. bk. Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 115; Fenceri, *et-Te'min ve'l-İslâm*, 44; Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 50; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 85; Abdullah b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrimi*, 12; Refik Yûnus el-Mısırî, *el-Hağar ve't-te'mîn*, 52.

5.SİGORTA TÜRLERİ

Farklı değerlendirmelere sahip farklı sigorta türleri vardır.

5.1. SİGORTA SÜRECİNİ YÖNETİRKEN ALDIĞI ŞEKİL BAKIMINDAN

Sigorta sürecini yönetirken aldığı şekil bakımından sigorta, üçe ayrılmaktadır.

5.1.1. Ticari Sigorta

Ticari sigorta, bir işletmenin ticari faaliyetleri sırasında oluşabilecek riskleri karşılamak için yapılan bir sigorta türüdür. Bu sigorta, işletmeyi zarar görmesine neden olabilecek zararlardan korur. Ticari sigorta, işletme ile sigortacı şirket arasında yapılan bir sözleşmeyle düzenlenir ve sigortalı, sigortacı şirkete belli bir ücret karşılığında sigorta yaptırır. Sigortacı şirket, sigortalının uğradığı zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Bu sigorta türü, işletmelerin çeşitli ticari faaliyetleri sırasında karşılaşılabilecekleri riskleri önlemek ve bu risklerden korunmak için önemlidir. Sözleşmenin süresi sona erer ve sigortalı da bu arada hiçbir zarara uğramazsa, ödenen meblağ sigortacı için hak olur. Sigortalı sigortacıdan hiçbir şey talep edemez.³⁰⁸

5.1.2. Kooperatif Sigortası

Kooperatif sigortası, genel olarak, belirli bir kaza sonrasında maruz kaldığı zararın kendisinden ziyade bir grup bireye dağıtılması fikrine dayanır.³⁰⁹ Bu sigortanın iki şekli vardır.

a- Basit kooperatif sigortası (ya da doğrudan takas). Bir grup insanın belirli bir riskten kaynaklanan zararlardan kaçınmak için iş birliği yapması, böylece her birinin bu katkıların toplamından tehlikede olanları tazmin etmek için bir miktar para ödemesi anlamına gelir. Dağıtımdan sonra bir şey kalırsa geri iade edilir. Ancak ödemelerin yetmemesi durumunda onlardan tahsil edilir.³¹⁰

³⁰⁸ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 71; Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/909; Şinkitî, *Dirasatun Şer'ıyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 475.

³⁰⁹ Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 51.

³¹⁰ bk. Karadâğî, , *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, 9.; Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 572.

b- Bileşik kooperatif sigortası (veya gelişmiş değişim). Menşei basit bir kooperatif sigortasıdır. Ancak acente sıfatıyla uzmanlaşmış bir şirket tarafından yönetilir ve sigortalıların tamamı bu şirketin hissedarıdır. Genel kuruldan ve yönetim kurulundan oluşmaktadır.³¹¹

Bu şeklin nedeni, sigortalı sayısının sınırlı olduğu ve birbirlerini tanıdıkları basit kooperatif sigortasıdır. Ancak sayıları artar ve riskler çoğalırsa, işlerini üstlenecek bağımsız bir departmana ihtiyaç duyarlar.

5.1.3. Sosyal (Genel) Sigorta

Bununla kastedilen, devletin veya kamu organlarından birinin, işsizlik, hastalık, iş kazası ve iş kazası riski ve ileri yaş gibi kendilerini etkileyen ve sürekli veya geçici olarak kazanç elde edememelerine neden olan tehlikelere karşı bir grup toplumun yararına yapılan sigortadır. Bu çeşit sigorta zorunlu olup yararlanıcılar ve işverenler tarafından ödenen katkı payları ile finanse edilir. Buradaki yükün ağırlığını devlet üstlenir. Sosyal, sağlık, emeklilik ve diğer genel sigortalar buna dâhildir.³¹²

Devletin vatandaşlarının geleceğini güvence altına almak ve ani kazaların etkisinden onları korumak amacıyla gerçekleştirdiği sosyal bir eylemdir. Devletten bir bağıştır, bir takas sözleşmesi değildir. Bu nedenle çoğu araştırmacı, caiz olduğu konusunda ihtilafa düşmemiştir. Bağış sözleşmesi olduğu için içindeki cehalet ve garar³¹³ sözleşmeyi etkilemez. Bunun caiz olduğu konusunda fetva veren, 1392'de Kahire'de yapılan Yedinci Müslüman Âlimler Konferansı ve diğerleridir.³¹⁴

³¹¹ bk. Karadâğî, , *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, 9.; Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 572.

³¹² bk. Muhammed Sa'du el-Ceref, *et-Te'mîn min Menzûri'l-İslâmî*, Kahire: Daru'l-İtisam, 1979, 47; Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 574; Zuhayli, *el-Mu'amelatü'l-Maliyyetü'l-Muasıra*, 271, İsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, 20; Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 478; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 81; Şebir, *el-Muâmelâtü'l-Maliyyati'l-Muasarati*, 94, Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/ 908.

³¹³ Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 478.

³¹⁴ bk.Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/ 911; Şebir, *el-Muâmelâtü'l-Maliyyati'l-Muasarati*, 95; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 204-301.

5.2. SİGORTALANAN RİSKLER VEYA SİGORTA İLE KORUNMAK İSTENEN MENFAATIN NİTELİĞİ BAKIMINDAN

Sigortalanan riskler veya sigorta ile korunmak istenen menfaatin niteliği bakımından sigorta, para ve mülkün güvence altına alınmasını sağlar. Parayı ve mülkü maruz kalabilecek tehlikelere karşı korumak için yapılan her sigorta anlamına gelir. Bu sigorta türü, devletlerin, grupların ve bireylerin karada, denizde veya havada tüm mülkiyetinin sigortası olduğu için en kapsamlı sigorta türüdür.³¹⁵ Ancak genel olmasa da özel olarak kullanılan başka sigorta türleri de şu şekildedir;

Sorumluluk Sigortası (Medeni Sorumluluk); yanlış davranışlar, ihmaller veya herhangi bir nedenle kendisine zarar verilmesi sonucu bir kişi veya gruba karşı sorumluluklardan doğan her şey demektir.³¹⁶ Bu sigorta, sigortalının fiillerinden dolayı başkalarını etkileyen rizikoların sigortalanmasıdır. Sigortalıyı bu rizikolara karşı sorumluluğundan kurtarmayı amaçlar.

Bu, hukuki sorumluluğa karşı araba sigortası gibi birçok kısmi sigorta türünü içerir. Uçakların, gemilerin ve trenlerin güvenliğini sağlamanın yanı sıra, mühendislerin, doktorların, eczacıların, müteahhitlerin ve diğerlerinin sigortası gibi başkalarına zarar verebilecek iş ve mesleklerin sigortası da bu kapsama girer.³¹⁷

Hayat için en önemli sigorta türleri şunlardır;

a- Hayatta kalma durumunda hayat sigortası. Sigortacı, sigorta bedelini, sözleşmede belirtilen süreye kadar yaşarsa sigortalıya öder, ancak bu süreden önce ölürse, sigortalıya veya mirasçılarına hiçbir şey verilmez.

³¹⁵ Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 73, Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 482.

³¹⁶ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 72, Karadâğî, *Buhûsün fi'l-Muâmelâti'l-Mâliyyeti'l-Muâsarati*, 364; Ahmet Karayazgan, "Takaful (İslâmi Sigorta)", *TSEV. Sigorta Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2008, S.4, s.107.

³¹⁷ bk. Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 574; Îsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, 21, Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 482; Karadâğî, *Buhûsün fi'l-Muâmelâti'l-Mâliyyeti'l-Muâsarati*, 364.

b- Ölüm halinde hayat sigortası: Bir öncekinin tam tersidir. Sigortacı, sözleşmede belirtilen süreden önce vefat etmedikçe sigortalının bedelini ödemez. Sadece sigortalının sözleşmede belirttiği kişi bundan faydalanır.

c- Karma. Sigortacının sigorta bedelini, belirlenen vakte kadar hayatta kalması halinde sigortalıya, aksi takdirde lehdar tayin ettiği kişiye öder.

Kişilerin Sigortası; sigortalının ölüm, organ kaybı, yaşlılık, hastalık gibi vücudunu tehdit eden tehlikeler ile kazanmasını ve çalışmasını engelleyebilecek diğer şeyleri sigorta ettirmeyi amaçladığı sigortadır.³¹⁸ Bu sigortanın türleri vardır. En yaygın olanları şunlardır:

a- Hayat sigortası³¹⁹

b- Kaza sigortası

c- Hastalık sigortası

d- Yaşlanma ve yaşlılığa karşı sigorta

Görüldüğü gibi, sigortanın türleri ve çeşitleri arasında bir örtüşme vardır. Bu nedenle sigortanın türleri, çoğunlukla ticari olduğu gerçeğine dayanarak ticari sigortanın bölümleri olarak da değerlendirilmektedir.³²⁰

Sigorta türleri hakkında konuşurken (Reasürans) olarak bilinen kısımdan da bahsetmek gerekmektedir.

Reasürans; kişilerin anlaşmalı oldukları sigorta şirketinin, maruz kalabileceği risklerin bir kısmını büyük bir sigorta şirketinde sigorta ettirmeye başvurması anlamına gelir. Bu uygulama, risk olasılıklarını tahmin etmede hata olasılığı ve daha sonra bunları tazmin edememe korkusu nedeniyledir. Bu nedenle doğrudan şirket, onları güvence altına

³¹⁸ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 72; Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/909.

³¹⁹ Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 74; Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/ 910.

³²⁰ bk. Karadâğî, *el-Canibu't-Tatbikiyyi li't-Te'mini'l-İslâmiyyi*, 7; Şinkitî, *Dirasatun Şer'ıyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 482; Levent Sezal, "Türkiye'de Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi ve Faizsiz Sigortacılık Sisteminin Uygulanabilirliği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/52, (2017), 1162.

almak ve sigortalıya güvence vermek için daha büyük şirketlerle reasürans yoluna başvurur.³²¹

6. TİCARİ SİGORTACILIĞIN AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN HÜKMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İslâm hukuku açısından bakıldığında, sigorta fikrinin prensip olarak kabul edilebilir olduğu ve insanların risklerinin üstesinden gelmeye yatkın olduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf yoktur. Yine sigorta sözleşmesi içerisinde yasaklanmış şeylerin bulunmaması gerektiği konusunda ihtilaf yoktur. Örneğin, sigorta şirketlerinin fonlarının yasak ticarete veya faizli kredilerde kullanılması gibi konular. Bunlar, İslâm hukuku açısından yasaklanmıştır. Ticari sigorta sözleşmelerinde, iki taraf arasında maddi tazminat bulunur. Maddi tazminat, sigortalının uğradığı zararın tazmini anlamına gelir ve sigortacı şirket tarafından ödenir. Bu tazminat, sigortalının zararını tam olarak telafi etmez, ancak sigortalının zararını azaltmayı amaçlar. Ticari sigorta sözleşmelerinde, sigortalının uğradığı zararın tazmini konusunda iki taraf arasında anlaşma sağlanır ve bu anlaşma, sigortalı ile sigortacı şirket arasında yapılan sözleşmeyle düzenlenir.

Bu tür sözleşmeler kendisinde iki kural barındırmaktadır:

1- İşlemlerde asıl olan mubah olmasıdır.

2- Haram olan işlemlerin genelinin haram olması, içinde faiz, garar, aldatma ve bilgisizlik bulunmasındandır.

Âlimler ve araştırmacılar bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Bunlardan en önemlileri şu iki görüştür.

6.1. HARAM OLDUĞU GÖRÜŞÜ

Çağdaş âlimler ve araştırmacıların çoğunluğu ile 1976 yılında Mekke'de düzenlenen Birinci Uluslararası İslâm İktisadı Konferansı'nın görüşüdür.³²² Bu aynı zamanda Suudi Arabistan Krallığı'nda 1977 yılında gerçekleştirilen Büyük Âlimler Konseyi kararı, 1978 yılında Cemiyet İslâm Fıkıh Konseyi'nin kararı, 1986 yılında Fıkıh

³²¹ Ali es-Salus, *Fıkhu'l-Bey'i veli Esdikaihi*, 2/ 1433.

³²² bk. Sahnun, *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 4/28.

Konseyi ve diğerlerinin kararıdır.³²³ Mâlikî âlimlerinden Eşhep el-Kaysi sigortanın şekillerinden birisi üzerine konuşmuş ve caiz olmadığını belirtmiştir.³²⁴ Aynı şekilde İbn Abidin kendi dönemindeki ticari sigortaya benzeyen bir uygulamanın caiz olmadığını belirtmiştir.³²⁵ Nitekim sigorta sözleşmesini yasaklama eğilimi, İbn Abidin'den sonra tam bir asır devam etmiştir.³²⁶

6.2. CAİZ OLDUĞU GÖRÜŞÜ

Sigortanın caiz olduğunu söyleyenlerden biri Mustafa Ahmet ez-Zerkâ'dır.³²⁷ Ali el-Hafif³²⁸ Muhammed Sellam Medkur, Yusuf Musa, Şeyh Abdurrahman İsa, Şeyh İsevi Ahmed, Muhammed el-Hasan el-Sea'libi³²⁹, Şeyh Abdullah b. Zeyd Ali Mahmud, aynı şekilde Refik Yûnus el-Mısırî'de bu görüştedir.³³⁰ Al-Rajhi Banka Şirketi'nin şeri' kurulu tarafından da bu yönde bir karar yayınlanmıştır.³³¹

6.3. DELİLLER VE TARTIŞMA

Caiz olmadığı görüşünde olanların delilleri şu şekilde sıralanmaktadır;

a- Sigortanın haram olduğu görüşünde olanlara göre sigortada aşırı derece garar vardır. Rasulullah (sav) gararlı satışı yasaklamıştır.³³² Fakihlerin hepsi, içinde garar bulunan takas sözleşmelerinin yasaklanmasında hem fikirdir.³³³

Sigortalı, sözleşme sırasında ne kadar vereceğini veya alacağını bilemez. Aynı şekilde sigortacı da her bir sözleşme için ne vereceğini ve alacağını ayrı ayrı

³²³ bk. İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 6/ 281-282.

³²⁴ Ali es-Salus, *Fıkhu'l-Bey'i veli Esdikaihi*, 2/ 1432.

³²⁵ bk. Mustafa Ahmet ez-Zerka, "Hükmü'l İstinbat", *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (Kuveyt:1988), 2/11, 611.

³²⁶ bk. Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 584.

³²⁷ bk. Zerka, *Hükmü'l İstinbat*, (2/11), 618.

³²⁸ Refik Yûnus el-Mısırî, *el-Hağar ve't-te'mîn*, 51.

³²⁹ Abdullah b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrimi*, 12-24.

³³⁰ bk. Alauddin es-Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 2/ 284, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevi, *Ravzatü't-Talibin ve 'umdetu'l-Müttakin*, thk., Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvid, (Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 3/ 355; Buhûtfi, Mansur b. Yunus b. Salâhaddin, *Şerhu Münthe'l-İrâdât*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982), 2/145, Şemsuddin Ebu Abdillâh Muhâmmad Arafe ed-Desûkî, *Haşiyetü't-Dusûki ala Şerhi'l Kebîr*, (Beyrut, Dâru'l-Fıkr, ty), 3/ 11.

³³¹ Şinkîfî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 523; Aliyyan, *et-Te'min fi'ş-Şer'iati ve'l-Kanun*, 223. Ayrıca bk.

<https://www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Councils+Resolutions/Fifth+Term/>

³³² bk. Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 4/ 28.

³³³ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 236.

belirleyemez.³³⁴ Sigortacı hasarın oluşacağını bilseydi, sigortayı kabul etmezdi. Sigortalı da hasarın olmayacağını bilseydi, sigorta primini ödemeyi kabul etmezdi.³³⁵

Bu görüşe şöyle itiraz edilmiştir: Sigortadaki garar oranı çok az olduğu için tartışmaya yol açmaz.³³⁶ Sözleşmeyi de geçersiz kılmaz. Hanefî âlimlerinin koyduğu kaideler arasında şöyle bir kaide mevcuttur. İhtilafa yol açan cehalet, akdi bozar.³³⁷ Buna göre ihtilafa yol açmayan cehalet sözleşmeyi geçersiz kılmaz. Bu da sigortadaki garar ve bilgisizliğin, bu sözleşmenin yayılması konusunda bir anlaşmazlığa yol açmadığını gösterir.

Buna şöyle cevap verilir: Sözleşmenin ve insanların gerçekliği sigortadaki gararın az olduğu iddiasını reddeder.

İnsanların gerçeğine gelince; insanlarla sigorta şirketleri arasında pek çok anlaşmazlık olmuştur. Mahkeme kayıtları ve polis raporları buna tanıklık etmektedir.³³⁸

b- Mali işlemlerde riskler, işlem yapılan parayı veya maddi değerleri etkileyebilecek olaylar nedeniyle ortaya çıkan risklerdir. Bu riskler, işlem yapılan parayı veya maddi değerleri kaybetme riski oluşturabilir ve işlem yapılan parayı veya maddi değerleri etkileyebilecek olaylar nedeniyle ortaya çıkan zararları karşılamak amacıyla sigorta yaptırılabilir.

Sigortalı, sigorta priminden bir taksit öder ve daha sonra bir kaza meydana gelirse, sigortacı, sigortalıya sigorta tutarının tamamı ve daha fazlasını tazmin etmekle yükümlüdür. Bu durumda, sigortalı, sigorta primi ödemesi karşılığında sigortalı olduğu olay nedeniyle oluşabilecek zararlardan korunmuş olur. Ancak, hiçbir risk oluşmazsa ve

³³⁴ bk. Serahsî, *Mebhut*, 2/ 69, 92, 93; 12/ 131; 30/ 19; Merginani, Ebu'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Fergani, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, thk: Talal Yusuf, (Lübnan: Darul İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1986). 4/ 263, 265, 271, 326, 336, 397-398, 452; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali Muhammed eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir el-Cami' Beyne Fenneyi'r-Rivaye ve'd-Diraye min İlmi't-Tefsir*, thk: Abdurrahman Umeyre, Mansure, (Daru'l-Vefa, 2005), 5/ 49, 73; Bâbertî, *İnâye*, 6/ 9; 6/ 261, 7/ 49, 73; Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, thk., Zekerîya Umairat, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, 5/ 303; 6/ 75; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkam fFi Şerhi Gururi'l-Ahkam*, (Mısır, Daru's Sa'de, H. 132), 2/ 145,146,147, 155, 157, 167, 232, 258, 396.

³³⁵ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 236-240.

³³⁶ bk. Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 589; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 222.

³³⁷ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 219-222.

³³⁸ bk. Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Uküdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 530.

sigortacı hiçbir bedel ödemezse, sigortacı elde ettiği kârı koruma altına almış olur. Bu durum, suç teşkil etmeyen veya sebep olmayan para cezaları, bedelsiz borç nedeniyle kumar oynamanın bir çeşidi olarak değerlendirilebilir. Bu tür bir durumda, sigortalı sigorta primi öder ve daha sonra bir risk oluşmazsa, sigortacı hiçbir bedel ödemez ve sigortalı da hiçbir fayda elde etmez. Bu nedenle, sigorta yaptırılması, riskleri azaltmayı amaçlar ve sigortalının zarar görmesine neden olabilecek olaylar nedeniyle oluşabilecek zararları karşılamayı amaçlar.

Buna şöyle itiraz edilir: Kumar ahlaka aykırıdır, düşmanlık ve nefret doğurur. Tehlikelerin etkilerini onarmak ve insanlara güvenlik sağlamak için gelen bir sistem nasıl buna tabii kılınır?

Buna şöyle cevap verilir: Bilakis, sigorta kumar gibi bir şans oyunudur. Sigorta şirketi sigortalıya şöyle demektedir: “Ödeme yapın; şayet size bir zarar gelirse, ben de size ödeme yaparım. Şayet size bir zarar gelmezse, ödediğinizi kaybedersiniz.” Kumarbaz diğerine şöyle der: Zarı at; dediğin rakamı tutturursan bütün parayı sen alırsın, şayet rakamı tutturamazsan ödediğini kaybedersin. Bu sebeple, sigorta ve kumar şansa bağlı olduğundan tamamen risklidir.³³⁹

c- Fadl ve Nesie faizlerini içermektedir. Şirket, lehdara veya sigortaya ödediği paradan daha fazlasını ödüyorsa, Ribe’l Fadl (fazlalık faizi) olur. Şirket sigortayı bir süre sonra sigortalıya öderse Ribe’n Nesie (gecikme faizi) olur. Eğer ki şirket ödediği kadar öderse bu Ribe’n Nesie olur. Bunlar faizin nas ve icmâ’ ile yasaklanmış iki şeklidir.³⁴⁰

Buna şöyle itiraz edilir: Sigortada faiz gerçekleşmez. Çünkü sigorta, bir menfaat karşılığında para değişimidir. Menfaat ise faiz olan altı kategori içine girmez ve bunlardan birine tabii olmaz. Bu menfaat ise sigortalının elde edeceği güvenle temsil edilir.

Buna şöyle cevap verilir: Sigortalının ödemiş olduğu taksitler, güven için değil sigorta içindir. Çünkü tehlike meydana geldiğinde sigortacıdan alacağı parayla etkilerini ortadan kaldırmak ister.

³³⁹ bk. Senyan, *et-Te’min ve Ahkamihi*, 219-222.

³⁴⁰ İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtar*, 6/ 281.

Sigorta şirketine gelince amaçları apaçık bir şekilde ortadadır. İnsanlara yardım etmek ve onlardan zararı gidermek için kurulmamıştır. Sadece kar elde etmek için kurulmuştur. Sözleşme, nakit karşılığı takas sözleşmesidir.³⁴¹

d- Sigorta yaptırılması gerekli olmayan bir durumda bile, sigorta yaptırılması, riskleri azaltmayı amaçlar ve sigortalının risk altında olabilecek olaylar nedeniyle oluşabilecek zararlarını karşılamayı amaçlar. Bu nedenle, sigorta yaptırılması, riskleri azaltmayı amaçlayan ve sigortalının zarar görmesine neden olabilecek zararları karşılamasını amaçlayan bir yükümlülüktür.

Buna şöyle itiraz edilir: Bu tartışma konusu ile delil getirmektir. Çünkü araştırma konusu bu taahhüdün gerekli olmayan bir taahhüt olduğu sonucudur. Aynı iddianın kabul edilemezliğini nasıl gerekçelendiriyorlar?³⁴²

Caiz olduğu görüşünde olanların delilleri ise şu şekildedir:

a- Yeni bir sözleşmedir ve şeriat esaslarında caizliğine engel olacak hiçbir şey yoktur, dolayısıyla caizdir. Çünkü sözleşmelerde temel ilke, yasaklayan delili sabit oluncaya kadar caiz olmalarıdır. Şeriat, şeri' sözleşme sistemi ve koşullarıyla çelişmiyorsa, insanların ihtiyaçlarının gerektirdiği yeni bir sözleşme oluşturmalarını engellememiştir.³⁴³

Buna şöyle itiraz edilir: Bir şeyin aslında mubah olması, onu mubahlıktan çıkaracak bir delilin bulunmaması şartına bağlıdır. Sigortayı mubahlıktan çıkaracak deliller bu sözleşmeyi caiz görmeyenler tarafından zikredilmiştir. Bundan dolayı bunu delil göstermek geçersizdir.³⁴⁴

Mübahlıktan çıkaran deliller arasında zikredilenlerden birisi, sigorta sözleşmelerinin adalete aykırı olması durumudur. Bu delil, sigorta sözleşmelerinin iki tarafın da bilmediği bir konuda risk ve kumara dayalı olması nedeniyle verilir. Sigortalı, yıllarca ödeyeceği taksitler karşılığında bir riski üstlenir ve bu risk gerçekleşirse, sigortacı

³⁴¹ Şinkitî, *Dirasatun Şer'iyyatun li Ehemmi'l-Ukûdi'l-Mâliyyati'l-Müstecideti*, 2/ 508.

³⁴² Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 144; Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâti'l-Masrafiyye*, 407.

³⁴³ bk. Ahmed Salim Melhem, *et-te'minu'l-İslami, Kararatu'l-mecme'i'l-Fıkhi'l-İslamiyyi bi Mekketi'l-Mükerremeti fi devratihi'l-İşrin*, (Mekke: 3. Basım, 1997), 173.

³⁴⁴ bk. Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâti'l-Masrafiyye*, 407

şirket tarafından tazminat ödenir. Ancak, risk gerçekleşmezse, sigortalı yıllarca ödediği taksitler karşılığında hiçbir fayda elde etmez ve kaybeden taraf olur. Bu durum, taraflar arasındaki adalete aykırıdır ve bu nedenle sigorta sözleşmeleri de mübahlıktan çıkartılmıştır.

Ayrıca, sigorta sözleşmeleri faizi yiyen ve yediren tarafların da rızasına dayalıdır. Ancak, bu tarafların rızasının bir anlamı yoktur. Bu nedenle sigorta sözleşmeleri mübahlıktan çıkartılmıştır. Aynı şekilde, kumar oynayan iki kişinin de rızasına dayalı olsa da bu tarafların rızasının bir anlamı yoktur ve bu nedenle sigorta sözleşmeleri mübahlıktan çıkartılmıştır.³⁴⁵

b- Bazı meşru sözleşmelerle sigorta sözleşmesinin birbirine benzemesi. Örnek olarak; katilin ailesinin yetişkin erkek üyeleri arasında, adam öldürme için kan parasının dağılımını ifade eden akile sistemi verilebilir. Nitekim şeriat, akile sistemini sözleşme yapmadan zorunlu kılmıştır.

Diğer bir delil de muvalat sözleşmesidir. Zira muvalat sözleşmesi: Bu sözleşme nesebi bilinmeyen bir kişiye “Sen benim velimsin, ben cinayet işlersem benim yerime diyet ödeyeceksin, ölürsem benden miras alacaksın denmesi ve bunun kabul edilmesiyle meydana gelir. Bu sözleşmeyi Hz. Ömer ve İbn Mes’ud ifade etmişler, Ebu Hanife ve arkadaşları da bu görüşü kabul etmişlerdir.

Sigorta sözleşmesi, muvalat sözleşmesinin yaşayan bir şeklidir. Veli, nesebi bilinmeyen sorumluğunu aldığı gibi sigorta şirketi de kendisine katkıda bulunanın sorumluluğunu almaktadır.

3- Sosyal sigorta ve âlimler tarafından onaylanan emeklilik sistemi ile ticari sigorta arasındaki fark nedir? Sosyal sigorta ve ticari sigorta arasında birçok fark vardır. Sosyal sigorta, bir ülkenin devlet veya yerel yönetimleri tarafından sağlanan bir hizmettir. Ülke nüfusunun geneli bundan yararlanabilir. Ticari sigorta ise, bir işletmenin ticari faaliyetleri sırasında oluşabilecek riskleri karşılamak için yaptırdığı bir sigorta türüdür. Bu sigorta türü, işletmenin zarar görmesine neden olabilecek olaylar için bir güvence sağlar ve

³⁴⁵ bk. Farfur, *Ukudu't-Te'min ve I'adetu't-Te'min*, (2/2), 952; Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâti'l-Masrafiyye*, 408; Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 112 vd.

işletmeyi bu olaylar nedeniyle oluşabilecek zararlardan korur. Ticari sigorta sözleşmeleri, işletme ile sigortacı şirket arasında yapılan bir sözleşmeyle düzenlenir ve sigortalı, sigorta şirketine belli bir ücret karşılığında sigorta yaptırır.

c- Hanefî mezhebine göre; yoldaki tehlikeyi teminat altına alan bir sözleşme, risklere karşı ücret mukabilinde sigortalama olarak kabul edilir. Bu tür sözleşme, bir kişinin diğerine "Bu yoldan git, çünkü o emniyetlidir. Başına bir şey gelirse ben sorumluyum" gibi bir söz vermesiyle yapılır. Diğer kişi de bu yoldan gider ve eğer başına bir şey gelirse, verilen söz gereği söz veren kişi sorumlu olur. Bu tür bir sözleşme, ticari sigorta sözleşmelerine benzerlik gösterir. Ancak Hanefî mezhebine göre bu tür bir sözleşme mübahlıktan çıkartılmıştır. Bu nedenle, Hanefî mezhebine göre bu tür bir sözleşme yasaklanmıştır.

Buna şöyle itiraz edilir: Bu kıyas, kıyas ma'a'l farık'tır. Açıklaması şu şekildedir:

- Kâr, sömürü ve fonların gaspına dayalı ticari sigorta sisteminin aksine akile sistemi, muvalat sözleşmesi ve emeklilik sistemi gibi bağış, kendi kendine ödemeye ve hayır kurumlarına yapılan katkıya bağlıdır.³⁴⁶

-Yolun tehlikesinin garantisine gelince; bu tür bir sözleşme, yolun tehlikesine karşı bir garanti sağlar. Bu garanti, yol tehlikesine ilişkin olarak ortaya çıkabilecek riskleri azaltmak için verilir. Bu riskler, aldatma veya sahtekârlık gibi etkenlerden kaynaklanır. Bu garanti, yolun tehlikesine ilişkin olarak ortaya çıkabilecek zararları azaltmayı amaçlar. Bu nedenle, yolun tehlikesine ilişkin bir ticaret sözleşmesine girdiğinizde, garanti edilen yolun tehlikesine karşı ödeme yapmanız gerekmez. Ancak, bu garanti, yolun tehlikesine ilişkin olarak ortaya çıkabilecek zararları azaltmak için verilir.

d- Sigorta, menfaate yol açan bir sözleşmedir. Amacı, sigortalılar arasındaki tehlikeleri gidermek ve ortadan kaldırmaktır. Bu amaca, akile sistemi ve sadakat sözleşmesi gibi bu amacı gerçekleştiren birçok hükmün meşruiyeti ile Şeriat tarafından şahit olunmaktadır.³⁴⁷

³⁴⁶ Farfur, *Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min*, (2/2), 589; bk.Muttrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâti'l-Masrafiyye*, 412 vd.

³⁴⁷ bk.Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, 7/ 47.

e- Kooperatif sigortası üzerine kıyas yapmak.

Çağdaş bilim adamları ve araştırmacıların çoğu, ticari sigortanın yasaklanması ve kooperatiflerin yasallaştırılması yoluna gitmiştir. Bunun da delili “bağış sözleşmelerinde garar caizdir” şeklindeki kuraldır. Bu kural geçerli bir kuraldır. Ancak kooperatif sözleşmesinin bağış sözleşmesi olduğu kesin değildir. Çünkü “bana bağışlayan şartıyla sana bağışlıyorum” ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu kooperatif sözleşmesi bir bağış değil takastır. Aralarındaki fark ticari sigortanın, kooperatiften farklı olarak kâr amacı taşımasıdır. Aralarındaki tek farkın bu olduğu düşünüldüğünde ise, ticari sigortanın caiz olduğu söylenebilir. Çünkü Müslümanlar, ezan ve imamlık gibi görevlerden ücret almayı caiz görmemişlerdir. Daha sonra hiçbir kimsenin bunu yapmamasından korktuklarından bu görevler için ücret almaya cevaz vermişlerdir. Aynı durum sigorta için de geçerlidir. Nitekim emeğin karşılığının, toplu ödeme veya kâr payı şeklinde olabileceği bilinmektedir. Burada “ticari sigorta” olarak isimlendirilen sözleşme, kooperatif sigortasından başka bir şey değildir. Bununla birlikte kişinin emeği, ılımlı ücretler yerine ılımlı kârlarla ödüllendirilir. Hatta düşünülenin aksine ücretlerdeki veya kârdaki artış, yetkili kişileri ticari riskler almaya teşvik edebilir.³⁴⁸

Bu görüşe, aşağıda zikredilen maddeler ışığında itiraz etmek mümkündür:

a- Kooperatif sigortası bir anlaşma meselesi değil, bir ihtilaf meselesidir.

b- Mubah diyenlere göre aralarında -ileride değinilecek- farklar vardır.

c- İki sözleşmede de gararın olduğunu kabul edilse bile, ticari sigortanın caiz olmasını engelleyen başka sebepler vardır. Bu sebeplerden bazıları kumar ve faiz olup, ticari sigortada bulunmaktadır. Ayrıca sayılanlar dışında, kooperatif sigortasını caiz kılan başka deliller de –ileride zikredilecek- bulunmaktadır.

d- İtiraz edene göre ticari ve kooperatif sigortası birbirine benziyor ise ikisi için de aynı hüküm olması gerekmektedir. Peki, ikisinde de fahiş garar varsa neden ikisinin de haram olduğunu söylememektedir?

³⁴⁸ Sıddık Muhammed, Emin ed-Darîr, *el-Garar ve Eseruhu fi'l-Ukud fi'l-Fıkhi'l-İslâmi*, Cidde: Silsiletü Salih Kamil li'r-Resâili'l-Câmiyye li'l-İktisâdi'l-İslâmî, 1995, 651.

3- Görüşlerin Değerlendirilmesi ve Tercih

Her iki tarafın yukarıda belirtilen delilleri ve tartışmaları dikkate alındığında ticari sigortayı yasaklayan birinci görüşün aşağıda zikredeceğimiz sebeplerden dolayı tercih edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

a- Ticari sigorta uygulamalarında çok fazla garar vardır. Gararın bütün mali takas sözleşmelerini etkilediği konusunda fakihler arasında ihtilaf yoktur. Sıddık ed-Darir'in dediği gibi "Garar, sözleşmeye üstün gelmesinden dolayı sözleşmenin kendisi ile nitelendiği şeydir."³⁴⁹

Bilinen odur ki, sigorta sözleşmesinin ana ve güçlü dayanağı içinde risk ve garar olmasıdır. Bu nedenle hukukçular ittifakla, onu garar sözleşmelerinin içinde zikretmişlerdir. Ayrıca bunu meşru gören ve bunun hakkında kitap yazanlar kitaplarının ismini "Risk ve Sigorta" olarak isimlendirmişlerdir.³⁵⁰

Bu sözleşme böyleyse ve yine de yukarıda belirtilen kuralın kapsamına girmiyorsa, o zaman hangi sözleşmede daha fazla garar vardır?

b- Alım sözleşmeleri; kumarın bir şeklidir. Bu tür sözleşmeler, bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybına yol açabilecek şekilde düzenlenmiş sözleşmelerdir. Ticari sigorta sözleşmeleri de bu tür sözleşmelerden birisidir. Bu tür sözleşmelerde, sigortalı bir prim öder ve eğer bir tehlike oluşmazsa, sigortalı primi kaybeder, şirket ise primi kazanır. Ancak, eğer bir tehlike oluşmuş ve şirket sigortalıya ödediğinin kat ve kat fazlasını tazminat olarak ödemişse, sigortalı tazminatı hak etmiş olur ve şirket sigorta primi ile tazminat arasındaki farkı kaybeder. Bu tür sözleşmeler, ekonomistler tarafından "sıfır takas" olarak adlandırılır. Böylece bu sözleşmenin fahiş garar sözleşmeleri kapsamına girdiği anlaşılır. Bunu yapmak bir tür kumardır. Çünkü her iki tarafın da faydalanma ihtimali yoktur. Biri kazanan, diğeri kaybedendir.

c- İnsanların ihtiyaç duyması, sigorta sözleşmesindeki gararı etkisiz hale getirir şeklindeki iddia geçersiz bir iddiadır. Çünkü bu, ihtiyacın genel olmasını gerektirir ve bu

³⁴⁹ Refik el-Mısıri, *el-Ḥaṭar ve't-te'mîn*, 51.

³⁵⁰ Refik el-Mısıri, *el-Ḥaṭar ve't-te'mîn*, 51; Sami Suvaylim, *Vakafat fî Kadiyyetü't Te'mîn*, 3-5.

şekil dışında karşılamamanın bir yolunun olmaması gerekmektedir. Ticari sigorta sözleşmesinde bu şart, gerçekleşmemektedir.

d- Bu ihtiyaç ve maslahatın daha büyük zararlara sebep olması. Şeriat kurallarından biri, kötülükten korunmanın fayda sağlamaktan önce gelmesidir.

Bu kötülüklerden bazıları şunlardır.

1- İnsanları bu şirketlere bağlanmaya ve beklenen riskleri karşılamaları için onlara güvenmeye alıştırmaktadır. Bu düşünce Allah'a güvenmelerini, O'nun takdirine razı olmalarını, bollukta ve darlıkta Allah'a dua etmelerini zayıflatmaktadır.

2- Bu durum tedbir almada ihmale, dolayısıyla beklenen zararlara karşı tedbir alınmamasına sebep olur. Sonrasında çok fazla hasara yol açar ve sonuçta mala veya cana zarar verir. Bu, can ve mal kaybına yol açan sebepleri engellemeyi veya en aza indirmeyi amaçlayan şeriatın amaçlarına aykırıdır.

Sözleşmelerden herhangi biri hakkında karar vermeden önce Müslümanların buna ihtiyacı olup olmadığı tespit edilmelidir. Karar verilecekse, tüm etkilerine ve sonuçlarına ilişkin bütüncül bir bakış açısı gereklidir. Eğer bir sözleşme, bir grubun özel zararını önleyecekse ancak toplumdaki tehlikelerin oranını artırırsa, genel zararı def etmek adına bu sözleşmenin yapılmaması daha uygundur. Bu, genel kural olarak bilinen bir durumdur ve bir kesimin zararı üslenilerek genel zararın önlenmesi gerekebilir.

3-Sigortalı ve sigorta şirketleri arasında çekişme ve tartışmaya yol açar. Özellikle sigorta bedeli yüksekse, sigorta şirketleri genellikle bunu erteler. Sözleşme şartlarını ihlal eden en ufak bir açık arayarak alakasız bir yorumla dahi olsa sözleşmenin şartlarını ihlal etmeye çabalar. Çünkü tek hedefi maddi kârdır. Kooperatif sigortası ise bunun tamamen aksinedir. Çünkü riskleri en aza indirmeyi ve katılımcılar arasında dağıtmayı amaçlar.

7. KOOPERATİF SİGORTACILIĞININ AKİTLER NAZARİYESİ AÇISINDAN HÜKMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kooperatif sigortası daha önce de kısmen ifade edildiği gibi basit ve bileşik olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır.

7.1. BASİT KOOPERATİF SİGORTASI

Basit kooperatif sigortası, belirli bir grubun üyeleri arasında yapılan bir sigorta türüdür. Bu tür sigorta, örneğin sınırlı bir ailenin çocukları veya belirli bir meslek grubuna mensup kişiler arasında yapılabilir. Bu tür sigortaların İslâm fıkıhı açısından caiz olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bu tür sigortalar, üyeler arasında kendi görevlerini üstlenmeyi ve birbirlerine yardımcı olmayı hedefler.

Basit kooperatif sigortasının caiz olduğu birçok fıkıh meclisinin fetvalarında yer almaktadır. 1965 yılında Kahire'de yapılan ikinci Müslüman Âlimler Konferansı, aynı şekilde 1972 yılında yapılan yedinci Müslüman Âlimler Konferansı, 1978 yılında Mekke'de İslâm Fıkıh Akademisi, 1977 yılındaki Suudi Arabistan Krallığı Büyük Âlimler Konseyi Kararı, İslâm Konferansı Teşkilatı İslâm Fıkıh Akademisi'nin 1986 tarihli kararı ve 1993 Kuveyt Finans Evi'ndeki üçüncü hukuk sempozyumu kararı bu yöndedir.³⁵¹

Basit sigortanın caiz olduğunun delilleri şunlardır.

a. Ebu Musa el-Eş'ari'nin rivayetine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur. "Eş'ariler, gazve sırasında azıklarını bitirirlerken veya Medine'de ailelerinin yiyecekleri azaldığında hemen yanlarında bulunan erzakı bir yaygının üzerinde toplarlar, sonra onu tek bir kapla ölçerek aralarında eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım."³⁵²

Bu hadis, bunalım ve kıtlık zamanlarında sahabenin birlik olduklarının ve ellerindeki yiyecekleri eşit olarak paylaştıklarının açık bir göstergesidir. Bilinmektedir ki, her biri elindekileri ortaya koyunca, ne alacağını bilemez. Çünkü niyetleri dayanışma, bağış ve fedakârlıktır. Hz. Peygamber, bunun meşruiyetini ve teşvikini göstererek onları övmüştür.

b. Bu uygulama tehlike ve felaketlerin en aza indirilmesinde iş birliği yapmak olup sömürü ve kâr anlamına gelmemektedir.³⁵³

³⁵¹ Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 65; Zuhayli, *el-Mu'amelatü'l-Maliyyetü'l-Muasıra*, 264; Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 274.

³⁵² Buhâri, "Şirket", 1.

³⁵³ bk.Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâtü'l-Masrafiyye*, 406.

c. Bu uygulama garar, kumar, faiz ve benzerleri sözleşmelerin geçerliliğini engelleyen yasaklardan arındırılmış saf bağıştır.³⁵⁴

7.2. BİLEŞİK KOOPERATİF SİGORTASI

Bileşik kooperatif sigortası, bir grup sigortalının bir araya gelerek kendi aralarında bir sigorta sistemi kurdukları ve bu sistemin bir şirket tarafından yönetildiği bir sigorta türüdür. İslâm âlimleri arasında bu tür sigorta hakkında iki farklı görüş vardır.

1- Basit kooperatif sigortası ile aynı olup caizdir. Çağdaş bilim adamlarının ve araştırmacıların çoğunluğunun görüşü budur. Basit kooperatif sigortacılığında atıfta bulunan fetvaların çoğunu içinde barındırmaktadır.

2- Bileşik kooperatif sigortası içinde ticari sigorta uygulamaları bulunduğu için haramdır. Bu görüş ile meşhur olan âlimler: Süleyman b. Senyan³⁵⁵, Hamd b. Hammad³⁵⁶ ve onların dışındaki diğer bazı âlimlerdir.³⁵⁷

Bileşik kooperatif sigortası, kâr amacı gütmeyen bir bağış sözleşmesi olduğu ve sigortalı heyetlerinin tamamının şirkette hissedar olduğu düşünüldüğünde, basit kooperatif sigortasına daha yakın olup ona benzemektedir. Bu nedenle bileşik kooperatif sigortası içinde bulunan basit kooperatif sigortası caizdir.

Bu anlatımlarla birlikte bu tür sigorta sistemlerinin İslâm ülkelerinde mevcut olan kooperatif sigorta şirketlerinden farklılıklar gösterebileceğini de unutmamak gerekir. Bu bakımdan bileşik kooperatif sigortası hakkında kesin bir hüküm vermek için, o şirketin işleyiş şekline ve İslâmî prensiplere uygunluğuna bakılması gerekmektedir.

³⁵⁴ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 274; Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 65.

³⁵⁵ bk. Senyan, *et-Te'min ve Ahkamihi*, 278-284.

³⁵⁶ bk. Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 31-35.

³⁵⁷ Kooperatif sigortasının sağlanmasını genişletmek için bk. Refik Yûnus el-Mısrî, *el-Hağar ve't-te'mîn*, 42, 50; Abdullah b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrîmi*, 11, Âsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, 118-185, Melhem, *et-Te'minu'l-İslâmi*, 65; Biltaci, *Ukudu't-Te'min*, 18, 51-186, Mellah, *el-Fetva Neş'etuha ve Tatavvuriha*, 2/910; , *el-Garar ve Eseruhu fi'l-Ukudi'l-Fıkhî'l-İ İslâmi*, s. 643, Zuhayli, *el-Mu'amelatü'l-Maliyyetü'l-Muasıra*, 263; Şebir, *el-Muâmelâtü'l-Maliyyatü'l-Muasaratı*, 95; Mutrak, *er-Riba ve'l-Muâmelâtü'l-Masrafiyye*, 405; Abdullah Muslih vd., *Mâ lâ Yeseğü't-Tâcira Cehlûhû*, s. 233; Sami Suvaylim, *Vakafat fi Kadiyyetü't Te'min*, 19.

SONUÇ

İslâmî bankaların yönetimi ve çalışanlarının uygunluğu, borç temerrütlerini azaltmada önemli bir rol oynar. Bu nedenle, İslâmî bankaların yönetiminde ve çalışanlarında dikkatli seçimlerin yapılması gerekir.

Tezimizde çağdaş finansal işlemlere ilişkin hükümleri İslâm fıkıhı ışığında sunduktan sonra vardığımız sonuçlardan en önemlilerini şu şekilde özetleyebiliriz.

Aşağıdaki şartların yerine getirilmesi şartıyla Çağdaş Finansal İşlemlerin caiz olduğunu söylemek mümkündür.

Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram kılmaması, faiz ve belirsizlik gibi koşulların bulunmaması, hile ve haksızlık içermemesi gerekmektedir.

İcâre Müntehiye Bittemlik Akdi (mülkiyetle sonlanan kira sözleşmesi) İslâmî bankalarda caiz olabilir, ancak bu sözleşmenin hibe lafzı ile bitişmemesi veya fiyatın gerçek olması gerekmektedir. İcâre sözleşmesinin satış vaadi ile bitişmesi veya kiraya verenin kiracıya kiralama süresinin sonunda üç seçenekten birine hak kazanacağına dair bir vaad ile birleştirilmesi de caizdir. Bu seçenekler şöyledir: Birincisi, fiyat karşılığında mala sahip olmak, ikincisi, kira süresinin uzatılması, üçüncüsü, malın kiraya verene iade edilmesi.

İslâmî prensiplere uygun bir sözleşmenin yapılması için, sözleşmelerin bir borç sözleşmesi olmaması da önemlidir. Bu şartlar yerine getirildiğinde, sözleşme şartlarının belirlenmesi caiz olabilir. Şartlarda esas olan; şartın helal, doğru ve mubah olmasıdır.

Öneriler:

1- İslâmî bankaların, finansman formüllerini; müşteri ihtiyaçları, bankanın finansman sağlama kapasitesi, ekonomik ve sosyal kalkınma gerekliliklerine uygun olarak çeşitlendirmesi önemlidir. Bu sayede banka, müşterilere daha iyi hizmet sunabilecek ve kalkınma için daha fazla finansman sağlayabilecektir.

2- İslâmî bankaların, finansmanlarında; katılım, spekülasyon ve diğer riskli yatırım yöntemlerini aktif hale getirmesi önemlidir. Bu sayede banka, riskleri yönetebilecek ve müşteri portföylerini çeşitlendirerek karşılaşılabilecekleri riskleri azaltabilecektir.

3- İslâmî bankalar; eğitim kursları, seminerler ve uygun nitelikler yoluyla çalışanlarının verimliliğini artırma ihtiyacı duymaktadır. Bu amaçla, güvenilir eğitim ve yetiştirme kurumlarından yardım alarak eğitim, seminer ve uygun yeterlilik kursları düzenleyebilir.

4- Ticari sigorta şirketlerinin uyguladığı sabit primli ticari sigorta sözleşmesi, büyük riskler içeren ve anlaşmayı bozan bir sözleşmedir. Bu nedenle İslâmî kurumlar, bağış ve iş birliğine dayalı meşru bir alternatif bulmalıdır.

5- Genel olarak menfaat ve nadir olarak da zarar olan bir ticari sigorta ile İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdi'nin haram olduğuna hızlıca karar vermemek gerekir. Geneli maslahat olan ve nadiren de zararı dokunan bir şeyi askıya almak caiz değildir.

Mülk edinme ile kiralama yöntemini birbiriyle karşılaştırmak hatalıdır. Mülk edinme, kiralama yönteminden farklıdır. Müşteriye kiralama temelinde bir öge aktaran kişi, müşterinin ögeyi kullanmasına izin veren bir sözleşme gerçekleştirmiş olur. Ayrıca kira sözleşmesiyle, iş sözleşmesinin birleştirilmesi mümkündür. Kira sözleşmesinde, müşteri malın bedelini belirlenen taksitler halinde ödemezse mal sahibi sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir. Ancak kişinin ödeme yapamamasının sebebi makul ise, sözleşmeyi bozmadan süre vermek daha iyidir. Benzer şekilde, malik kiralanan mülkün tamir masraflarını da üstlenmelidir. Mal sahibinin bunu yapmaması da, müşteriye sözleşmeyi feshetme hakkı verir.

Sigorta, insanların zarar ve risklerine karşı korunma aracı olarak eski çağlardan beri var olan bir sistemdir. Sigorta sözleşmeleri, iki taraf arasında bir anlaşma olarak ortaya çıkmıştır. İslâm fikhında sigorta sözleşmeleri, Hicri 7. yüzyılın sonlarında Batı'da ortaya çıktıktan sonra, İmam Eşheb ve diğer İslâm âlimleri tarafından müstakil bir sözleşme olarak ele alınmıştır. Bu sözleşmeler, daha sonraki fakihler tarafından da ele alınmış ve kaynaklarda yer verilmiştir. Sigorta sözleşmeleri, insanların zarar ve risklerine karşı korunma amacıyla yapılıp İslâm fikhı kurallarına göre düzenlenir.

Sigorta; ticari, kooperatif, sosyal ve kişisel olmak üzere çeşitlerine göre ayrılmaktadır. Ayrıca, sigortalı varlıklar, sorumluluklar ve riskler açısından da farklılık gösterir.

Çağdaş fakihlerin çoğuna göre ticarî sigorta; risk, kumar ve yolsuzluk nedeniyle haram olmaktadır. Ancak Mustafa ez-Zerkā, Refik Yûnus El-Mısrî gibi fakihler ticarî sigortayı caiz olarak görmektedir. Nitekim bu âlimler verdikleri hükümlerde, katı davranmamışlardır. Dönemin şartlarına göre çalışmalar sunup; ta'îl ve istikrâ gibi temelleri koruyup, çalışmalarını genişletmişlerdir.

Yeni ortaya çıkan meseleleri; direk olarak haram veya helal diye değerlendirmeden önce, âlimlerin hükümleri sakince gözden geçirilmeli ve İslamî esasları insanların menfaatine bırakmadan kararlar alınmalıdır. Dini alanda reform ile kast edilen, İslamî esasların revizyonu değildir. Bunun yerine dinî meselelerde amaç, müçtehitler tarafından verilen kararları çağın getirdiği şartlara göre gözden geçirmek olmalıdır.

Mustafa ez-Zerkā ve bazı âlimler, ticarî sigortadaki İslama uygun olmayan koşulların ortadan kaldırılarak, ticarî sigortanın caiz hale gelebileceğini söylemektedir. Ancak hayat sigortasının caiz olmadığı hususunda âlimler arasında görüş birliği bulunmaktadır.

İnsanlar doğası gereği güven aramaktadır. Sigorta şirketleri de bunu kullanarak büyük karlar elde etmeye çalışırlar. Bu sebeple sadece sigortaya haram demekle çözüm bulunamaz. Bunun yerine, sigorta sistemine İslamî bir alternatif önerilmeli ve zaten fıkının amacı da budur. Daha önceki yıllarda faizsiz bankacılığın imkânsız olduğu söylenirken, bugün faizsiz bankaların var olduğu gibi, faizsiz sigorta da elbette mümkündür.

Basit kooperatif sigortasına gelince, ittifak ile caizdir. Birleşik kooperatif sigortasının hükmü ise, esas sözleşmeye ve sigortalı şirketin uygulama gerçeğine göre değişir. Eğer şer'î bir sakınca yoksa basit kooperatif sigortası kuralı uygulanır. Aksi takdirde, ticari sigorta gibi haram sayılır.

KAYNAKÇA

- Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2011.
- Aaoifi (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions/İslâmî Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu), *el-Me'âyîru's-Şer'îyye*, Menâma, 2017.
- Abdullah, b. Süleyman el-Meni', *Et-Te'min beyne'l-Helali ve't Tahrimi*, Kahire: Merkezü'l Meliki Faysal lil-buhûsi ved-dîrasâtî'l İslamiyye, 2002.
- Abdullah Muslih vd., *Mâ lâ Yeseğu't-Tâcira Cehluhû*, Riyad, Daru'l-Muslim, 2001.
- Abdülvahap İbrahim Ebu Süleyman, *Tertibu'l-Mevduati'l-Fıkhiyye ve Münasebetuhu fi'l-Mezahibi'l-Erba'a*, Mekke, Ummul Kura Üniversitesi, 1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Dimaşk, Müesssetü'r-Risâle, 1995.
- Akıntürk, Turgut, Ateş, Derya, *Borçlar Hukuku- Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri-*, İstanbul, Beta Yayınevi, 28. Basım, 2010.
- Akil, Muflih Muhasmmmed, *Mukaddimetun fi'l-İdarati'l-Maliyye ve't-Tahlili'l-Maliyye*, Amman: Daru'l-Mustakbel, 2000.
- Aktan, Hamza, Ticaret Hukukunun Yeni Bazı Problemleri Üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme, *1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya: Kombad Yayınları, 1997.
- Aktepe, İshak Emin, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, Erkam Matbaası, İstanbul, 2013.
- Aktepe, İshak Emin, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul: Bilge Yayınları, 2010.

- Alaüddîn Ebu'l Hasan, *Ahbârü'l İlmiyye min 'el İhtiyârâti'l Fıkhiyye min Fetavâ Şeyhi'l İslâm İbn Teymiyye*, thk. , Ahmet b. Mehmet, Riyad: Darü'l Asime, 2010.
- Ali Es-Salus, *Fıkhu'l-Bey'i veli Esdikaihi*, Doha: Mektebetu's-Sekafe, 7. Basım, 2008.
- Ali es Salus, *el-İktisadu'l-İslamiyyi ve 'l-Kadaya'l-fıkhi'l-muasireti*, Doha: Mektebetu's-Sekafe, 2003.
- Ali Hafi, *Nazariyatu'l-Akdi fi'l-Fıkhi'l-İslamiyyi ve't-Tatbikatiha'l-Muasirati*, Daru'l-Yamama, 2008.
- Ali Haydar, *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul: Hukuk Matbaası, 3. Basım, 1330 H.
- Amir b. İsa Lehv, “el-Vedâi‘u'l-bankiyye fi'l-mesârifil-islâmiyye”, erişim: , <http://elibrary.mediun.edu.my/books/SDL1862.pdf>; 27 Eylül 2018.
- Arpacı, Abdülkadir “*Kira Hukuku ve Uygulaması*”, İstanbul, Temel Yayınları, 2002.
- Aslan, Burcu, *Garanti Sözleşmeleri*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Ankara, 2020.
- Atmeh, M.A. ve Serdaneh, J.A. 2012. “A Proposed Model for Accounting Treatment of Ijarah”, *International Journal of Business and Management*, 7(18).
- Aydın, Mehmet Akif, “Mecelle-i Ahkam-i Adliyye”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003, C. 28.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud b. Ahmed, *el-İnaye*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 4. Basım, 1440 h.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef, *İhkâmu'l-fusûl fi ahkâmi'l-usûl*, thk. Abdullah Muhammed el-Cebbûrî, Beyrut: er-Risâletü'l-Alemiyye, 2012.
- Ba'li, Abdulhamid Mahmud, *Asâsiyâtu'l amali lil Maşrifîyyil islâmiyyi*, Kahire, Matbatü'l Vehbe, 1990.
- Ba'li, Ali, *Şeyhülislâm İbn Teymiyye'nin Fetvalarından Fıkhi Tercihler*, thk. Ahmet b. Mehmet, Riyad, Daru'l Aasima, 2010.
- Balcı, Mustafa, *Katılım Bankacılığı Uygulamasının Katılım Finans İlkeleri Açısından Tetkiki ve Uygulama Sonuçlarının İktisadi Etkileri*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2020.

- Bayındır, Servet, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005, 135.
- Bilir, Hakan, Finansal Sıkıntının Tanımı ve Piyasa Odaklı Çözümleri: Borç Yapılandırma, Varlık Satışı ve Yeni Sermaye Enjeksiyonu”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, C. 23, S. 23, Ankara, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Biltaci, Muhammed, *Ukudu't-Te'min*, Kahire, Daru's-Selam, 2008,
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Camiu's-Sahih*, Thk: Mustafa Dip el-Boğa, Beyrut, *Dâru'l-İbn Kesir* yayn ve Yemame Yayınevi, 3. Basım, 1987.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salâhaddin, *Şerhu Müntehe'l-İrâdât*. 2. Cilt, Beyrut, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1982.
- Burhânî, Muhammed Hişâm, *Seddü'z-zerâ'i' fî ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1985.
- Ceref, Muhammed Sa'du, *et-Te'mîn min Menzûri'l İslâmî*, Kahire: Daru'l-İ'tisam, 1979.
- Cessâs, Ahmed b. Ali er-Râzî, *el-Fusûl fî'l-usûl*, thk. Uceyl Câsim en-Neşemî, Kuveyt: Vezâretü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslamiyye, 1994.
- Cevheri, İsmâîl b. Hammâd, *Şihâhu'l-luğa*, thk. Ö. Attar, Beyrut, Lübnan, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn Yayınevi, 1990.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn, *Kitâbü't Ta'rîfât*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Çakan Cemal, “*Finansal Kiralama (Leasing) ve Türkiye Uygulaması*”, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çalış, Halit, “İslam Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 18, Ankara 2004.
- Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, Konya, Tekin Kitabevi.

- Çemberlitaş, İbrahim, *AAOIFI ve UFRS'ye Göre Teverruk Uygulaması, Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019.
- Çıtak, Levent, “Türkiye’deki Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.31, Kayseri: Temmuz Aralık 2008.
- Darîr, Sıddîk Muhammed Emin, *el-Garar ve Eseruhu fi'l-Ukud fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Cidde: Silsiletü Salih Kamil li'r-Resâili'l-Câmiyye li'l-İktisâdi'l-İslâmî, 2. Basım, 1995.
- Değer, Alper, *Uluslararası Menkulleştirme ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Uygulamalar*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1999.
- Demirci, Serdar, “Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, S. 10.
- Demirci, Serdar, “Sigorta Kooperatifçiliği: Türkiye Uygulaması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C.9, S.1.
- Desûkî, Şemsuddîn Ebu Abdillâh Muhammed Arafe, *Haşiyetü't-Dusûki ala Şerhi'l Kebîr*, 3. Cilt, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, ty.
- Desûkî, Ebu'l-Leyl, İbrahim *el-Bey'u bi-t-Taksit ve'l-Büyu'u'l-İ'timâniyyeti'l-Ukhrâ*, Kuveyt: Kuveyt Üniversitesi, 1984.
- Dinç, Yusuf, Bakacak, Muhammet Erkam, “Kiralama ve Mülkiyetin Devri ile Sona Eren Finansal Kiralama Sözleşmeleri kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin TMS/TFRS ve AAOIFI Temelli Raporlama Farklılıkları”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2021, 12(1).
- Döndüren, Hamdi, “İcâre”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*.
- Dönmez, İbrahim Kâfî “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- Dönmez, İbrahim Kâfî, *Fıkıh Usulü İncelemeleri*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.
- Dumrul, Emrullah, “Fıkhi Açıdan Altın Hesabı”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20 (2012).
- Ebu'l-Habib, Seadi, *Fıkıh Kâmusu*, Şam: Daru'l-Fıkr, 2. Basım, 1988.

- Ebu'l-Hasan, Aladdin Ali b. Muhammed b. Abbas ed Dimeşki, *Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin Fetvalarından Fıkhi Tercihler*, Riyad: Matbaatu's-Sa'diyye 1950.
- Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Thk: Muhammed Abdalbaki, Beyrut, İhyau Turasu'l-Arabi, 1989.
- Ebu Süleyman, Abdulvahap İbrahim, *Tertîbü'l Mevzuâtî'l Fıkhiyye ve Münasebâtihî fî'l Mezâhibi'l Erbea*, Mekke, Cami'atu Ummu'l Kura, 1988.
- Ebu Zehra, Muhammed. *"Usûlü'l-fikh."* Beyrut: Daru'l-Ffikril Arabi, 1958.
- Ensârî, Ebu Yahya Zeynüddin Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed Zekeriyâ *Esna'l Metalib fî Şerhi Ravzi't Talib*, thk. Muhammed ez Zuhri el Ğamravi, Mısır, Dârü'l-Meymeniyye, H 1313.
- Ergül, Nuray, ve Dumanoğlu Sezai, *Finansal Kiralama*, İstanbul: Der Yayınları, 2003.
- Erdoğan, Yeşim, *Lise Düzeyindeki Ergenlerin Kumar Oynamaları İle Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler*, İstanbul, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Eyman Ukayl, "Muhâsebetü ameliyyeti'l-vedâi'i'l-masrafiyyeti'l-İslâmiyye", <https://fac.ksu.edu.sa/sites/default/files/chapter3-447.pdf>, erişim: 27 Eylül 2018.
- Ertem, Ünal, Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2015.
- Farfur Muhammed, "Ukudu't-Te'min ve İ'adetu't-Te'min", *"Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî"*, Kuveyt, 1986.
- Fehd b. Ali el-Hasun, *el-İcaratu'l-Müntehiyye bi't- Temliki fî Dav'i'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 2019.
- Fenceri Muhammed Şevki, *et-Te'min ve'l-İslâm*, Kuveyt: Meclisu'l Nesru'l İlmi, 1983.
- Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabul-'Ayn*, thk. Abdul Hamid Hindavi, Beyrut, Dârul-Kutub el-İlmiyya, 2003.
- Fîrûzâbâdî Mecdüddin, *el-Kamûsü'l-Muhît*, thk., Anas Mohamet vd. Kahire, Daru'l-Hades, 2008.
- Garip Cemal, *Te'minu't Ticari ve Bedilu'l İslâmî*, Kahire, Daru'l-İ'tisam, 1979.
- Global Leasing Report, www.whiteclarkgroup.com/reports/global-leasing-report2020#download-form (Erişim Tarihi:12.10.2020).
- Gupta, N. "Differences in Accounting Treatment of Ijarah, A Case Study of UAE Islamic Banks", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Birleşik Arap Emirlikleri, 2015, C.8, S. 3.

- Hafi, Halid b. Abdullah, *el-İcaratu'l-Müntehiyye bi't- Temliki fî Dav'i'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Thk, Khalil Nasar, Riyad, Malik Suud Üniversitesi, 2. Basım, 1999.
- Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmu Usûli'l-Fıkıh*, İstanbul, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1984.
- Hamd b. Hammad, *Ukudu't-Te'mini ve Hakikatuha ve Hükmüha*, Medine; el-Cami'tu'l-İslamiyye, 1989.
- Hanif, M. "İjarah Accounting: A Comparison of Conventional IAS-17 and Islamic FAS-8", *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 2016, S. 113.
- Hayyat, Abdülaziz, *Nazariyyetü'l Akd ve'l-Hıyârât fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, el-Me'hedu'l-Arabi Li'd-Dirasati'l Maliyye ve Masrafiyye, 2004.
- Hey'etü Beyti't-Temvil el-Küveyti, "Fetva No: 192, <https://www.İslâmîfn.com/>.
- Heytemî, Abdürrezzak Rahim, *el-Mesârifu'l-İslâmiyye, Beyne'n-Nazariyye, Ve't-Tatbîk*, Ürdün, Dâru Üsâme, 1998.
- Hiti, Abdurrezzak Rahim Cedi, *el-Mesârifi'l-İslâmiyye beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Ürdün, Amman, Daru'l-Usame, 1998
- Islamweb, Karâru'l Mecmau'l-Fıkhi biş'e'ni'l'icâri'l-Müntehiyyi bi't-Temlik, <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/6374/> (Erişim Tarihi: 18-12-2000).
- Işkın, Seyit Ahmet, *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetimi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012.
- İbn Âbidîn, Muhammed b. Ömer, *Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviru'l-Ebsar*, Thk: Adil Ahmed Abulmevcud, Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tavdîh ve't-tashîh li müşkilâti Şerhi't-Tenkîh*, Kahire: Dâru's-Selâm, 2019.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Makâsıdu's-şer'îati'l-İslâmî*, thk. Muhammed Tâhir el-Mîsâvî, Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2001.
- İbn Bayah' Abdullah, "İcâre Müntehiyye Bittemlik Akdi, " *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kuveyt, 1988, C.4. S. 5

- İbn Cüzey, *Kavaninu'l-Fıkhiyye*, thk., Muhammed b. Muhammed, Lübnan, Daru'l-İbn Hazm, 2013.
- İbn Cüzzi, Muhammed b. Ahmed, *Kanunu'l-Hukuki*, Vezaret'l-Evkaf, 1977.
- İbn Faris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, Mısır: Mustafa el-Babi ve Evladuhu, 1969.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân, Ebû Zeyd Veliyyüddîn. *Mukaddimetü ibn Haldun*. thk. Sâid Mahmûd Ukayyel, Beyrût: Dârü'l-Cîl, 2005.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *el-Muḥallâ*, nşr. Ahmed M. Şâkir v.dğr., Kahire; 1347,
- İbn Kasım, Abdurrahman en Necd (ö. 1392), *Haşiyetü er-Revdu'l Murebba' Şerhu Zadü'l Mustekna*, h.1405.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed, Kahire: Dâru Hecr, 1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğni*, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Abdülfettâh Muhammed, Kahire, Dâru Hecr, 1993.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l- 'Arab*, Beyrut: Dar el-Sadır, 1990.
- İbn Nüceym Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed, *el-Bahru'r Raik Şerhu Kenzi'd Daik*, thk., Zekeriya Umairat, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd (el-Cedd), Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubi el-Endülüsî, (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîl li Meseili'l-Müstahrece*, thk, Muhammed Haccî vd., Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.
- İbn Rüşd (el-Hafid) Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, thk: Abdülemir el-Verdi ve Casim et-Temimi, Tahran: Merkezu'd-Diraseti'l-İlmiyye, 2010.
- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddîn. *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemü'l-Vasîf*, Kahire: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye 4. Basım, 2004.

İdris El Behutim, Mansur bin Yusuf, *Şerh'il Müntehe'l-İradat*, Riyad, Hadîse Yayınevi, 2020.

İkbal Zamir - Mirakhor Abbas, *Ekonomik Gelişim ve İslâmî Finanas*, trc. İlker Göçmen vd., (İstanbul: Borsa İstanbul, 2014), 195-225.

İnanır, Ahmet, “İslâm Hukuk Düşüncesinde Bileşik (Mürekkep) Mali Sözleşmeler”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2017.

İsâ Abduh, *et-Te'mîn beyne'l-hilli ve't-tahrîm*, Mısır: Daru'l-İ'tisam, 1978.

İzzüddîn b. Abdüsselâm Abdulazîz b. Abdüsselam b. Ebu'l-Kasım b. Hasan b. Muhammed b. Mühezzeb, *Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1990.

Kadri Paşa, Muhammed, *Mürşidü'l-Hayrân*, Kahire: Bulak, 2. Basım, 1891.

Kahraman, Abdullah, İslam Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

Kahtâni, Ali b. Muhammed, *Menhecu İstinbâti Ahkâmî'n-nevâzili'l*, Beyrut: Daru İbn Hazm, 2. Basım, 2010.

Karadağî, Ali Muhyiddin, *el-Canibu't-Tatbikiyyi Li't-Te'mini'l-İslâmî*, Beyrut: Daru'l-Beşiru'l-İslâmîyyi, 6. Basım, 2011.

Karadâğî, Ali Muhyiddin, *Mebde'ü'r-Rızâ fî'l-Ukûd*, C. 2, Beyrut, Daru'l-Beşairi'l-İslâmîyye Yayınevi, 2002.

Karâfî, Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdirrahman el-Mısırî, *Envâru'l-Burûk fî Envâi'l-Furuk*, thk. Halil el-Mansur, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İmiyye, 1998.

Karâfî, Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdirrahman el-Mısırî, *Şerhu Tenkîhi'l-fusûl fî ilmi'l-usûl*, Ürdün: Daru'l-Feth, 2020.

Karâfî, Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdirrahman el-Mısırî, *el-Furûk-Envâru'l-burûk fî envâi'l-furûk*-, thk. Muhammed Ahmed Serrâc, Ali Cuma, Kâhire: Dârü's-Selâm, 2001.

Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.

- Karayazgan, Ahmet, “Takaful (İslâmî Sigorta)”, *TSEV Sigorta Araştırmaları Dergisi*, Nisan, 2008, S.4.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Ahmed, *Bedâiu’s-Sanâi fî Tertibu’s Şerai*, thk., Ali Muhmmmed Muavvad ve Adil Ahmed Abdul Mevcud, Beyrut: El-Kutubu’l-İlmiyye, 2003.
- Kaya, Yusuf; Utku, Mehmet, “Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 8 (Ffms 8 İcâre Ve İcâre Müntehiye Bittemlik) Çerçevesinde Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Aralık, 2021, C.23, S.4.
- Kayar Mehmet Sedik, *İslâm Hukukunda İcâre Akdi*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Kazancı, Fatih, *Katılım Bankacılığı İhracat Finansmanında Murabaha Yöntemi Uygulamaları*, İslâm Ekonomisi ve Finansı Dergisi, İstanbul: 2021, C.7. S.1.
- Kılıçoğlu, Ahmet Mehmet, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2009.
- Kırmızıtaş, Türkan Gündoğan, *Finansal Kiralama Sözleşmesi, (6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu’na Göre)*, İstanbul: Yetkin Yayınları, 2017.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip, *Borçlar Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi , 2017.
- Kondak, Nuray, “İşletmelerde Finansman Sorunu ve Çözüm Yolları”, İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- Koçak, Emrah, “İslâmî Finans ve Ekonomi Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Haziran, 2018, S.51.
- Kuveyt Finans Kurumu Fetvaları - İkinci Bölüm, Fetva No. 192, <https://www.İslâmîfn.com/>
- Kuveyt Medeni Kanunu
- Libya Medeni Kanunu
- Lübnan Medeni Kanunu

Lüveyhik, Aburrahman bin Muallâ, *Çağdaş Müslüman'ın Hayatında Pahallılık*, Beyrut: Daru'r-Risale, H 1412.

Mecme'u'l-fıkhi'l-İslâmî bi'l Hint, *bedel-i küll* ٢, 1. Say, New Delhi: Câmi'yatu'l Hamdard, 1989; (مجمع الفقه الإسلامي بالهند) (تعريف بأهم الندوات والقرارات) (aslein.net).

Melhem, Ahmed Salim, *et-Te'minu'l-İslâmî*, Amman, Daru'l-E'lam, 2002.

Melhem, Ahmed Salim, *et-te'minu'l-İslami, Kararatu'l-mecme'i'l-Fıkhi'l-İslamiyyi bi Mekketi'l-Mükerremeti fi devratihi'l-ışrin*, (Mekke: 3. Basım, 1997),

Mellah Hüseyin Muhammed, *el-Fetva Neş'etüha ve Tatavvuriha*, Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2001.

Meni', Abdullah b. Süleyman, *Et-Te'mîn bayna el Helâli Vet taḥrîmi*, Kahire, Merkezü'l Meliki Faysal lil-buhûsi ved-dirasâti'l İslamiyye, 2002,

Merginânî, Ebu'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Fergani, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, thk: Talal Yusuf, Lübnan, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1986.

Mısrî, Refik Yûnus, *el-Ḥaṭar ve't-te'mîn*, Dımeşk: Daru'l-Kalem, 2001.

Mısrî, Refik Yûnus, *el-İktisadü ve'l-ahlak ve'l-fesad*, Dımeşk: Daru'l-Kalem, 2014.

Molla Hüsrev, *Dürerü'l Hukkam fi Şerhi Ğureri'l-Aḥkâm*, Mısır: Daru's Sa'de, H. 1329.

Muhammed Ziya, *el-Bunuku'l-İslâmiyye*, Müessesetü Şebâbi'l Câmi'etu'l-İskenderiye, 1997.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Mutrak Ömer, *er-Riba ve'l-Muamelati'l-Masrafiyye*, thk., Bekr Ebu Zeyd, Riyad, Daru'l-Asima, 2010.

Mücahitoglu, Nurullah “*Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması Ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri*”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015,

Münir İbrahim Hindi, *el-Fıkru'l-Hadis fi'l-İstismar*, Mısır: Mensetul-Ma'rif, 1998.

- Müslim b. el-Haccac b. Müslim el Kuşeyri, *el-Cami'u's-Sahih*, Thk: Muhammed Abdalbaki, Beyrut: İhyau Turasu'l Arabi Yayınevi, 1991.
- Nazim Halil Huseynullah, *Zubeydi'nin Cevahiru'l Kamus Tacu'l A'rus Mu'cem*, (Doktora Tezi), Khartoum: The University of the Holy Quran and Taseel of Science, 2018.
- Neccar, Muhammad Abdülaziz, *Bunuk Bila Fevaid*, Suudi Arabistan, Dar es-Suudia, 1984, 2. b.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât, *Tebyînu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Kahire: Daru'l-Emiriya, 1314.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Muri, *el-Mecmu' Şerhu'l Mühezzeb*, thk. Muhammed Necib Mutii, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1999.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Müri, *Ravzatü't-Talibin ve 'umdetu'l-Müttakin*, thk., Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvid, Lübnan, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992, C. 3,
- Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref b. Müri, *el-Erbaûne'n-Nebeviyye*, thk: Hâşim b. Muhammed eş-Şehhât eş-Şerkâvî, (Kahire: Dâru'l-Miraj, 2022).
- Nezîh Hammâd, *Kadâyâ mu 'âsıra fi'l-mâl ve'l-İktisâd*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2001.
- Nimetullah Necib vd., *Mukaddime Fî İktisadiyyatı en Nukûdi ve's Sayrafâti ve's Siyâsâti en Nakdi*, İskenderiye: 2001.
- Polat, Aynur Arslan “Bir Özel Hukuk Sözleşmesi Olarak Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi”, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Ragıb el-İsfahani, Ebu'l-Kasım el-Huseyin b. Muhammed, *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- Tamimi, Receb, “et-Te'min“, *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kuveyt, 1986, C. 2, S.2.
- Sahnun, Ebu Said Abdusselam b. Said b. Habib et-Tenuhi, *el-Müdevvenetü'l-Kübra li'l-İmam Malik b. Enes*, Beyrut: Dar el-Sadîr, ty
- Salih Humeyd el-Ali, Basil Mahmud el-Hafi, *Nazariyatu'l-Akdi fi'l-Fıkhi'l-İslâmîyyi ve Tatbikatiha'l-Muasira*, Şam, Daru'l-Yemame Yayınevi, 2008.

Sami Suveylim, *Vakafat fî Kadiyyetü't Te'min*, Riyad, Merkezu'l-Bahs, 2001.

Samih Raihana ve Arkadaşları, *Mevsu'atu'l-Mali ve'l-İktisadi ve İdareti'l-A'mali*, Beyrut: Dar el-Neblis, 2004.

Sefer Abdülaziz Ali, *Sarf Mizanında Lisanu'l Arap*, Kuveyt, Arab Journal for the Humanities, 2013.

Selâhaddin Telab Ferac, “*Kâ'idetü sedd-i zerâi' ve' ta'tbîkâtuhâ'l-Mu'âşarati*”, Câmi'atü'l-İslâmiyye li'd-dirâsâtîl-İslâmiyye, 2015.

Selbani, Ahmed Muhyiddin, “*etTecribetü'l-İktisadiyye el-Maleziyye et-Takvim ve'd-Dürûs el-Müstefade*”, Mısır: Külliyyetü'd-Dirâsâtü'l-İktisadiyye ve'l-Ulumü's-Siyasiyye, Camiatü'l-İskenderiyye, 2019.

Semerkandi, Alâuddin, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1992.

Semhan, Hüseyin Muhammed, *Esesu'l 'ameliyyati'l-Masrafiyyeti'l-İslâmîyye*, Ürdün: Daru Metabi's-Şems, 2015.

Senhûrî Abdurrezzak Ahmed, *el-Vasit fî Şerhi'l Kanuni'l-Medeniyyi'l-Cedid*, Beyrut: Darü'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1971.

Senyan, Süleyman b. Salih, *et-Te'min ve Ahkamihi*, Beyrut: 1993.

Serahsî, Şemsüleimme, *el-Mebcut*, Lübnan, Daru'l-Ma'rife, 1989.

Serahsi, Usûlü's-Serahsî, thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.

Sezal, Levent, “Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi ve Faizsiz Sigortacılık Sisteminin Uygulanabilirliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, C.10, S.52.

Suriye Medeni Kanunu

Suudi Arabistan Büyük Alimler Konseyi Kararı, 198 sayılı Karar
<https://www.İslâmîfn.com/>, H 6/11/1420.

Süleymani, Abdusselam, *el-İctihad fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Vezaretu'l-Evkaf, 1996.

- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *el-Umm*, thk: Rafaath Fawzy, Mısır: Dar el-Vefa, 2001.
- Şâtibî, İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakât*, ts.
- Şâzelî, Hasan Ali, “*İcâretü’l-Müntehiye bi’t-Temliki*”, *Mecmau’l-Fıkhi’l-İslâmî*, Kuveyt: 1988, C. 1, S. 5.
- Şebir, Muhammed, *el-Muamelatü’l-Maliyyati’l-Muasarati*, Ürdün: Daru’n-Nefais, 1996.
- Şeriff, R.A.M.; Rahman, A.R.A. “*An Exploratory Study of Ijarah Accounting Practices in Malaysian Financial Institutions*”, *International Journal of Islamic Financial Services*, 2003, C. 5, S. 3.
- Şevket Aliyyan, *et-Te’min fi’ş-Şeriati ve’l-Kanun*, Riyad: Darü'l Raseed, 2. Basım, 1981.
- Şevkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali Muhammed, *Fethu’l-Kadir el-Cami’ Beyne Fenneyi’r-Rivaye ve’d-Diraye min İlmi’t-Tefsir*, thk: Abdurrahman Umeyre, Mansure, Daru'l-Vefa, 2005.
- Şevkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali Muhammed, *İrşâdu’l-fuhûl ilâ tahkiki’l-hakk min ilmi’l-usûl*, thk. Ebû Hafs Sâmi, Riyâd: Dâru’l-Fadîle, 2000.
- Şinkitî, Muhammed el-Emîn, *Dirasatun Şer’iyyatun li Ehemmi’l-Ukûdi’l-Mâliyyati’l-Müstecideti*, Medine: Mektebetu’l-Ulum ve’l-Hikem, 2. Basım, 2001.
- Şirbînî, Muhammed b. Muhammed el-Hatîb, *Muğni’l-Muhtâc*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994,
- Tarık El-Hac, *Meba’di et-Tamvil*, Amman: Dar el-Sefa, 2016.
- Terzi, Ahmet, „Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?“, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, C.V, S.9.
- Tevfik Hasan Ferec, *Akdü’l bey’i ve’l Mukāyaḍati*, Kuveyt: Dar en-Nahda el- Arabia, 1968.
- Topuz, Murat, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi*, İstanbul: Adalet Yayınevi, 2017).
- Toroslul, M. Vefa, *Leasing İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul: Etibank Yayınları, 1998.

- Tuğlu Ali; Özkan Atila, *Finansal Kiralama İşlemleri*, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2007.
- Tunay, K. Batu, “İslâmî Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 23, S. 2.
- Turan, Gamze, “Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, S.66.
- Turan, Hadi. “İslâm Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9/2 (2017).
- Uydacı, Sıla, *Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Uzunoğlu, Sadi, *Yeni Finansman Teknikleri*, İstanbul: Strata Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, 1998.
- Yaman, Ahmet; Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, ts.
- Yalçın, Ayhan, “*Sorulu-Cevaplı Kira El Kitabı*”, İstanbul, Geçit Yayınevi, 1999.
- Yardımcıoğlu, Mahmut, “İcâre (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslâmî Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2016, C, 6; S.2.
- Yıldırım, İsmail, “Tekafül (İslâmî) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2014.
- Yıldırım, Seda, “İslam Ekonomisi Modeli Kapsamında İslami Finans ve İslami Bankacılık”. *Para, Bankacılık ve Finansal Sistem*, Editörler: D.Ç.Yıldırım, E.İ. Çevik, Ekin Basın Yayınevi, 2018.

- Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdüssettâr Ahmed , Kuweit, Maṭbaʿat Hukûmat al-Kuwayt, 1965
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn. Muhammed bin Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Thk: Şuayp el Arnavuti, Beşşar el Ma'ruf ve diğerleri, Beyrut: Daru'r-Risale, 1982.
- Zerkâ, Ahmed b. Muhammed, *Şerhu'l Kavaidi'l-Fıkhiyye*, Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2. Basım, 2012.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed, Hüküm'l İstinbat“, *Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kuveyt: 1988, C. 2, S.11.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed, *Medhal*, Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1998
- Zeydan Abdulkerim, *Medhal li-diraseti's-şeriatî'l-islamiyye*, Beyrut: Lübnan, 2002.
- Zeylaî, Ebu Muhammed Cemaluddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbu'r-Raye li Tahrici Ehadisi'l-Hidaye*, Beyrut: 1967.
- Zeylaî, Ebu Muhammed Fahraddin Osman b. Ali b. Mihcen b. Yunus es-Sufi el-Barii, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, Kahire, Mısır: Daru'l-Kutubi'l-İslâmî, H 1313.
- Zuhaylî, Vehbe *el-Muamelatü'l-Maliyyetü'l-Muâsıra*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 2002.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Ukûdu'l-Müsemmat fî-Kânûni'l-Muâmelâtî'l-Medeniyyeti'l-İmârâtî ve'l-Kânûni'l-Medenî el-Ürdünî*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 2014.
- Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-fıkḥ el-İslâmî*, Dimeşk: Matbaatü Camiati'l-Dimeşk, 1990.
- Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Mu'temed fî fikhî's-Şâfiî*, I-V, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 3. Basım, 2011.
- Zuhaylî, Muhammed Mustafa, “el-İcâra ve'l-müsteciddâtü'l-muâira”, II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi, *Günümüzdeki Meseleler*, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Ahamedsha		Ahamed Jamsath
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı	İngilizce-Arapça		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2004	2006	Mısır-el-Ezher Islamic Mission
Lisans	2006	2010	Mısır-el-Ezher Üniversitesi
Yüksek Lisans	2011	2014	Mısır Higher Institute for Islamic Studies/ /Temel İslam Bilimleri
Doktora	2018		Bursa Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Temel İslam
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2011	2011	Bonus Trade and Transport
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar	Üye-Rabita' Ulama' Ehl-i Sünnet- Istanbul		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	• 6. uluslararası öğrenci bilimler kongresi- Ankara • 2. uluslararası öğrenci bilimler kongresi- Konya • 2021 Uluslararası Öğrenci Akademisi-YTB • 2019 Uluslararası Öğrenci Akademisi-YTB		
Yayınlar:	a) Ahamedsha Ahamed Jamsath, “KHAŞS IN THE PRINCIPLES OF JURISPRUDENCE: AN APPLIED RESEARCH BASSED ON MODERN STUDY- UŞÛL AL-FIQH İLKELERİNDE HÂŞ: MODERN ÇALIŞMAYA DAYALI UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA”, (2022),Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli mevsimlik Dergi (TURAN-SAM) 55, 279-294 b) Ahamedsha Ahamed Jamsath, (2021), KHÂŞ IN THE PRINCIPLES OF JURISPRUDENCE: AN APPLIED RESEARCH		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih:		Ahamedsha Ahamed Jamsath,	
İmza:			
Adı-Soyadı:			